

ΝΙΚΗΤΑ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΚΑΜΠΑΝΑ
ΤΟΥ
“Α·Γ· ΝΙΚΟΛΑ,,

(Βιώματα και εμπειρίες)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ



ΑΘΗΝΑ 1986

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας



ΝΙΚΗΤΑ Γ. ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 55804
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 3/9/2014
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.

Η ΚΑΜΠΑΝΑ ΤΟΥ

“Α.Γ. ΝΙΚΟΛΑ,”

(Βιώματα και εμπειρίες)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ



ΑΘΗΝΑ 1986

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Copyright:

ΝΙΚΗΤΑΣ Γ. ΑΥΠΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΕΩΦ. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ 7 — ΚΕΡΚΥΡΑ

ΤΗΛ. 30484

ΑΘΗΝΑ: ΖΑΪΜΗ 30

ΤΗΛ. 8831158

ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΓΟΝΙΩΝ ΜΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ «ΚΥΡΑΣ»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όταν ο άνθρωπος φτάσει στα εξήντα εφτά του χρόνια και εγκαταλείψει τη επαγγελματική του δραστηριότητα αρχίζει να ζει περισσότερο με τις αναμνήσεις του παρελθόντος, παρά με τη ζωντανή πραγματικότητα.

Και όταν οι αναμνήσεις αυτές ανάγονται σε γεγονότα συγκλονιστικά για τον τόπο του και καθοριστικά για το μέλλον του λαού στον οποίο ανήκει και ο ίδιος, τότε όσα συμβαίνουν γύρω του κάθε μέρα τον αφήνουν μάλλον αδιάφορο. Ίσως γιατί καταλαβαίνει πως μακροχρόνια δεν πρόκειται να έχουν επιπτώσεις σ' αυτόν. Δεν του μένει άλλωστε και πολύς καιρός ακόμα. Η δυσκολία δημιουργείται όταν θελήσει να εξιστορήσει τα γεγονότα αυτά.

Γιατί όσο καλή θέληση και αν έχει και όση προσπάθεια και αν καταβάλει για να πει την αλήθεια, πάντοτε ο υποκειμενικός παράγοντας θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην εξιστόρηση των γεγονότων.

Το αωστότερο θα ήταν να πούμε πως «εξιστορώ τα γεγονότα όπως τα κατάλαβα εγώ». Το κύριο λοιπόν θέμα σ' αυτό το βιβλίο είναι η εξιστόρηση των γεγονότων του Εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της κατοχής και ο εμφύλιος πόλεμος όπως τα κατάλαβα εγώ. Ίσως κάποιοι τα χαρακτηρίσουν ξαναζεσταμένο φαγητό. Πάντως το φαγητό αυτό είναι φτιαγμένο με αγνά υλικά. Δεν υπάρχει νοθεία.

Ένα άλλο θέμα είναι κάποιες αναμνήσεις από την παιδική και την εφηβική μου ηλικία. Οι αναμνήσεις αυτές είναι συνηφασμένες με κάποια αγαπημένα πρόσωπα που εί-

ναι πεθαμένα από καιρό καθώς και με κάποιους άλλους αγαπημένους ανθρώπους, που είναι πια χαμένοι σαν τους πεθαμένους, όπως θάλεγε και ο απαράμιλλος Αλεξανδρινός.

Οι αναμνήσεις αυτές είναι τόσο έντονες που σε πνίγουν καμιά φορά και νιώθεις κάποτε την ανάγκη να τις καταγράψεις κάπου για να λυτρωθείς.

Αν κάποιος αναγνώστης διαβάζοντας τις προσωπικές μου αναμνήσεις, αναπολήσει προσωπικά του βιώματα, θα είναι για μένα η μεγαλύτερη ικανοποίηση.

Το ταξίδι —για το οποίο μιλώ στο έργο— έγινε πράγματι κάποτε και τα γεγονότα του ταξιδιού, καθώς και οι άνθρωποι που αναφέρονται σ' αυτό, δεν είναι δημιουργήματα της φαντασίας. Μια κάποια αλλαγή των ονομάτων δεν αλλοιώνει την πραγματικότητα.

Ενδιάμεσα υπάρχουν και κάποιες προσωπικές σκέψεις σε θέματα τέχνης (μουσική, λογοτεχνία, ζωγραφική κλπ.). Οι σκέψεις αυτές δεν προέρχονται από ειδικό μελετητή, γι' αυτό και ζητώ την επιείκεια των ειδικών.

Η ευτράπελη παρεμβολή του Αρίστιππου και της Παρασκευούλας, ίσως να αποβλέπουν στην εκτόνωση του αναγνώστη.

Η προσαρμογή των γραφτών μου στο μονοτονικό σύστημα και η αντικατάσταση κάποιων καθαρευουσιάνικων λέξεων στη δημοτική —μοιραία συνέπεια μακροχρόνιας χρήσης της καθαρεύουσας— καθώς και η δακτυλογράφηση του έργου, έγιναν από τη δεσποινίδα Μαρία Περατινού. Η συμβολή της στην τελική μορφή του έργου υπήρξε αξιόλογη, γι' αυτό και την ευχαριστώ.

Δυστυχώς όμως ο τυπογραφικός δαίμονας αλλοίωσε κάπως το κείμενο με αναγραμματισμούς, ανορθογραφίες και διαστρεβλώσεις κυρίων ονομάτων. Λέξεις όπως CONFERENCIA, Λαβδακιδών, Μπρουνχίλδη, Ζήγκφριντ, Άτλερ, Λόρκα, Σδράβος, Παρθενώνα, κεντρώοι, συνυφασμένες και πολλές άλλες, καθώς και το επώνυμό μου στην 4η σελίδα έχουν ανάγκη την κατανόηση και επιείκεια του αναγνώστη για να διαβαστούν σωστά.

Ν.Γ.Λ.



ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΣΙΜΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ

Κάποτε το ταξίδι με λεωφορείο από τα Γιάννενα στην Ηγουμενίτσα αποτελούσε, ένα λίγο, πολύ, επικίνδυνο εγχείρημα. Δεν είχε γίνει ακόμα ο καινούργιος αυτοκινητόδρομος, ούτε κυκλοφορούσαν τα σύγχρονα λεωφορεία, που σε φέρνουν με άνεση στον προορισμό σου τό πολύ σε μια ώρα. Τότε τα λεωφορεία ήταν σαράβαλα και διέτρεχες σε κάθε στιγμή τον κίνδυνο να σ' αφήσουν στη μέση του δρόμου.

Αλλά κι ο δρόμος βρισκόταν σε πρωτόγονη κατάσταση. Κατά το πλείστον χωματόδρομος, στενός, γεμάτος λακούβες, με συνεχείς κατολισθήσεις και με απότομα ανεβοκατεβάσματα. Κι έτσι το όχημα, εκεί που αγκομαχώντας ανέβαινε έναν ανήφορο μαχαίρι, σε μια στιγμή ήταν υποχρεωμένο να πάρει ένα φοβερό κατήφορο, οπότε τρέχοντας σα βολίδα διέτρεχε κάθε στιγμή τον κίνδυνο να βρεθεί στο ανεξερεύνητο βάθος της διπλανής χαράδρας. Αν μάλιστα η τύχη τάφερνε στραβά και συναντούσε σ' αυτά τα ανεβοκατεβάσματα ένα άλλο όχημα, που ερχόταν από την αντίθετη διεύθυνση, τότε οι ελπίδες επιβίωσης των επιβατών περιορίζονταν στο ελάχιστο. Τα πάντα στηρίζονταν στις επιδέξιες μανούβρες των δύο οδηγών, στην τυχαία φυσική σταθερότητα των άκρων του δρόμου και κατά κύριο λόγο στην επέμβαση κάποιου Αγίου, στη χάρη του οποίου έκαιγε

νυχθεμηρόν κάποιο καντήλι στα επικίνδυνα σημεία του δρόμου. Αν τώρα προσθέσεις σ' όλες αυτές τις ευοίωνες προϋποθέσεις του ταξιδιού, τους προκαθορισμένους σταθμούς σε κάθε κουτσοχώρι καθ' όλο το μήκος της διαδρομής, την υποχρεωτική στάθμευση στη Βροσίνα για φαγητό, την αντικατάσταση ενός λάστιχου που έσκασε και κάποιες άλλες απρόβλεπτες καθυστερήσεις, οι έξι ώρες ήταν το μικρότερο χρονικό όριο που μπορούσες να ελπίζεις ότι θα έφτανες στον προορισμό σου.

Αυτές ήταν οι τόσο αισιόδοξες πληροφορίες που έδωσε στο φίλο μας ο καλόβουλος πληροφοριοδότης του. Βέβαια παρέλειψε να του μιλήσει και για τις εσωλεωφορειακές οχλήσεις, τη σαρδελοποίηση των επιβατών και ιδιαίτερα τις αφόρητες αναθυμιάσεις που ήσαν φυσική συνέπεια της προαιώνιας αρετής των συμπατριωτών του φίλου μας ως απευθείας απογόνων των αρχαίων Σελλών. Η παράλειψη αυτή ίσως να οφείλετο στο ότι ο πληροφοριοδότης δεν ήξερε ότι η όσφρηση του φίλου μας μπορούσε να παραβληθεί μόνο με την όσφρηση ενός καλού λαγωνικού, το πιθανότερο όμως είναι να οφείλετο στην κοινή καταγωγή του πληροφοριοδότη με τους φορείς των αναθυμιάσεων.

Χωρίς να διαθέτει λοιπόν ο φίλος μας από φυσικού του αρκετό θάρρος και χωρίς να έχει και πολύ εμπιστοσύνη στην εύνοια της τύχης —γιατί πολλές ατυχίες του είχαν συμβεί τα τελευταία χρόνια— αποφάσισε να πραγματοποιήσει αυτό το ταξίδι πιεζόμενος από την ανάγκη να παρουσιαστεί έγκαιρα στη θέση του στην Κέρκυρα.

— Μήπως ξέρεις φίλε μου κατά πού πέφτει το πρακτορείο των λεωφορείων;

— Την ξέρεις την παλιά Ζωσιμαία;

— Μα εκεί έβγαλα το γυμνάσιο.

— Ε, λοιπόν στον ίδιο δρόμο, λίγο πιο πάνω από το

κτίριο σ' ένα στενό, ρώτησε κάποιον εκεί και θα το βρεις.

Την άλλη μέρα λοιπόν χαράματα- χαράματα, ο φίλος μας κουβαλώντας τις δύο πανάρχαιες βαλίτσες του βρέθηκε έξω από το κτίριο της Παλιάς Ζωσιμαίας.

— Ταλαίπωρη Ζωσιμαία! Πώς σε κατάντησαν ο χρόνος και οι άνθρωποι!

Στα παράθυρα, τα τζάμια αλλού σπασμένα, αλλού ανύπαρκτα. Οι σοφάδες πεσμένοι από τους τοίχους, οι σιδεριές από τις πόρτες και τα κάγκελα αλλού σπασμένες, αλλού στραβωμένες. Μέσα στις αυλές του σχολείου, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμένοι. Εδώ σαραβαλιασμένες σκηνές, εκεί πρόχειρα πλυντήρια. Πιο πέρα σωροί από στάχτες και μισοκαμμένα ξύλα, άθλια υπολείματα από φωτιές μαγειρείου. Κουρέλια από παλιά ρούχα, σαραβαλιασμένα παπούτσια και ό,τι άλλο μπορούσε να φαντασθεί ο νους του ανθρώπου ήταν συσσωρευμένα μέσα στις αυλές. Ήταν να κλαις με το κατάντημα αυτού του Σχολείου, που κάποτε ήταν το καύχημα στα Γιάννενα.

Η Γεραρά Ζωσιμαία!

Στην κατοχή τη χρησιμοποίησαν οι Γερμανοί για φυλακή των κρατουμένων τους. Αργότερα με την απελευθέρωση, χρησιμοποιήθηκε για τη στέγαση των ανταρτοπλήκτων στον εμφύλιο πόλεμο και να το κατάντημά της.

Πλήρης εξευτελισμός του σχολείου που γεννήθηκαν και φούντωσαν τα πρώτα όνειρα του φίλου μας. Εκεί σ' αυτές τις αυλές συνταίριαξε η φλόγα για τη μάθηση με τα πρώτα σκιρτήματα του ερωτικού πόθου. Στη γωνιά πιο κάτω περίμενε ο φίλος μας κάθε πρωί που θα περνούσε η Ξανθιά Γιαννιωτοπούλα με τα παράξενα μάτια. Και πόσο ταιριάζει αλίμονο αυτή τη στιγμή το σαραβαλιασμένο κτίριο με τα θρυμματισμένα όνειρα του φίλου μας. Εδώ σ' αυτή την αυλή είχε ανεβάσει μαζί με τους συμμαθητές του τους Πέρ-

σες του Αισχύλου το 1937. Σε ένα γαλλικό περιοδικό, την CONFERECIA, είχαν διαβάσει με κάθε λεπτομέρεια τη διδασκαλία του έργου από τους φοιτητές της Σορβόνης. Ακόμα και τη μουσική των χορικών είχε γραμμένη. Επάνω στη διδασκαλία αυτή στηρίχτηκε και το ανέβασμα του έργου εδώ. Και στη Γαλλία και εδώ το έργο παίχτηκε μόνο από άνδρες. Μόνο που οι Γάλλοι νομίζω το έπαιξαν στο αρχαίο κείμενο. Το ρόλο της Άποσσας τον έπαιξε ο Λέανδρος Βρανούσης, ένας από τους αξιολογότερους φιλόλογους που έχουμε σήμερα στην Ελλάδα. Με αντικειμενικά κριτήρια το έργο είχε αρκετή επιτυχία. Μέσα στα πλαίσια βέβαια της σχολικής παράστασης. Να μη λέμε και μεγάλα λόγια.

Παίχτηκε δυστυχώς μπροστά στον σπυθαμισία Δικτάτορα και τους σφογγοκολαριούς του. Πώς θα μπορούσε αλήθεια ο Μεταξάς, αυλοκόλακας εξ απαλών ανύχων, να νιώσει το νόημα του έργου, όπου ο Αισχύλος με την άφταστη δεξιοτεχνία του διατραγωδώντας τη συμφορά των Περσών στη Σαλαμίνα, έμμεσα προβάλλει το μεγαλείο της Αθηναϊκής Δημοκρατίας του 5ου προ Χριστού αιώνα.

Ποιος; ο Μεταξάς, που διεκήρυσσε IN URBI ET ORBI πως το ιδεώδες πολίτευμα στην Αρχαία Ελλάδα ήταν η αριστοκρατική Σπάρτη!

Να και η αίθουσα διδασκαλίας της 6ης Γυμνασίου. Θυμάται ο φίλος μας πως εκείνη τη μέρα τους δίδασκε ο καθηγητής Αντιγόνη «Ακτίς αελίου το κάλλιστον φάος φανέν ποτ' εν Επταπύλω Θήβα» αρχίζει ο χορός το τραγούδι του στο απαράμιλλο αυτό δράμα, όπου οι αιώνιοι κανόνες της ηθικής και του Θείου Δικαίου συγκρούονται με τους πρόσκαιρους νόμους των ανθρώπων, φτιαγμένους τις πιο πολλές φορές για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των κρατούντων. Και ακριβώς επάνω στη σύγκρουση αυτή ξεπηδάει το πνεύμα της θυσίας του ανθρώπου για χάρη των ιδανικών του. Η Αντιγόνη θυσιάζεται εκούσια γι' αυτά που πι-

στεύει και ασφαλώς η θυσία αυτή πρέπει να είναι η ύψιστη αρετή του ανθρώπου.

Αν θελήσουμε το πνεύμα της θυσίας να το μεταφέρουμε στα σημερινά μας δεδομένα, δεν θάπρεπε να θαυμάζουμε κάποιους πραγματικούς ιδεολόγους της Αριστεράς που πιστεύουν σε κάτι όπως πίστευε και η Αντιγόνη — ανεξάρτητα αν αυτό το κάτι είναι η αλήθεια ή όχι — και θυσιάζονται γι' αυτό; Μη μου πεις ότι βρίσκεις κάτι ανάλογο στην αντιπέρα όχθη; (Τέλος πάντων ίσως πιο κάτω μας δοθεί η ευκαιρία να αναλύσουμε πιο διεξοδικά το θέμα της θυσίας).

Σε κάποια στιγμή του μαθήματος, ανοίγει η πόρτα και εμφανίζεται ένας κύριος ψηλός, ασπρομάλλης με γυαλιά. Η παρουσία του αποπνέει πνευματικότητα. Αυτοσυστένεται. Ο κύριος Επιθεωρητής της Μέσης Εκπαίδευσης. Η φήμη τον έφερνε σπουδαγμένο επί χρόνια και χρόνια στη Γερμανία, με ευρύτατες σπουδές και πολυδιάστατη μόρφωση. Εδαφιαίες υποκλίσεις ο καθηγητής, γενικό σήκωμα οι μαθητές. Ήταν ακόμη η εποχή που η πνευματική ανωτερότητα ενέπνεε το σεβασμό.

- Τι διδάσκετε κύριε Καθηγητά;
 - Την Αντιγόνη του Σοφοκλέους κύριε Επιθεωρητά.
- Ο Επιθεωρητής σκέφτηκε για λίγο.

Πράγματι, παιδιά μου, το έργο αυτό είναι από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα του ανθρωπίνου πνεύματος. Σε συναρπάζει τόσο με την πλοκή του όσο και με τα αιώνια διδάγματά του. Αλλά και τα χορικά του έργου αποτελούν πρότυπα λυρικού κάλλους. Τους ανέφερε το χορικό που μιλάει για τα καταπληκτικά επιτεύγματα του ανθρώπου «Πολλά τα δεινά κ' ουδέν ανθρώπου δεινότερον πέλλει...». Τους μίλησε πιο κάτω για το χορικό που μιλάει για τον έρωτα τον φτερωτό θεό που είναι ανίκητος στη Μάχη και εννου-

χεύει εν μαλακαίς παρειαίς νεάνιδος. Τους ανέφερε και πολλά αποσπάσματα από το έργο, αναλύοντας το καθένα με σοφία και γλαφυρότητα. Προχωρώντας τους ανέλυσε τον ορισμό της Τραγωδίας όπως τον διατύπωσε ο Αριστοτέλης. Τους μίλησε τέλος για την ύβρη που αποτελεί κυριαρχικό στοιχείο στην Αρχαία Τραγωδία. Κάθε ανθρώπινη πράξη που προκαλεί τον αποτροπιασμό και την απέχθεια και που αντιβαίνει στους αιώνιους θείους κανόνες που διέπουν μια οργανωμένη κοινωνία, αποτελεί ύβρη. Ύβρη είναι ο φόνος του Αγαμέμνονα από την Κλειταιμνήστρα και τον εραστή της, αλλά ύβρη είναι και ο φόνος της Κλειταιμνήστρας από το γιό της. Γι' αυτό και θα ξεσηκωθούν οι Εριννύες (Ευμενίδες τις λέει ο Τραγικός) που θα τον κυνηγούν τον Ορέστη και πρέπει να εμφανισθεί στον Άρειο Πάγο των Αθηνών για να βρει εξιλέωση. Ύβρη είναι και η αιμομιξία του Οιδίποδα με τη μάνα του έστω και αν αυτό έγινε ακούσια και αποτελεί ένα τραγικό παιγνίδι της ειμαρμένης. Αλλά και η απαγόρευση της ταφής του Πολυνείκη από τον Κρέοντα αποτελεί ύβρη για την Αθηναϊκή κοινωνία του 5ου αιώνα.

Η πλοκή των γεγονότων στο αρχαίο δράμα προκαλεί το έλεος και το φόβο στο θεατή και τελικά επέρχεται η κάθαρση του έργου. Και για παράδειγμα η κάθαρση στην Αντιγόνη επέρχεται με τις συμφορές που βρίσκουν τον Κρέοντα. Η αυτοκτονία του γιού του και της γυναίκας του. Και το έργο καταλήγει με τη σοφή σκέψη του ποιητή όπως την εκφράζει ο κορυφαίος του χορού: «Η φρόνηση είναι πρώτα απ' όλα το θεμέλιο της ευτυχίας. Γι' αυτό πρέπει να τιμούμε τους θεούς. Τα μεγάλα λόγια φέρνουν μεγάλες συμφορές στους κομπορρίμωτες. Κι αυτοί στα γεράματά τους, αφού τιμωρηθούν, βάζουν μυαλό».

Η γλαφυρότητα της ομιλίας του σοφού δασκάλου και η καθαρότητα της σκέψης του είχαν καθηλώσει τους μαθη-

τές στα θρανία τους. Το μάθημα μιας ώρας που άξιζε πιο πολύ από τα μαθήματα ολόκληρης της χρονιάς. Και σκέπτεται κανένα πόσο πιο επαγωγικό θα ήταν το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών αν αντί του συντακτικού και της γραμματικής μιας νεκρής πια γλώσσας, διδάσκονταν σε μετάφραση τα αρχαία συγγράμματα.

Σε κάποια στιγμή ο Επιθεωρητής ρωτάει:

— Θα ήθελα να μου πείτε παιδιά μου, αν στα νεώτερα χρόνια έχει να επιδείξει η Τέχνη κάτι παράλληλο με την αρχαία Τραγωδία όπου ο λόγος συνδέεται άρρηκτα με τη μελωδία.

Οι μαθητές σκέπτονται. Σε μια στιγμή σηκώνεται ο Δημητρός. Καλός μαθητής και καλός φίλος —μεγαλομέγνος στην Ιταλία— και ζητάει το λόγο με το θάρρος του Ευρωπαίου.

— Λέγε παιδί μου.

— Νομίζω πως η Ιταλική όπερα μπορεί να παραλληλισθεί με την αρχαία Τραγωδία γιατί και στα δύο υπάρχει και λόγος και μελωδία.

— Ναι, δε λέω... έκανε διστακτικός κάπως ο Επιθεωρητής, αλλά... και σταμάτησε εκεί.

Ο φίλος μας είχε διαβάσει την εποχή εκείνη κατά σύμπτωση κάποιο βιβλίο της Σοφίας Σπανούδη — μεγάλης μουσικοκριτικού της εποχής και λάτρης της Βαγνερικής μουσικής — που ανέλυε όλα τα έργα του Βάγνερ. Λίγο από περιέργεια, λίγο από φιλομάθεια, όλους τους ήρωες του Βάγνερ τους έπαιζε στα δάκτυλα, σα να ήταν αδέρφια και ξαδέρφια του. Ευκαιρία λοιπόν να κάνει τον έξυπνο στον Επιθεωρητή. Δεν ήταν άλλωστε και δύσκολο να καταλάβει κάποιος πού το πήγαινε ο Επιθεωρητής μια και όπως είπαμε σπούδαζε επί χρόνια στη Γερμανία.

Ζήτησε το λόγο.

— Λέγε παιδί μου.

— Νομίζω κύριε Επιθεωρητά πως αποτελεί βεβήλωση του αρχαίου λόγου αν τον παραλληλίσουμε με το Ιταλικό λιμπρέτο που είναι τόσο γελοίο και σε πλοκή και σε λόγια. Μόνο τα έργα του Βάγνερ θα μπορούσαν να παραλληλισθούν με την αρχαία Τραγωδία. Όπως ο αρχαίος Τραγωδός χρησιμοποίησε τους πανάρχαιους μύθους των Ατρείδων και των Λεβδακιδών και μ' αυτούς έπλασε την υπόθεση του έργου του, έτσι και ο Βάγνερ χρησιμοποίησε τους μύθους του Γερμανικού λαού. Το θεό Βοτάν, τις Βαλκυρίες και τη Βρουχλίδη, τον Σήγκμουντ και τον Ζήγκφριντ, τον Λόεγκριν και τον Πάρσιφαλ, τον Τριστάνο και την Ιζόλδη, τον Τανχώϋζερ και όλους τους άλλους μυθικούς ήρωες. Πλαισίωσε το λόγο με τη θεία του μουσική και έδωσε στην ανθρωπότητα το Βαγνερικό μουσικόδραμα που αποτελεί καύχημα του νεώτερου πολιτισμού.

Γυάλισαν τα μάτια του επιθεωρητή.

— Αυτό είναι παιδί μου! Μόνο το Βαγνερικό έργο σε λόγο και μελωδία μπορεί να παραβληθεί με την Αρχαία Τραγωδία. Δεν αρνούμαι βέβαια τη μουσικότητα του Ιταλικού Μπελ Κάντο αλλά όταν μιλήσουμε για το λιμπρέτο της Ιταλικής Όπερας είναι να λυπάται κανένας τον Βέρντι, τον Μπελίνι, τον Πουτσίνι και όλη την πλειάδα των Ιταλών Μουσουργών που η γλυκιά τους μουσική είχε την ατυχία να συνδεθεί με τόσο γελοία λόγια. Μπράβο παιδί μου, θα πας μπροστά γιατί βλέπω πως το μυαλό σου παίρνει στροφές.

Είναι φανερό πως οι έπαινοι του επιθεωρητή προς το φίλο μας δεν στηρίζονταν σε κάποια βαθύτερη γνώση του Βαγνερικού έργου, αλλά απλώς σε μια τυχαία σύμπτωση. Μια παπαγαλίστικη αποστήθιση των ηρώων του Βάγνερ α-

πό το βιβλίο της Σοφίας Σπανούδη έδωσε την εντύπωση στον καλοκάγαθο επιθεωρητή, ότι είχε να κάνει με κάποια διάνοια.

Τα κόλπα αυτά ήταν συνηθισμένα τότε από τους μαθητές, για να εντυπωσιάσουν τον καθηγητή τους. Βέβαια με την πάροδο του χρόνου και ύστερα από μια βαθύτερη έρευνα του θέματος, διαπίστωσε ο φίλος μας πως ο παραλληλισμός της αρχαίας τραγωδίας με το Βαγνερικό μουσικό-δράμα ήταν τουλάχιστον ατυχής.

Στην αρχαία Τραγωδία κυριαρχεί ο λόγος ενώ η μελωδία αποτελεί βοηθητικό στοιχείο.

Αντίθετα στο Βαγνερικό μουσικό δράμα κυριαρχεί η μουσική και ο μύθος αποτελεί αναγκαίο παρακολούθημα.

— Αλλά και πιο πέρα ο αρχαίος Τραγικός ποιητής χρησιμοποιεί το μύθο σαν αφορμή για να παρουσιάσει τη δικιά του θέση επάνω στα μεγάλα προβλήματα της ζωής και μας δίνει αιώνια διδάγματα. Και οι τρεις μεγάλοι τραγικοί ποιητές (Αισχύλος, Σοφοκλής και Ευριπίδης) μεταχειρίστηκαν το μύθο των Ατρείδων και τους ήρωές του (Αναμέμνονα, Κλειταιμνήστρα, Ηλέκτρα, Ορέστης και λοιπούς) — που ήταν άλλωστε γνωστός στο ευρύτερο κοινό — αλλά ο καθένας έδωσε τη δικιά του ερμηνεία και τις δικές του προεκτάσεις στα γεγονότα.

Αντίθετα ο Βάγνερ χρησιμοποιεί ατόφιους τους θρύλους του Γερμανικού λαού χωρίς να εμβαθύνει σε προβληματισμούς και πνευματικές ανατάσεις. Ύστερα λοιπόν από μια ωριμότερη σκέψη καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα πως μόνο με το Σαιξπηρικό δράμα θα μπορέσουμε να παραλληλίσουμε την Αρχαία Τραγωδία. Ο Οιδίποδας μόνο με το βασιλιά Ληρ θα μπορούσε να παραλληλισθεί και η Αντιγόνη μόνο με την Κορντέλια μπορεί να συγκριθεί.

Και βέβαια ο Σαίξπηρ προχώρησε στη βυθομέτρηση

της ανθρώπινης ψυχής και κατέληξε στον 'Αμλετ όπου η εσωστρέφεια, η αμφισβήτηση και ο προβληματισμός —στοιχεία άγνωστα στο αρχαίο δράμα— απεικονίζουν τον σύγχρονο σκεπτόμενο άνθρωπο. Γιατί στο κάτω - κάτω στο αρχαίο δράμα, όταν κάποια στιγμή μπερδεύονταν τα πράγματα και δεν μπορούσε ο ποιητής να τα ξεμπλέξει παρουσιάζονταν ο απομηχανής θεός και τα τακτοποιούσε όλα ωραία και καλά.

Ο 'Αμλετ όμως —και κατ' επέκταση— ο σύγχρονος σκεπτόμενος άνθρωπος είναι υποχρεωμένος μόνος του χωρίς τη βοήθεια κανενός θεού να λύσει τα προβλήματα του εσωτερικού του κόσμου, προβλήματα πολύπλοκα και δυσεπίλυτα και εκεί είναι που πελαγοδρομεί και τα χάνει.

Ας ταφήσουμε όμως αυτό το θέμα γιατί είναι τεράστιο και δεν είναι στις προθέσεις μας να προχωρήσουμε πολύ βαθιά κι ας γυρίσουμε στο Σοφό επιθεωρητή με τη λατρεία του στο Βάγνερ που είχαν ασπρίσει τα μαλλιά του μελετώντας βιβλία και ακούγοντας τις μαγικές μελωδίες του Πάρσιφαλ —αγνός κι αυτός όπως ο ήρωας του έργου— αλλά που δεν κατάλαβε κάποιες απλές αλήθειες, ότι δηλαδή δεν είναι οι στροφές του μυαλού ουσιώδες στοιχείο για να πάει ο άνθρωπος μπροστά. Άλλοι είναι οι συντελεστές της επιτυχίας στη ζωή σήμερα και έπρεπε να ασπρίσουν και τα μαλλιά του φίλου μας για να τους μάθει και να τους προσδιορίσει με ακρίβεια.

Δεν θα ήταν λοιπόν άσχημο να τους αναλύσουμε εδώ, ίσως και βοηθήσουμε τους νεώτερους μαθητές της Ζωσιμαίας Σχολής —να καταλάβουν από γρήγορα το νόημα της Ζως— και να μη βαυκαλίζονται πως με τη μελέτη μόνο και τη διαρκή προσπάθεια για πνευματική ολοκλήρωση και τέτοια θα επιτύχουν στη ζωή.

Ένας λοιπόν από τους βασικούς συντελεστές της ε-

πιτυχίας είναι η κρυφήνοια και ο ελιγμός. Απεδείχθη δηλαδή πως αν δεν προσαρμόζεται κάθε φορά στις υπάρχουσες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, αλλά διακηρύσσει προς κάθε κατεύθυνση τις πεποιθήσεις σου χωρίς υποχωρήσεις δεν πρόκειται να δεις ήλιου πρόσωπο.

Εδώ θα χρειαστούμε έναν ετεροχρονισμό για να γίνουμε πιο κατανοητοί.

Θυμάται ο φίλος μας κάποια δεξίωση — το καλοκαίρι του '65 — στην Κέρκυρα — όπου από χρόνια ήταν πλέον εγκατεστημένος. Όλη η καλή κοινωνία ήταν συγκεντρωμένη εκεί. Μαζί κι ο φίλος μας παρείσακτος σαν η μυίγα μέσα στο γάλα.

Πριν λίγες μέρες ο Κοκός είχε στείλει τις τρεις επιστολές του στο Γεώργιο Παπανδρέου — Πρωθυπουργός τότε της Ελλάδας με μεγάλη πλειοψηφία. Και ο πιο ανίδεος καταλάβαινε — εάν ήταν καλόπιστος — πως οι επιστολές αυτές αποτελούσαν κατάφορη εκτροπή του Συντάγματος. Η εξουσία πηγάζει από το λαό. Ο νόμιμος εκπρόσωπος του λαού είναι η Βουλή που δίνει τη ψήφο εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση και τον Πρωθυπουργό της και συνεπώς η Κυβέρνηση και ο Πρωθυπουργός εκφράζουν τη θέληση του λαού. Ο ανώτατος άρχοντας επικυρώνει απλώς την πολιτική βούληση της Κυβέρνησης. Οιαδήποτε παρέμβαση του ανώτατου άρχοντα στην πολιτική γραμμή της Κυβέρνησης αποτελεί εκτροπή.

Αυτά τα πασίγνωστα πράγματα νόμισε ο φίλος μας ότι μπορεί να τα πει στη συγκέντρωση αυτή της καλής κοινωνίας. Αναψοκοκκίνησε εκθέτοντας τις απόψεις του, τον πήρε ο κατήφορος και δε σταματούσε. Δεν κατάλαβε πως μέσα στην αίθουσα είχε επικρατήσει μια παγωμάρα. Κανένας όμως δε μιλούσε. Όταν τελείωσε η συγκέντρωση έπιασε το αφτί του την κουβέντα κάποιων από τους συνδαιτημόνες.

«Αυτός μάτια μου είναι βέρος κουκουές».

Προφανώς επρόκειτο για το φίλο μας.

Τον καιρό εκείνο η ρετσινιά του κουκουέ ήταν το ευκολότερο πράγμα. Οποιαδήποτε παρέκκλιση από τη μισαλόδοξη γραμμή της άκρας δεξιάς ήταν κουκουεδισμός ή τουλάχιστον συνοδοιπορία που ήταν το ίδιο πράγμα. Το κόλπο αυτό — που χρησιμοποιήθηκε από τη δεξιά επί πολλά χρόνια — απέδωσε άφθονους καρπούς. Ήταν βλέπεις και ο μακαρίτης ο Χρήστος ο Ρώσσης στην Ασφάλεια που δεν ήθελε και πολύ να σε τυλίξει σε μια κόλλα χαρτί και πήγαινε ύστερα να τα ξεμπλέξεις. Τέλος πάντων. Βγαίνοντας από τη δεξίωση τον πιάνει το φίλο μας ο μακαρίτης ο κυρ - Νίκος Σ.

- Δε μου λες εσύ τον έξυπνο θέλεις να κάνεις;
- Γιατί κυρ - Νίκο μου τι έκανα;
- Σε ποιους ρε παιδί μου τα έλεγες αυτά προηγουμένως; Ξέρεις με ποιους είχες να κάνεις;
- Μα είπα τίποτα παράλογο;
- Παράλογα δεν ήταν και ἔγω συμφωνώ μαζί σου απόλυτα. Πρέπει όμως να ξέρεις πως οι περισσότεροι απ' αυτούς εκεί μέσα δεν είναι απλώς βασιλόφρονες, αυτοί ζουν ακόμα στην εποχή της ελέω θεού βασιλείας του Ὁθωνα.
- Δηλαδή κυρ - Νίκο μου την πάτησα;
- Και την πάτησες και γλίστρησες μάλιστα. Από δω και πέρα μην περιμένεις να πατήσει κανένας απ' αυτούς στο γραφείο σου.

Δεν είχε άδικο ο καημένος ο κυρ - Νίκος. Ἐκτοτε κατάλαβε ο φίλος μας και έβαλε την ουρά του κάτω από τα σκέλια γιατί ήθελε να ζήσει. Ἐτσι και με κάποιους κατάλληλους ελιγμούς κατόρθωσε να επιβιώσει για να μπορεί σήμερα να λέει τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη προς κάθε κατεύθυνση, κατά την άποψή του βέβαια.

Άλλος βασικός συντελεστής της επιτυχίας είναι η τέχνη της οσφυοκαμψίας και στη στενή της έννοια και στη μεταφορική της σημασία. Την τέχνη όμως αυτή πρέπει να τη μάθεις από πολύ νωρίς γιατί με την πάροδο του χρόνου οι οσφυακοί μυς παθαίνουν αγκύλωση και είναι πλέον αργά.

Θυμάται ο φίλος μας που κάποτε στην Αθήνα — προσπαθώντας να τακτοποιηθεί κάπου εκεί για να μην τον φάει η επαρχία. Θέλησε να εφαρμόσει την τέχνη αυτή στις επαφές του. Δυστυχώς ήταν τόσο άγαρμος που τον κατάλαβαν από την πρώτη στιγμή και είχε αντίθετο αποτέλεσμα. Αλλά και με τα προσόντα που αναφέραμε παραπάνω δε μπορείς να φτάσεις παρά μόνο κάπου στη μέση. Και ή θα τριγυρίζεις από επαρχία σε επαρχία σ' όλη σου τη ζωή ή αν βρεθείς στην Αθήνα, θα περιφέρεσαι από Ομόνοια και κάτω.

Μια Κυριακή μπορεί να ανέβεις και μέχρι το Σύνταγμα. Για να ανέβεις στα ανώτερα κλιμάκια πρέπει να ενταχθείς στο κύκλωμα των διακοσίων οικογενειών της Αθήνας — όπως σε κάποια στιγμή ειλικρινείας τις είχε προσδιορίσει κάποτε ο Μαρκεζίνης.

Βέβαια από τότε μέχρι τώρα έβγαλαν και πολλά παρακλάδια.

Η ένταξη στο κύκλωμα αυτό γίνεται είτε εξ αίματος είτε εξ ανχιστείας.

Η εξ αίματος συμμετοχή είναι βέβαια ζήτημα τύχης. Είσαι ο γιος του μπαμπά και εκ προοιμίου διαγράφεται ρόδινη η ζωή.

Αλλά υπάρχει και η δυνατότητα εισόδου στο κύκλωμα από το παράθυρο.

Με λίγους ελιγμούς και οσφυοκαμψίες με κάποιους πιθανισμούς και με πολλές αλλοτριώσεις του εαυτού σου, κά-

ποιο πρωί ξημερώνεις πρωτοκλασσάτος, και σνομπάρεις και τους Πειραιώτες.

— Τους βλέπεις πώς ντύνονται; Σου δίνουν την εντύπωση επαρχιώτ.η

Κι ας κατέβηκες πρόσφατα από τα Κράβαρα!

Βέβαια καμιά φορά σε πνίγει η νοσταλγία και η λαχτάρα για λίγο καθαρό αέρα.

Τότε προμηθεύεσαι και ένα κουδουνάκι για την τραπεζαρία που εξυπηρετεί και τα δυο μέλη του καινούργιου ζευγαριού.

Την κυρία για να ειδοποιεί την υπηρεσία από την κουζίνα και τον κύριο για να τακούει πότε πότε και να θυμάται τα γιδοπρόβατα στο χωριό.

Εντούτοις η είσοδο στο κύκλωμα από το παράθυρο αποδίδει τους καρπούς της.

Όλες οι πόρτες πλέον είναι ανοιχτές μπροστά σου. Βέβαια δεν πρέπει να είσαι και μπουμπούνας γιατί τότε δεν σε γλυτώνει τίποτα.

Από το '81 όμως και δοθε είναι αλήθεια πως η οικογενειοκρατία της Αθήνας έπαθε μεγάλο στραπάτσο. Και οι πιστώσεις από τις Τράπεζες κόπηκαν μαχαίρι και οι προσβάσεις στα κέντρα εξουσίας φρακάρουν σιγά - σιγά.

Και κατηγορούν τον καημένο το Ράλλη γιατί υπήρξε πραγματικός δημοκράτης και προσπαθούν με κωμικές ενέργειες (το καλάθι της νοικοκυράς, η επιχείρηση κατσαρόλα και άλλα τέτοια φαιδρά) να ξαναμαζέψουν την πελατεία.

Βέβαια δεν μπορούμε να πούμε πως με το στραπάτσο της οικογενειοκρατίας έχασαν την αξία τους οι υπόλοιποι συντελεστές της επιτυχίας. Κάποιοι μάλιστα απροσάρμοστοι και αιθεροβάμονες υποστηρίζουν πως εδώ συνέβη κάτι που συμβαίνει και με τις αισθήσεις. Ελαττώνεται η όραση και οξύνεται η ακοή. Λένε δηλαδή πως από τότε που χάθηκε η

οικογενειοκρατία της δεξιάς, η τέχνη της οσφυοκαμψίας πήρε απίθανες διαστάσεις!

Αλλά νομίζω πως αρκετά το ρίξαμε στον ετεροχρονισμό και τη λαχανοφιλοσοφία και πρέπει να ξαναγυρίσουμε στην ερειπωμένη Ζωσιμαία και μάλιστα να προχωρήσουμε στο πρακτορείο για εισιτήριο.

— Ένα εισιτήριο παρακαλώ, για Ηγουμενίτσα... και αν είναι δυνατόν μπροστά γιατί ξέρετε... Ζαλίζομαι.

Ο πράκτορας χωμένος στο γκισέ του, ζύγισε το φίλο μας με ταμωπικά του γυαλιά κατεβασμένα στην άκρη της μύτης του.

— Το πρώτο είναι συμπληρωμένο. Θα φύγεις με το μεσημεριανό. Δόσμου την ταυτότητά σου δάσκαλε... δάσκαλος δεν είσαι;

— Όχι ακριβώς.

— Τέλος πάντων γραμματισμένος φαίνεσαι. Όλοι εσείς είστε καλομαθημένοι. Θα σε θάλω πίσω από το σωφέρ και θα σου δώσω και παράθυρο.

— Και η θέση του παρασωφέρ; ρώτησε δειλά ο φίλος μας.

— Ε, για να σου πω, μην τα θέλεις και όλα δικά σου. Τη θέση του παρασωφέρ την κανονίζει μόνος του ο Αρίστιππος.

— Κι ο... Αρίστιππος, κύριε πράκτωρ, τι ρόλο παίζει στην υπόθεση;

— Είσαι και πεισματάρης βλέπω. Θέλεις να τα ξέρεις όλα. Ο Αρίστιππος, παιδί μου, είναι ο σωφέρ κι ο ιδιοκτήτης του λεωφορείου. Έχει κι άλλα δύο λεωφορεία στο ΚΤΕΛ και καταλαβαίνεις έχει δύναμη εδώ. Αυτός κανονίζει ποιος θα κάτσει δίπλα του. Και αυτόματα έκλεισε το

μάτι του ο πράκτορας με ένα πονηρό χαμόγελο. Βέβαια ο φίλος μας δεν κατάλαβε αμέσως το βαθύτερο νόημα του κλεισίματος του ματιού.

Τέλος πάντων. Η θέση τακτοποιήθηκε. Τα στοιχεία δόθηκαν και παρέδωσε ο φίλος μας τις βαλίτσες του να φορτωθούν στο λεωφορείο. Ο αχθοφόρος παραλαβαίνοντας τις βαλίτσες, ζύγισε το φίλο μας, ξανακοίταξε τις βαλίτσες και πήρε ύφος εσχάτης περιφρόνησης.

Πάντοτε οι αποσκευές του ταξιδιώτη αποτελούσαν βασικό στοιχείο κοινωνικής διαβαθμίσεως του στα μάτια των παραγόντων του ταξιδιού και δυστυχώς οι βαλίτσες του φίλου μας αποτελούσαν αρνητικό στοιχείο στη διαβάθμιση αυτή.

Αφού όλα τακτοποιήθηκαν ωραία και καλά, κάθησε κι ο φίλος μας στο διπλανό καφενείο για καφέ μέχρι την ώρα της αναχώρησης. Στο μυαλό του στριφογυρίζει η εικόνα του σοφού Επιθεωρητή της Μέσης Εκπαίδευσης και η λατρεία του στο Βάγνερ. Πώς είχε κατορθώσει αλήθεια ο Βάγνερ να χωρίσει κάποτε τον πνευματικό κόσμο της Ευρώπης σε δύο μέτωπα. Από τη μια μεριά αυτοί που λάτρευαν τη μουσική του μέχρι υστερισμού, από την άλλη οι αρνητές. Πολλοί την χαρακτήρισαν απάτη. Ο Μαξ Νορντστρουμ την είπε κατά συνθήκη ψεύδος. Ο φίλος μας μεγαλωμένος στην Κόνιτσα και στα Γιάννενα δεν είχε τη δυνατότητα να σχηματίσει προσωπική γνώμη. Κάποιοι δίσκοι γραμμοφώνου 78 στροφών, δανεισμένοι από τον Αριστείδη Λαμπρίδη: Η εισαγωγή από τον Τανχώυζερ, ο θάνατος του Τριστάνου και της Ιζόλδης, ο καλπασμός των αλόγων από τις Βαλκυρίες, ένα κομμάτι από τον Παρσιφάλ πρωτόγνωρης ομορφιάς, που άκουσε κάποιο βράδυ Μεγάλης Παρασκευής και που ακόμα παραμένει στη μνήμη του ανεξίτηλο, τέλος μια έντυπη ανάλυση των έργων από τη Σοφία Σπα-

νούδη, δεν μπορούσαν βέβαια να χαρακτηρισθούν ολοκληρωμένη εικόνα του έργου.

Το '38 ή '39 στην Αθήνα, φοιτητής πια ο φίλος μας, πληροφορείται ότι έρχεται η Όπερα της Φραγκφούρτης ή του Βερολίνου — δε θυμάμαι ακριβώς, πέρασαν άλλωστε κάπου πενήντα χρόνια από εκείνη την εποχή — και θα παίξει Βάγνερ στο Ρεξ. «Το δαχτυλίδι των Νιμπελούγκεν», τέσσερα έργα: «Ο χρυσός του Ρήνου», «Οι Βαλκυρίες», ο «Ζήγκρφιντ» και «Το λυκόφως των Θεών». Ένα έργο κάθε βράδυ. Η διάρκεια του κάθε έργου 4—5 ώρες. Όποιος αντέξει. Προμηθεύτηκε έγκαιρα τα εισιτήρια για όλες τις παραστάσεις. Γαλαρία βέβαια — καθίσματα σα να κάθεται σε παλούκι — και το δράμα αρχίζει. Έμπαινες στις 8 το βράδυ και έβγαινες από το θέατρο στις 1.00 το πρωί. Στην πλατεία κάτω, κοσμικό γεγονός πρώτου μεγέθους. Η μη εμφάνιση της κάθε κυράς σε τέτοια πνευματική εκδήλωση, σήμαινε οριστική διαγραφή από τη λίστα του καλού κόσμου. Από κοντά κι ο δυστυχής σύζυγος με την κοιλίτσα του, τη φαλάκρα του, αμύητος στη Βάγνερική θρησκεία να είναι υποχρεωμένος επί πέντε συνεχείς ώρες σφιγμένος μέσα στο φράκο του να παρακολουθήσει ακίνητος, αμίλητος και αγέλαστος τα τεκταινόμενα στη σκηνή σε μια ακατάληπτη γλώσσα, τελείως άσχετος με το περιβάλλον. Ευτυχώς κάποια στιγμή τα βιολιά παίζουν μια γλυκιά μουσική σαν νανούρισμα. Ένας γλυκύτατος ύπνος τον ανακουφίζει. Μα η ανθρώπινη ευτυχία είναι τόσο σύντομη. Ξαφνικά τα πνευστά και τα κρουστά της ορχήστρας αποφασίζουν να δράσουν. Ένας εκκοφαντικός θόρυβος τον ξυπνάει. Τραντάζεται ο τόπος όλος γύρω του. Νομίζει πως γίνεται σεισμός. Δυστυχώς συνεχίζεται το έργο. Κοιτάζει το ρολόι του. Έχουμε ακόμα δύο ώρες για να τελειώσουν τα βάσανα. Σε κάποια στιγμή αγριεύουν περισσότερο τα πράγματα. Η ατμόσφαιρα αποπνικτική, η ζέστη αφόρητη, νιώθει ο άνθρωπος ένα σφι-

Ξιμο στο λαιμό. Ξεκουμπώνει το πουκάμισο. Δε γίνεται τίποτα. Χάνει τις αισθήσεις του. Αυτό ήταν. Τον έβγαλαν σηκωτό από την αίθουσα.

Τον είχαν φάει οι Νιμπελούγκεν.

Μα και στη γαλαρία η κατάσταση δεν ήταν και τόσο ρόδινη για το φίλο μας. Καθηλωμένος επί πέντε ώρες σε μια ξύλινη καρέκλα σε παλούκι, ένιωθε πόνους σε όλο του το κορμί. Σιγά - σιγά νιώθει τις δυνάμεις του να τον εγκαταλείπουν. Στο τέλος καταλαβαίνει πως δεν ήταν προετοιμασμένος αρκετά για να αντιμετωπίσει τέτοιο κολοσσό. Κατέληξε στο συμπέρασμα πως τα μεγάλα επιτεύγματα της Τέχνης τις περισσότερες φορές είναι δυσπρόσιτα. Διαισθάνεσαι το μεγαλείο τους αλλά δεν μπορείς να τα προσπελάσεις. Χρειάζεσαι επίμονη και μακροχρόνια προσπάθεια για να μνηθείς.

Είναι πολύ δύσκολο να πολιτογραφηθείς στην πόλη των ιδεών — όπως θα έλεγε περίπου κι ο Καβάφης με την απέραντη σοφία του.

Τελικά ο φίλος μας δεν κατόρθωσε να μνηθεί στη Βαγνερική μουσική. Βασικά γιατί κατά σύμπτωση το θέατρο, που έπαιζε τα έργα του Βάγνερ, έδρευε στο Βαϋρώιτ κι όχι στην Κόνιτσα. Γι' αυτό αρκέστηκε σε αποσπάσματα από καλούς εκτελεστές σε δίσκους 33 στροφών παιγμένους σε ένα καλό στερεοφωνικό. Πάντως ολόκληρο ένα έργο δεν άνθεξε ποτέ να τ' ακούσει από την αρχή μέχρι το τέλος.

Δυσπρόσιτα είναι και τα τελευταία κουαρτέτα του Μπετόβεν με τους αριθμούς 13, 14, 15 και 16 (ΟΡ. 130, 131, 132 και 135) καθώς και οι τελευταίες του σονάτες για πιάνο με τους αριθμούς 29, 30, 31 και 32 (ΟΡ. 106, 109, 110 και 111). Είναι τα έργα που δημιούργησε ο Μπετόβεν όταν πλέον είχε χάσει τελείως την ακοή του και ίσως γι' αυτό, το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η ενδοστρέφεια του

μουσουργού και η μεταφυσική πνοή του έργου. «Δεν ακούει πλέον παρά τις μυστηριώδεις αρμονίες που ξυπνούν μέσα του». Και για να εξωτερικεύσει αυτές τις αρμονίες σφυρηλατεί μια καινούργια μουσική γλώσσα, που θα τη χρησιμοποιήσουν κατά κόρον οι σύγχρονοί μας μουσικοί.

Όλα αυτά τα έργα είχε ο φίλος μας τη δυνατότητα να τ' ακούσει αρκετές φορές με τη βοήθεια ενός καλού στερεοφωνικού σε δίσκους 33 στροφών της DEUTSCHE GRAMMOPHON για να μπορέσει σιγά - σιγά να τα προσπελάσει. Ας αναφερθούμε σε κάποια αποσπάσματα από τα έργα αυτά, που κατόρθωσε να τα πλησιάσει. Το MOLTO ADAGIO από το υπ' αριθμόν 15 κουαρτέτο (OP. 132) «Ευχαριστήριο άσμα προς τη Θεότητα», όπως το αποκάλεσε κι ο ίδιος ο Μπετόβεν είναι πράγματι ανεπανάληπτη προσευχή του ανθρώπου προς το Θεό. Η «ARIETTA» από τη σονάτα υπ' αριθμόν 32 (OP. 111) (που τη λένε και «IL TESTAMENTO» γιατί είναι η τελευταία) είναι πράγματι αριστουργηματική. Στην ARIETTA — λέγει ο Βίλχελμ Κερμφ, ο μεγάλος πιανίστας — ο Μπετόβεν φτάνει στο υπερκόσμιο.

Τέλος το ADAGIO από τη σονάτα αριθμός 29, αποτελεί το συγκλονιστικό μονόλογο του ανθρώπου προς τον εαυτό του. Στο σύνολό τους, όμως, τα τελευταία κουαρτέτα και οι τελευταίες σονάτες εξακολουθούν για το φίλο μας να είναι δυσπρόσιτα. Ίσως να βοηθάει σ' αυτό η ελλειπής μουσική του κατάρτιση. Για το φίλο μας, σύντροφοι αγαπημένοι ήταν και είναι ακόμα τέσσερις από τις προηγούμενες σονάτες του Μπετόβεν. Η παθητική (αρ. 8 έργο 13), η σονάτα κάτω από το Σεληνόφως (αρ. 14 έργο 27), η Σονάτα Βάλνσταϊν (αρ. 21 έργο 53) και πιο πάνω από όλες η συγκλονιστική ΑΠΑΣΣΙΟΝΑΤΑ (αρ. 23 έργο 27) σε δύο μάλιστα ερμηνείες. Και με τον Βάλτερ Γκιζέκινγκ και με τον Βίλχελμ Κερμφ. Στη σονάτα αυτή — στο αλέγκρο του πρώτου μέρους — εμφανίζεται για πρώτη φορά το μοτίβο από

το «χτύπημα της μοίρας», ένα θέμα που βασάνιζε φαίνεται τον Μπετόβεν τις ώρες της περιουλλογής και της μεγάλης δημιουργίας και επανέρχεται συγκλονιστικό με την ανεπα-
νάληπτη πέμπτη Συμφωνία την Παθητική. Ήταν το αδυ-
σώπητο μήνυμα της ειμαρμένης, που θα οδηγούσε κάποια
στιγμή αυτόν το γίγαντα των ήχων στην πλήρη απώλεια της
κυριότερη —γι' αυτόν— αίσθησης: της ακοής.

Διαφορετικά είναι κάποια άλλα μουσικά έργα, που σου
δημιουργούν την υποψία ότι προσπαθούν με τον πολύ θό-
ρυβο να καλύψουν τη κενότητα. Για παράδειγμα, ακούς ένα
έργο του Άρνολντ Σαίμπεργκ ή του Μπέλλα Μπάρτοκ.
Έχεις όλη την καλή διάθεση να το αποδεχτείς. Σε κάποια
στιγμή παραιτείσαι από τον άπελην αγώνα. Και δυστυχώς
στ' αχνάρια του Σαίμπεργκ βαδίζουν οι πιο πολλοί από τους
σύγχρονους συνθέτες και διερωτάσαι: Στέρεψε πλέον η με-
λωδία στη Μουσική; Οι οπαδοί αυτής της σχολής υποστη-
ρίζουν πως αυτή η μουσική ξεκινάει από τα τελευταία κου-
αρτέτα του Μπετόβεν, που μ' αυτά έσπασε ο Μεγάλος Μου-
σουργός τις κλασικές φόρμες.

Ναι, αλλά τα κουαρτέτα αυτά είναι πλημμυρισμένα από
μελωδία. Γι' αυτό το λόγο θ' αφήσουμε τα έργα της σχολής
αυτής στους θαυμαστές τους και μεις θα αρκεστούμε στους
προηγούμενους δημιουργούς, ξεκινώντας από τους προκλα-
σικούς με τον Βιβάλντι κλπ., μέχρι τους εμπρεσιονιστές με
τον Ντεμπυσύ κλπ. Είναι άλλωστε τόσοι πολλοί αυτοί, που
φοβούμαι πως δεν θα προφθάσουμε να τους απολαύσουμε
όλους.

Αλλά και στη Λογοτεχνία, από τις αρχές του αιώνα
μας, εμφανίστηκε το δυσνόητο μυθιστόρημα. Με την πρόο-
δο της Ψυχανάλυσης του Φρόυντ, του Άτλερ και του Γι-
ούγκ, γεννιέται και το ψυχαναλυτικό μυθιστόρημα.

Κλασικό παράδειγμα είναι το έργο του Μαρσέλ Προυστ «Αναζητώντας το χαμένο χρόνο».

Ένα δεκαπεντάτομο έργο επηρεασμένο από τον Φροΐδισμό και την ενόραση του Μπέρξον, αποτελεί το πρώτο ψυχαναλυτικού μυθιστορήματος.

Σε μια πρώτη προσπάθεια να το διαβάσει στο πρωτότυπο συναντά, ο φίλος μας, ανυπέρχλητες δυσκολίες και το εγκαταλείπει.

Κάποτε, περιφερόμενος στους δρόμους της Αθήνας, βλέπει στη βιτρίνα ενός μεγάλου βιβλιοπωλείου, μια καινούργια πεντάτομη έκδοση από ένα τμήμα του έργου, μεταφρασμένο στα ελληνικά από τον Παύλο Ζάννα. Αξιόλογη μεταφραστική και εκδοτική προσφορά.

Το αγόρασε και το καμάρωνε επί χρόνια στη βιβλιοθήκη του.

«Θα σε δυσκολέψει πολύ στο διάβασμα», τον ενημερώνει ο ειδικός πληροφοριοδότης.

Κάποτε παίρνει τη μεγάλη απόφαση. Από τις πρώτες κι όλες σελίδες ο συγγραφέας σε μπάζει στο χώρο του ονείρου και των παιδικών αναμνήσεων από το Κομπραί και το σπίτι της θείας Αεονής. Οι παιδικές αναμνήσεις αποτελούν το προσφιλέστερο θέμα για τους συγγραφείς του ψυχαναλυτικού μυθιστορήματος, όπως είναι και το προσφιλέστερο θέμα στις μελέτες του Φρόϋδ.

Από την πρώτη στιγμή σε συγκινεί η υπερευαισθησία του μικρού παιδιού και η παθολογική του αγάπη για τη μάνα του, που προοιωνίζουν όμως μελλοντικές σεξουαλικές διαστροφές.

Το έργο προχωρεί σε λεπτομερείς αναλύσεις ψυχικών καταστάσεων και περιγραφές γεγονότων δευτερεύουσας σημασίας, που σε αφήνουν μάλλον αδιάφορο. Σε κάποια όμως

στιγμή νιώθεις την ποίηση του Προυστ. Ο περίπατος στο δρόμο με τις ασπραγκαθιές, η πρώτη συνάντηση με τη Ζιλμπέρ την Ξανθιά κοπελίτσα με τις φακίδες και τα μαύρα μάτια. Και η παρουσία της Δούκισσας του Γκερμάντ — απ' ευθείας απόγονης της πανάρχαιας Ζενεβιέβ ντε Μπραμπάν — σε κάποια παρεκκλήσι, είναι σελίδες αληθινά ανεπανάληπτες, όπου η ποιητική πνοή και η περιγραφική ικανότητα του συγγραφέα σε καθηλώνουν και η οργιώδης φαντασία του σε εντυπωσιάζει. Ανεπαίσθητα τότε ο συγγραφέας σε οδηγεί σε προσωπικές σου αναμνήσεις. Το Κομπραί σου θυμίζει το χωριό σου και το σπίτι της θείας Λεονής το σπίτι σου εκεί.

Η απαρίθμηση των προσφιλών προσώπων του συγγραφέα σου φέρνει μπροστά σου την εικόνα και ακούς τη φωνή κάποιων προσφιλών ανθρώπων πεθαμένων από χρόνια.

Η συνάντηση με τη Ζιλμπέρ στον κήπο του Σουάν φέρει στη μνήμη ανάλογες συναντήσεις κατά το πρώτο ξύπνημα της ήβης και η παρουσία στο παρεκκλήσι της Δούκισσας του Γκερμάντ θυμίζει κάποια υπέρκοψη κυρία, που βρέθηκε κάποτε τυχαία — την εποχή της πρώτης ήβης — στην εκκλησία του Άϊ Νικόλα στην Κόνιτσα και ένα τυχαίο βλέμμα της προς το φίλο μας, υπήρξε αφορμή να οργιάσει η φαντασία του και η εικόνα της κυρίας να παραμένει αναλλοίωτη επί χρόνια και χρόνια στη σκέψη του. Ο συγγραφέας, βέβαια, προχωρεί πιο κάτω σε εμπειρίες άγνωστες στο φίλο μας.

Στα αριστοκρατικά σαλόνια της συνοικίας του Σαιν Ζερμαίν και στα Μπορτέλλα του Παρισιού.

Σε ομοφυλοφιλικές καταστάσεις και σε γνωριμίες με αξιόλογους ανθρώπους του πνεύματος και της τέχνης. Πίσω από το σοφό Μπεργκότ του έργου, κρύβεται ο Μπέρξον κατά τον ειδικό μελετητή.

Σε εντυπωσιάζουν βέβαια οι γνώσεις του συγγραφέα σε λεπτά θέματα τέχνης και μουσικής, η σκέψη του όμως δεν διατυπώνεται με απλές και τσεκουράτες φράσεις. Είναι εμφανής σε όλο το έργο η εκζήτηση και η προσπάθεια επίδειξης λεπτού πνεύματος μέσα από πολύπλοκη και δυσνόητη φρασεολογία με πολλές φιοριτούρες και παιγνιδίσματα του λόγου. Ο συγγραφέας πρέπει να είναι ο αντιπροσωπευτικός τύπος του ESTHETE των αρχών του 20ού αιώνα στη Γαλλία, κάτι αντίστοιχο με τον Όσκαρ Ουάιλντ της Αγγλίας.

Συμπερασματικά θα μπορούσε να πει κανείς πως παρά τις αναμφισβήτητα συναρπαστικές περιγραφές —όπου διακρίνεις έντονη την ιδιόμορφη ποίηση του Προυστ— το έργο στο σύνολό του είναι δυσνόητο και κουραστικό.

Κάποια στιγμή το εγκαταλείπεις στη μέση, το ξαναπαίρνεις αργότερα.

Και να σκεφθείς πως κάποτε έπιασε αποβραδís να διαβάσεις τους αδελφούς Καραμαζώφ και σε βρήκε το πρωί ο ήλιος σκυμμένο στο βιβλίο.

Τελικά —λέει ο συγγραφέας— πως ξαναβρήκε το χαμένο καιρό μέσα από την τέχνη. Μακάρι να γινόταν αυτό. Τότε δε θα πουλούσε κι ο Φάουστ την ψυχή του στο Διάβολο για να ξαναβρεί τα νιάτα του.

Αντίθετα, με το τελείωμα του έργου πλανάται ένα ερώτημα, μήπως εν τω μεταξύ έχασε ο αναγνώστης το δικό του καιρό;

Γιατί είναι αλήθεια πως από την πρώτη στιγμή το έργο του Προυστ δίχασε τους μελετητές.

Κάποιος το χαρακτήρισε σαν έργο: «που συγκίνησε στην εποχή του τις γυναίκες».

Ο Τζέιμς Τζόους διαβάζοντας κάποιες σελίδες δήλωσε: «Δεν βλέπω κανένα ιδιαίτερο ταλέντο».

Από την άλλη μερικά κάποιο Ραάημον Κενώ λέει πως

το έργο του Προυστ έρχεται τρίτο στη σειρά μετά τη Βίβλο και τον Σαίξπηρ.

Βέβαια ελευθερία του λόγου έχουμε. Ό,τι θέλει λέει ο καθένας. Είναι και θέμα οπτικής γωνίας από την οποία βλέπει ο καθένας ένα έργο.

Εμείς θα εμμείνουμε στην αρχική μας γνώμη, πως είναι ένα αξιόλογο αλλά δυσνόητο έργο, με υπερβολικά λεπτόλογη ψυχανάλυση και περίπλοκη φρασεολογία, που όμως περιέχει κάποιες ανεπανάληπτες σελίδες.

Το παράδειγμα του Προυστ έδωσε αφορμή σε πολλούς νεώτερους συγγραφείς, που χωρίς να διαθέτουν την ποιητική πνοή και τη μαγεία του Προυστ, έγραψαν πληθώρα από δυσνόητα ψυχαναλυτικά έργα. Πολλά απ' αυτά δημιουργούν την υποψία πως κρύβουν απέραντη κενότητα.

Και διερωτάσαι: Γιατί οι παλαιότεροι συγγραφείς Μπαλζάκ, Σταντάλ, Φλωμπέρ, Ζολά, Τολστόι, Ντοστογιέφσκυ κλπ. είναι σαφείς στην έκφρασή τους και τους καταλαβαίνεις αβίαστα; Σου λένε πως και ο Ντοστογιέφσκυ είναι δυσνόητος.

Δεν είναι δυσνόητος ο Ντοστογιέφσκυ, τους απαντάς. Δυσνόητη και αθυσαλλέα είναι η ψυχή του ανθρώπου και ο Ντοστογιέφσκυ προσπαθεί να την εξυχιάσει με σαφείς εκφράσεις. Αλλά μήπως το ίδιο δεν προσπαθούν να κάνουν και οι περισσότεροι συγγραφείς; Να εξυχιάσουν τον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου; Αλλά εκφράζονται με σαφήνεια.

Μήπως ο Σαίξπηρ δε μας παρουσιάζει με τον Άμλετ ένα ψυχολογικό πρόβλημα, που έδωσε αφορμή σε τόσες και τόσες ερμηνείας. Μέχρι το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα το φθάσανε.

Αλλά και ο Τολστόι με την «Ανάσταση» και την «Άννα Καρένινα» και ο Μπαλζάκ με τον «Μπάρμπα Γκοριό» και

την «Ευγενία Γκραντέ» — για να αναφερθούμε στα πιο γνωστά— δεν αναλύουν κάποιες ψυχικές καταστάσεις; Αλλά με πόση σαφήνεια και πόση γλαφυρότητα το κάνουν!

Πού λοιπόν υπάρχει η διαφορά ανάμεσα στο ψυχαναλυτικό μυθιστόρημα του αιώνα μας από τα γνωστά έργα του περασμένου αιώνα;

Ο φίλος μας νομίζει πως η προσπάθεια των νεωτέρων συγγραφέων να κλείσουν τον ψυχικό κόσμο του ανθρώπου στα καλούπια των ψυχαναλυτικών θεωριών και ιδιαίτερα στο Φροϋδισμό τους, οδήγησε στην πελαγοδρομία.

Δε μπορείς βέβαια να αρνηθείς την αξία και του Φρόυντ με το LIBIDO του και του Άντλερ με τη συμπλεγματική προσωπικότητα και όλων των άλλων θεωρητικών της ψυχανάλυσης. Αλλά η κάθε θεωρία από τη φύση της, έχει το μειονέκτημα της μονομέρειας.

Αντιμετωπίζει το θέμα μονόπλευρα, ενώ ο ψυχικός κόσμος του ανθρώπου είναι πολύπλευρος και αβυσσαλέος.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τη στρατευμένη — όπως την είπαν — τέχνη όπου γίνεται προσπάθεια να ερμηνευθεί κάθε ιστορικό γεγονός και κάθε εκδήλωση της ζωής με τις υφιστάμενες παραγωγικές σχέσεις της συγκεκριμένης στιγμής και με την πάλη των Τάξεων.

Δεν αρνείται ο φίλος μας την τεράστια αξία του διαλεκτικού υλισμού, μιας θεωρίας που ερμηνεύει σε μεγάλο βαθμό τα ιστορικά γεγονότα και την ανθρώπινη συμπεριφορά στην κάθε ιστορική στιγμή. Δεν πιστεύει όμως πως μ' αυτά ερμηνεύονται τα πάντα. Δεν παύει να είναι και ο διαλεκτικός υλισμός μια θεωρία που από τη φύση της έχει το μειονέκτημα της μονομέρειας.

Κάποτε ο φίλος μας διάβασε σένα βιβλίο —δε θυμά-

μαι ούτε τον τίτλο ούτε τον συγγραφέα — ότι στην εποχή του Ιουλιανού του Παραβάτη είχε αναπτυχθεί κάποια βλακώδης δοξασία, σύμφωνα με την οποία τα πάντα μπορούν να ερμηνευθούν με τη μαγική λέξη «ΑΠΡΑΧΑ». Μήπως οι μαγικές λέξεις «LIBIDO» και «Πάλη των Τάξεων» πάνε να αντικαταστήσουν στην εποχή μας τη λέξη «ΑΠΡΑΧΑ»;

Η προσπάθεια αυτή της απλοποίησης της ερμηνείας όλου του ψυχικού κόσμου και όλων των ιστορικών γεγονότων οδήγησε στις ακραίες της μορφές σε φαιδρά αποτελέσματα.

Θυμάται ο φίλος μας μια εκπομπή από την τηλεόραση όπου κάποιος μαντράχαλος με γένια και γυαλιά, κοιμάται στην αγκαλιά της μάνας του, η οποία τον θυζαίνει κι αυτός ηδονίζεται και άλλα αηδή, με αποτέλεσμα να σπάσουν τα τηλέφωνα της ΕΡΤ από τους διαμαρτυρόμενους ακροατές.

Αλλά κι από την άλλη πλευρά, πάλι στην τηλεόραση, είδε κάποτε μια καινοφανή ερμηνεία από το γνωστό μας «Το δαχτυλίδι των Νιμπελούγκεν». Το είχε σκηνοθετήσει κάποιος Γάλλος, για τον οποίο η εγγονή του Βάγνερ είπε πως αν τον είχε μπροστά της θα τον σκότωνε. Και δε θα είχε άδικο. Τι να δεις σ' αυτή τη σκηνοθεσία και να μη φρίξεις. Το θεό Βοτάν με σύγχρονο κουστούμι, στυγνό κεφαλαιοκράτη, που εκμεταλλεύεται άγρια τους εργάτες του (τους Νιμπελούγκεν) στα εργοστάσιά του στο Ρήνο. Η Βαλχάλα ένα σπίτι νεοκλασικού ρυθμού όπου μένει ο μεγαλοαστός Βοτάν. Με τα πολλά, καίγεται το σπίτι, γκρεμίζεται ο Βοτάν και η αστική τάξη και παίρνουν την εξουσία οι Νιμπελούγκεν. Πράγματα δηλαδή φαιδρά και ανόητα.

Από αυτά κι από αυτά βγάζεις το συμπέρασμα πως δεν μπορείς την Τέχνη να την κλείσεις σε καλούπια.

Κλασικό παράδειγμα είναι η λογοτεχνία στην Προεπα-

ναστατική και τη Μετεπαναστατική Ρωσία. Από τη μια μεριά κολοσσοί: Γκόγκολ, Πούσκιν, Τουργκιένεφ, Λεμμοντώφ, Ντοστογιέφσκυ, Τσέχωφ, Τολστόι, Γκόργκυ. Από την άλλη μεριά μετριότητες, που κι αυτές μετριούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού. Και ο Δόκτωρ Ζιβάγκο του Πάστερνακ, — που είναι ένα αξιόλογο έργο — επί χρόνια είχε απαγορευτεί, λέει κάπου ο Μάριος Πλωρίτης.

Βέβαια δεν αρνούμεθα τη θρησκευτική προσήλωση με την οποία συνεχίζεται στο Σοβιετική Ένωση η παράδοση του προεπαναστατικού μπαλέτου, που έφτασε στις μέρες μας σε απίθανα ύψη τελειότητας, εμπλουτισμένο μάλιστα με καταπληκτικά φολκλορικά στοιχεία. Ίσως όμως γιατί στο μπαλέτο δε μετέχει ο λόγος ο οποίος εκφράζεται με τη γλώσσα, που ως γνωστόν, κόκαλα δεν έχει και κόκαλα τσακίζει.

Ας γυρίσουμε όμως στα δυσνόητα έργα του αιώνα μας. Εκεί που το πράγμα πήρε απίθανες διαστάσεις είναι οι εικαστικές τέχνες.

Για το φίλο μας η καλλιτεχνική δημιουργία ήταν και είναι βασικά η αναπαράσταση της φύσης και της ζωής εμπλουτισμένη με το δημιουργικό οίστρο του καλλιτέχνη και έχει σαν αποτέλεσμα την πνευματική ευχαρίστηση του θεατή, του ακροατή ή του αναγνώστη, χωρίς οικονομικό όφελος. «Μίμηση πράξεως σπουδαίας και τελείας», έλεγε ο Αριστοτέλης. Πρέπει δηλαδή η αναπαράσταση αυτή να έχει κάποια ιδιαιτερότητα, να μην είναι κάτι το συνηθισμένο και το καθημερινό. Και βέβαια, δεν περιορίζεται μόνο στο αισθητό, αλλά εμβαθύνει και στον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Αυτό λοιπόν το υλικό παραλαμβάνει ο δημιουργικός καλλιτέχνης. Το μεταπλάθει, του δίνει πνοή, το εμπλουτίζει και με την προσωπική του θέση, αλλά πάντοτε το αποτέ-

λεσμα, δηλαδή, το έργο τέχνης, πρέπει να έχει ανταπόκριση στο αισθητικό κριτήριο του μέσου ανθρώπου. Όταν δεν υπάρχει αυτή η ανταπόκριση, πρόκειται για πειραματισμό. Πιθανόν να δικαιωθεί κάποτε με την πάροδο του χρόνου, αλλά για τη συγκεκριμένη στιγμή δε μπορεί να γίνει παραδεκτό και μπορεί κάποτε να δημιουργεί την υποψία ότι πρόκειται για κεκαλυμμένη απάτη. Σ' αυτό το συμπέρασμα κατέληξε ο φίλος μας μελετώντας τις διάφορες —πολλές φορές συγκρουόμενες— απόψεις των μεγάλων μελετητών της Τέχνης και ιδιαίτερα τη θεωρία του αισθητικού ρεαλισμού με τον RUSKIN, τον Ταιν, τον Μπέρξον και τον κατ' άλλους Λογγίνο, κατ' άλλους άγνωστο συγγραφέα του έργου «Περί ύψους», καθώς και τη θεωρία του αισθητικού ιδεαλισμού, όπως οι θεωρίες αυτές εκτίθενται με πλήρη σαφήνεια στο βιβλίο του σοφού δασκάλου Ευάγγελου Παπανούτσου «Αισθητική».

Ας έρθουμε τώρα και στις εικαστικές τέχνες (ζωγραφική και γλυπτική) του αιώνα μας. Θα ξεχωρίσουμε βέβαια τον εμπρεσιονισμό που έδωσε πραγματικά αριστουργήματα και δικαιώθηκε πλήρως από το χρόνο και θα προχωρήσουμε στους άλλους «ισμούς» Φωβισμός, Κυβισμός, Φουτουρισμός, Ντανταϊσμός, Εμπρεσιονισμός κλπ. Βλέπεις τα αντίστοιχα έργα και διαρωτάσαι: Μπορούν τα έργα αυτά να χαρακτηριστούν σαν έργα Τέχνης, όπως τουλάχιστο διατυπώσαμε παραπάνω τον ορισμό της Τέχνης; Ανταποκρίνονται τα έργα αυτά στο αισθητικό κριτήριο του μέσου ανθρώπου της εποχής μας; Για το φίλο μας αποτελούν πειραματισμούς χωρίς καμιά ουσιαστική ανταπόκριση από το ευρύ κοινό μέσης αντίληψης.

Αν τώρα αναφερθείς στο θεατή, διερωτάσαι: Μήπως πρόκειται για ομαδική παράκρουση ή μήπως θα πρέπει να επιστρατεύουμε την Ατομική Ψυχολογία του Άλτερ για να

μπορέσουμε να ερευνήσουμε το φαινόμενο του εκστασιασμού μπροστά στα διάφορα δημιουργήματα της μοντέρνας Τέχνης. Βλέπεις, για παράδειγμα, ένα μοντέρνο πίνακα ζωγραφικής όπου δεν μπορείς να ξεχωρίσεις αν πρόκειται για άνθρωπο ή για καβουρτιστήρι. Όλοι γύρω σου εκστασιάζονται. Εσύ δεν καταλαβαίνεις τίποτα. Τι να καταλάβεις άλλωστε. Από το τίποτα δεν βγαίνει τίποτα. Πάσχεις όμως από κάποιο σύμπλεγμα κατωτερότητας, υπόλειμμα κάποιων ψυχικών τραυμάτων της παιδικής ηλικίας. Μήπως οι άλλοι κατάλαβαν κάτι που εσύ δεν το έπιασες; Εκστασιάζεσαι λοιπόν και συ εξ ανάγκης.

Ο κίνδυνος όμως ελοχεύει ανά πάσα στιγμή. Κάποιος αφελής μπορεί ν σε ρωτήσει: Τι κατάλαβες; Γι' αυτές τις περιπτώσεις πρέπει να έχεις έτοιμη εκ των προτέρων μια κοτσάνα, την οποία θα αμολύσεις αμέσως. Πρέπει όμως να είναι δυσνόητη με μοντέρνα ορολογία. Ο άλλος ασφαλώς δε θα καταλάβει τίποτα. Έλα όμως που κι αυτός το έχει το συμπλεγμάτάκι του. Ικανοποιείται πλήρως από την απάντησή σου και όλα βαδίζουν ωραία και καλά.

Τα φαινόμενα των ακατανοήτων έργων δεν περιορίζονται δυστυχώς στη ζωγραφική και στη γλυπτική. Κανένας δε σε αναγκάζει να επισκεφτείς τις διάφορες εκθέσεις. Τι κάνεις όμως με κάποια αρχιτεκτονικά κατασκευάσματα που είσαι υποχρεωμένος να τα βλέπεις μπροστά σου κάθε μέρα από το πρωί μέχρι το βράδυ; Μιλάμε για το καινούργιο Δημοτικό Θέατρο της Κέρκυρας, που σου θυμίζει πολεμίστρες στο Αλγέρι κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας και που έρχεται σε κραυγαλέα αντίθεση με τα αισθητικά κριτήρια του μέσου Κερκυραίου. Βλέποντας το θέατρο αυτό σκέπτεσαι πού μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο η επαγγελματική παραμόρφωση (DEFORMATION PROFESSIONNELLE).

Η επαγγελματική παραμόρφωση συνδυασμένη με την εκζήτηση και την προσπάθεια προβολής, χωρίς τα ανάλογα φόντα, είχε σαν αποτέλεσμα, τα τελευταία χρόνια, να δούμε και να ακούσουμε απαράδεκτα πράγματα, που φθάνουν τα όρια του γελοίου.

Ο ένας παρουσιάζει τους ήρωες του Άμλετ ντυμένους με φράκο, ο άλλος εισάγει στις Νεφέλες τη μουσική ροκ και ο άλλος ντύνεται Μπουμπουλίνα ή Μαρία Πενταγιώτισσα, που παριστάνει τη Λυσιστράτη και αλλοιώνει το κείμενο μέχρι τη σιχαμερή αισχρολογία. Τι να πεις;

Αλλά ας ταφήσουμε τώρα αυτά, γιατί ο πράκτορας άρχισε ήδη να εκφωνεί τα ονόματα των επιβατών.

— Γιώργος Στραβοπόδης, Κώστας Στραβοχέρης, Παύλος Κουτσογιώργης, Νίκος Κουτσογιάννης...

Και συνεχίζεται ο κατάλογος των ονομάτων με πρώτο συνθετικό τον κουτσοί και το στραβό. Μα τέλος πάντων όλοι οι πρόγονοί μας κουτσοί και στραβοί ήσαν;

Ο κατάλογος εκφωνήθηκε και οι επιβάτες στοιβάχτηκαν στο λεωφορείο. Ήταν πλέον περασμένες οι δώδεκα μεσημέρι. Η ζέστη είχε σφίξει για τα καλά. Τα παράθυρα κατακλειστα. Η ατμόσφαιρα αποπνιχτική. Τολμάει ο φίλος μας να προτείνει το άνοιγμα του παραθύρου. Η διαμαρτυρία ήταν γενική. Θα κρυώσουν τα παιδιά. Επρόκειτο για κάποια μυξιάρικα διαβολάκια, που τσίριζαν και κουνιόνταν διαρκώς στην αγκαλιά της μάνας τους, επιτείνοντας την αφόρητη κατάσταση.

Σε κάποια στιγμή αρχίζει να διαχέεται στην ατμόσφαιρα του λεωφορείου, σα ραδιενεργό νέφος, μια αφόρητη δυσσομία, μοιραία συνέπεια της απλυσιάς των επιβατών. Οι

νεώτεροι Έλληνες θέλοντας προφανώς να αποδείξουν στον Φαλμεράιερ και λοιπούς ότι αποτελούν τους γνήσιους απόγονους των αρχαίων Σελλών — από τους οποίους κατά πολλούς προέρχεται και η ονομασία «Έλληνες» — συνεχίζουν με φανατισμό, μέχρι την εποχή του ταξιδιού αυτού, την πανάρχαια συνήθεια των προγόνων τους για την οποία μας μιλάει ο Όμηρος στον όρκο του Αχιλλέα «...Αμφί δε Σελλοί σοι... υποφήται, ανυπτόποδες χαμαιεύναι».

Επί αιώνες — ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας — φαίνεται πως η απλυσιά και το λιποδίαιτο αποτελούσαν τα δυο βασικά προσόντα του λαού μας. Αλλιώς δεν εξηγούνται τα τόσα εγκώμια από τη Λαϊκή Μούσα.

«Ωρέ τα λερωμένα... ωρέ τ' άπλυτα», και το άλλο

«Παιδιά της Σαμαρίνας κι ας είστε λερωμένα...» κλπ.

Αλλά και η προσφώνηση των κοινών γυναικών «Οι παστρικές» σε αντίθεση προφανώς προς τις έντιμες γυναίκες που δεν πρέπει να είχαν κάποτε και τόση μεγάλη επαφή με το σαπούνι και το νερό, αποτελεί επιβεβαίωση του ότι η απλυσιά αποτελούσε κάποτε εθνική αρετή. Βέβαια από την εποχή αυτού του ταξιδιού πέρασαν χρόνια και χρόνια. Λίγο η μεταγάστρευση στη Γερμανία, λίγο η διαφήμιση των απορρυπαντικών από την τηλεόραση, άλλαξαν τις προαιώνιες συνήθειες των συμπατριωτών του φίλου μας.

Πάντως για τη στιγμή, η δυσσομία είχε πλέον κυριαρχήσει στο λεωφορείο και ο φίλος μας βρισκόταν ήδη στα πρόθυρα της λιποθυμίας. Τον συνέφερε κάπως ένας θόρυβος έκδηλου ενθουσιασμού, που σημειώθηκε κάποια στιγμή μέσα στο λεωφορείο.

Στην είσοδο του οχήματος είχε προβάλλει ήδη μεγαλο-

πρεπώς ένας τύπος. Κουστούμι μπλε με πολύ φαρδιές ρίγες. Γραβάτα κόκκινη της φωτιάς. Μαντήλι όμοιο στο τσεπάκι. Μαλλιά μαύρα κολλημένα και γιαλιστερά. Φαβορίτες υπερμεγέθεις. Γυλιά μαύρα στα μάτια σε στύλ Μακ Άρθουρ και πάνω από όλα ένα μαύρο μουστάκι υπό μορφήν αμβλείας γωνίας κυριαρχούσε στο επάνω χείλος του επιβλητικού τύπου και αύξανε τη γοητεία του στο έπακρον.

Ασφαλώς θα το καταλάβατε.

Ήταν ο Αρίστιππος! Ο ακαταμάχητος γόης της Ηπειρωτικής υπαίθρου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΑΝΔΡΙΚΗ ΓΟΗΤΕΙΑ: ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΡΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΙΠΠΟ

Πράγματι ο Αρίστιππος είχε όλα τα δείγματα του γόητα της δεκαετίας του '50.

Η ανδρική γοητεία είναι ασφαλώς η αυξημένη εικαστικότητα του άνδρα προς τη γυναίκα και εντάσσεται βιολογικά στο κύκλωμα της επιλογής των ειδών. Στην καθημερινή όμως ζωή η ανδρική γοητεία έχει ποικίλλες προεκτάσεις και μπορεί να αποτελέσει θέμα ψυχαναλυτικής μελέτης.

Ο Αρίστιππος είναι ο επαρχιώτης γόης της δεκαετίας του '50. Πιθανόν σήμερα να εξαφανίσθηκε αυτός ο τύπος. Τότε όμως ήταν πολύ συνηθισμένος και τον έβλεπες τακτικά. Ο Αρίστιππος είναι γνωστός και δρέπει καρπούς σε όλα τα χωριά της Ηπειρωτικής υπαίθρου. Όλες οι γυναίκες του χωριού από 16 μέχρι 70 ετών, τον ξέρουν και του μιλούν με το μικρό του όνομα. Ξέρουν τις συνήθειές του, τις ιδιοτροπίες του, ποια φαγητά του αρέσουν και συμπεριφέρονται αναλόγως. Με μια λέξη ο Αρίστιππος για την Ηπειρωτική ύπαιθρο αποτελεί μια αναγνωρισμένη προσωπικότητα.

Παραμφερής προς τον επαρχιώτη γόητα είναι ο συνοικιακός γόης των Αθηνών της δεκαετίας του '50. Ένας καλός επαρχιώτης γόης κατεβαίνοντας στην Αθήνα εάν δια-

θέτει τα κατάλληλα προσόντα και τον βοηθήσει λίγο και η τύχη, μπορεί να εξελιχθεί σε συνοικιακό γόητα. Από αυτούς συνήθως προέρχονται και οι προστάτες των γυναικών στα μπορτέλα της Αθήνας. Οι γόητες αυτού του τύπου είναι σκληροί στους ομοφύλους τους και επιεικείς στις γυναίκες.

«Γυναίκα τ' όνομά σου είναι αδυναμία», όπως θάλεγε κι ο Άμλετ.

Αλλά προς Θεού, μη διαπιστώσει κάποια λαδιά από το θήλυ: Στραβοκοιτάγματα και τέτοια. Τότε γίνεται θεριό. Ποιος είδε το Θεό και δεν τον φοβήθηκε.

Στο ίδιο ψυχοπαθολογικό κύκλωμα υπάγεται και ο γόης των σαλονιών. Μιλάμε πάντα για τη δεκαετία του '50. Συνήθως έκανε κάποιο φεγγάρι στο Παρίσι ή στο Λονδίνο, υποτίθεται για ανώτερες σπουδές, ροκανίζοντας τα χρήματα του μπαμπά. Επιστρέφει κάποτε στην Ελλάδα συνεχίζοντας το ροκάνισμα των πατρικών χρημάτων. Στη ρίμη του λόγου του πετάει κάποιες ξένες λέξεις με την ερώτηση: «Πώς το λέτε εδώ στην Ελλάδα;». Το σοβαρότερο θέμα που τον απασχολεί είναι η σκιά της 5ης απογευματινής ώρας στο μάγουλό του ύστερα από το πρωινό ξύρισμα. Η κύρια φιλοδοξία του είναι ο εμπλουτισμός του καρνέ του από γυναικείες κατακτήσεις.

Βαθύτερα αισθήματα ποτέ δεν τον συνταράσσουν. Αν τολμήσεις όμως να πεις στο γόη του σαλονιού ότι ανήκει στο ίδιο ψυχοπαθολογικό κύκλωμα με τους άλλους δυο τύπους, θα γίνεις αιώνιος εχθρός του. Και όμως αυτή είναι η πραγματικότητα. Βέβαια, ένας επαρχιώτης ή συνοικιακός γόης ουδέποτε μπορεί να εξελιχθεί σε γόητα του σαλονιού.

Πάντως όλοι τους πάσχουν από το σύνδρομο του ανι-

κανοποίητου που δέρνει τον Δον Ζουάν. Και οι τρεις τύποι είναι εθνικόφρονες μέχρι το κόκαλο. Κομμουνιστής και γόης δεν υπάρχει. Αυτούς τους δέρνει ο ιδεολογικός φανατισμός και θεωρούν τη γοητεία αυτού του τύπου εκφυλιστικό φαινόμενο της αστικής κοινωνίας.

Και για να επανέλθουμε στο γόη του σαλονιού, δεν πρέπει να τον συγχέουμε με κάποιους τύπους του τρίτου φύλου, παρά τα εξωτερικά γνωρίσματα που μοιάζουν μεταξύ τους. Ο γόης του σαλονιού είναι σεξουαλικά ολοκληρωμένος άνδρας ίσως βέβαια λιγότερο από ό,τι θέλει να φαίνεται, αλλά άνδρας.

Ακριβώς μάλιστα προς αποφυγήν παρεξηγήσεων, τα τελευταία χρόνια οι γόητες του σαλονιού άρχισαν να παρουσιάζονται με μουστάκι αλλά Οδυσσέα Ανδρούτσο ή με γένια ποικίλης μορφής, ως εμφανή δείγματα του ανδρισμού τους. Έλα όμως που το κόλπο το κατάλαβαν εγκαίρως και οι ομοφυλόφιλοι και πολλοί απ' αυτούς, στην προσπάθειά τους να καλύψουν το βίτσιο τους, μας εμφανίσθηκαν και με μουστάκια πελώρια και με γένια ευτραφή.

Με την πάροδο των ετών οι γόητες της δεκαετίας του '50 άρχισαν σιγά - σιγά να εκλείπουν. Είναι σαν κάποια ζώα που εκπληρώνεται ο βιολογικός τους προορισμός και χάνονται (δυνόσαυροι κλπ.). Για παράδειγμα, σήμερα, από τους παλιούς γόητες των σαλονιών έχουν μείνει κάτι γεροντάκια που επιμένουν ακόμα να παριστάνουν το γόητα της παλιάς εποχής με τα σαλιαρίσματά τους, τα βαμμένα τους μαλλιά και όλα τα συναφή, παρά τα αρθριτικά τους, το αυξημένο ουρικό οξύ και την ποδάγρα που τους δέρνει. Αλλά και οι συνοικιακοί γόητες μου φαίνεται πως χάθηκαν από τότε που το φεμινιστικό κίνημα έδωσε στη γυναίκα αυτοπεποίθηση και ανεξαρτησία.

Όλοι γενικά οι τύποι των ευτελών γοήτων του '50 τείνουν σήμερα να αντικατασταθούν από ένα ενιαίο τύπο: Τα «καμάκια». Τους βλέπεις κάθε πρωί στου Παπασπύρου, στο Σύνταγμα ή στο Λιστόν στην Κέρκυρα, γεροδεμένοι νεαροί με τη θρασύτητα στο βλέμμα, με τα ξένα τσιγάρα και το ανδρικό τσαντάκι πίνουν το νες - καφέ τους και στήνουν τα δίχτυα στις τουρίστριες προχωρημένης κάπως ηλικίας. Σκοπός τους ο χρηματισμός.

Το φαινόμενο των «καμακιών» δεν είναι μόνο Αθηναϊκό. Κάθε τουριστική περιοχή έχει το σωματείο των «καμακιών». Για παράδειγμα, στην Κέρκυρα, είχε γνωριστεί κάποτε ο φίλος μας με κάποια καμάκια, που μαζεύονταν σε ένα καφενείο από Οκτώβριο και πέρα και συζητούσαν τη δραστηριότητά τους κατά τη διάρκεια του καλοκαριού. Εκεί αντελήφθη την ευτέλεια αυτών των ανθρώπων.

Πρέπει όμως να δώσουμε κάποια στοιχεία και στον αναγνώστη, για να μπορεί να ξεχωρίζει τους ευτελείς γοήτες κάθε εποχής.

Ο τύπος αυτός σε οποιαδήποτε εποχή και αν ανήκει, πρέπει να διαθέτει κάποια αξιόλογη εμφάνιση: Τσακίρικα μάτια, σαρκώδη χείλη, γερά μπράτσα και άλλα παρεμφερή προσόντα. Εκ παραλλήλου πρέπει να αποκτήσει τη φήμη ότι διαθέτει μεγάλη επιβητορική ικανότητα.

Πολλές φορές η φήμη αυτή κυκλοφορεί τεχνηέντως είτε από τον ίδιο είτε με τη βοήθεια κάποιου φίλου και τις περισσότερες φορές αποδεικνύεται μούσι.

Είναι αποδεδειγμένο πως η επιβητορική ικανότητα είναι άσχετη από τη γοητεία.

Κάποτε —όταν ο φίλος μας ήταν νέος— ακατανίκητος

αντίπαλος όλων των νέων της εποχής ήταν ο Κλαρκ Καϊ-ημπλ, του οποίου η φωτογραφία βρίσκονταν σε όλα τα τσαντάκια των κοριτσιών. Τα σκληρά του χαρακτηριστικά, το μουστάκι του και όλα τα εμφανή ανδρικά του προσόντα, δημιουργούσαν στα κορίτσια της εποχής ρίγη σεξουαλικών φαντασιώσεων, ώσπου κάποια μέρα βγήκε η βρώμα.

Κάποιες παλιές γόησσες του Χόλυγουντ, όταν πήραν τον κατήφορο έγραψαν τα απομνημονεύματά τους. Απ' αυτά διαπιστώθηκε ότι η επιβητορική ικανότητα του μεγάλου γόητα ήταν μηδαμινή. Και πάλι καλά που τη γλίτωσε ο Καϊ-ημπλ ξόδεμα, γιατί κάποιους άλλους εξίσου γόητες (Τάϊρον Πάουερ κλπ.) τους παρουσίασαν σα γνήσιους εκπροσώπους του τρίτου φύλου.

Αυτά και αυτά λοιπόν πάθανε οι γυναίκες και προσπαθούν σήμερα να διαπιστώσουν την επιβητορική ικανότητα του αρσενικού από άλλα ενδεικτικά στοιχεία πλην της γοητείας, γιατί τα τσακήρικα μάτια, τα σαρκώδη χείλη και τα τοιαύτα, αποδείχθηκαν φούμαρα.

Υπήρξε, επί παραδείγματι, μια εποχή, που ο Ωνάσης θριάμβευε στο διεθνή ορίζοντα όχι μόνο για τα πλούτη του αλλά και για τις επιτυχίες του στις γυναίκες. Ονόματα διεθνούς ακτινοβολίας, Κάλλας, Τζάκυ, συνδέθηκαν μαζί του. Βέβαια στην εμφάνιση δεν είχε καμιά σχέση με τον Ερμή του Πραξιτέλη. Ποιο ήταν λοιπόν το μυστικό του; Τότε κυκλοφόρησε η φήμη πως το σχήμα της μύτης του άνδρα αποτελεί ενδεικτικό στοιχείο. Η μεγάλη μύτη υποκρύπτει αντίστοιχα σεξουαλικά προσόντα. Και ο Ωνάσης διέθετε και μεγάλη μύτη και καμπυλωτή.

Άλλοτε πάλι υποστηρίχτηκε ότι μια διακριτική ματιά στο φαλλικό χώρο θα μπορούσε να βοηθήσει στην εξαγωγή κάποιων ενθαρρυντικών ενδείξεων. Αλλά από τότε που οι

χορευτές του κλασικού μπαλέτο — κατά τεκμήριο ελαττωμένου ανδρισμού αν μη τι άλλο— παραφούσκωναν τον φαλλικό τους χώρο με βαμπάκι, χάθηκε κι αυτή η ελπίδα κι έτσι κατάλαβαν οι γυναίκες πως την επιβητορική ικανότητα του άνδρα μπορούν να τη διαπιστώσουν μόνον επί του πεδίου της μάχης.

Κάποτε στην Κόνιτσα ζούσε ένας σπιθαμιαίος τύπος, ο Μίμης, τον οποίο η φήμη έφερε ως φωτιά και λαύρα. Η καταγωγή του ήταν από την Κέρκυρα. Όταν τον πρωτογνώριζες η πρώτη του ερώτηση ήταν: «Λαλεί το κοκορέλι;». Από την καταφατική ή αρνητική απάντησή σου εξαρτιόταν και η διαβάθμισή σου στην κρίση του Μίμη.

Ο Μίμης λοιπόν αυτός — παρά το μπόι του— αποτελούσε επί χρόνια και χρόνια τον ακαταπρόνητο παρηγορητή κάθε χωριατοπούλας της οποίας ο άνδρας ταξιδεύονταν στην Αμερική, τη Ρουμανία ή την Αίγυπτο. Λόγω της δουλειάς του —ήταν υπάλληλος στα Τ.Τ.Τ.— υποχρεώνονταν οι γυνακούλες να έλθουν σε επαφή μαζί του για την εξόφληση των ταχυδρομικών επιταγών που έστελνε ο σύζυγος από τα Ξένα.

«Τι νομίζεις κακομοίρα μου. Εκεί που βρίσκεται ο άνδρας σου κάθεσαι με σταυρωμένα τα χέρια και διαβάζει το κατά Λουκά Ευαγγέλιο;».

Και το επιχείρημα έπιανε.

Κάποτε ο Μίμης συνταξιοδοτήθηκε. Επέστρεψε στην Κέρκυρα, όταν ο φίλος μας ήταν από χρόνια εγκατεστημένος εδώ.

Κάθε πρωί λοιπόν ο Μίμης ήταν καθισμένος στα παγκάκια της απάνω πλατείας, συνεχίζοντας με την αυτή διά-

θεση το θεάρεστο έργο της παρηγοριάς κάθε χήρας ή ζωντοχήρας, ανεξαρτήτως ηλικίας. Τέλος, ήρθε το πλήρωμα του χρόνου και εκεί που πλησίαζε να καβαλικέψει τον έναν αιώνα, εγκατέλειψε το μάταιο τούτο κόσμο. Θρήνος και κλαυθμός και οδυρμός πολύς στην Πόρτα Ρεμούνδα και την Αγία Παρασκευή. Τον έκλαψαν γυναίκες και γυναίκες. Ιδιαίτερα η στιγμή του τελευταίου ασπασμού ήταν πραγματικά συγκινητική. Μόνο που μετά τη κηδεία κυκλοφόρησε από τις ίδιες τις γυναίκες η φήμη ότι στον φαλλικό χώρο του νεκρού —μέσα στην κάσα του— διεκρίνετο εμφανώς ένα εξόγκωμα.

Στην προσπάθεια να εξηγηθεί αυτό το φαινόμενο αναπτύχθηκαν δύο απόψεις:

Εκείνοι που διέθεταν κάποιον ποιητικό οίστρο υποστήριξαν ότι επρόκειτο για το κύκνειο άσμα του ακαταπόνητου κόκορα. Άλλοι όμως πιο πραγματιστές, έλεγαν πως αυτό ήταν μοιραία συνέπεια της προόδου στη Φαρμακολογία. Αυτό που λένε ότι κάθε φάρμακο έχει και τις παρενέργειές του.

Πάντως η δόξα του Μίμη απέδειξε την αλήθεια του ισχυρισμού μας ότι άλλο γοητεία κι άλλο επιβητορική ικανότητα.

Μέχρι τώρα μιλήσαμε για την ανδρική γοητεία στην ευτελή της μορφή.

Προς άρση παρεξηγήσεων, θα πρέπει να διαχωρίσουμε τους γόητες, που αναφέραμε παραπάνω, από κάποιους αξιόλογους άνδρες, επιστήμονες, επαγγελματίες, καλλιτέχνες κλπ., που χωρίς να το θέλουν διαθέτουν μια αυξημένη ελκυστικότητα στις γυναίκες. Έχουν αυξημένο συναισθηματισμό, ερωτεύονται εύκολα, είναι γλυκομίλητοι και

καταλαβαίνουν τη γυναικεία ψυχοσύνθεση καλύτερα από τον πολύ κόσμο. Καταλαβαίνουν δηλαδή πως η γυναίκα θέλει από τον άνδρα μια κάποια πνευματική υπεροχή, αλλά το πολύ βάθος και η αυξημένη πνευματικότητα την κουράζουν. Εν πάση περιπτώσει οι τύποι αυτοί είναι τα χαϊδεμένα παιδιά των γυναικών. Γι' αυτούς ουδείς ψόγος. Και ταύτα προς μη κακοφανισμόν κάποιων φίλων που φαντάστηκαν ίσως πως τους κατατάξαμε στην κατηγορία των ευτελών γοήτων του σαλονιού.

Μια που το πράγμα το φτάσαμε μέχρι εδώ, θάπρεπε να μιλήσουμε και λίγο για τους μεγάλους γοήτες της Ιστορίας.

Και επειδή, ως συνήθως, από Θεού άρξασθαι, φαίνεται πως ο μεγαλύτερος μωρυντάρης των αιώνων πρέπει να ήταν ο Δίας. Τι δε μηχανεύτηκε για να κουτουπώσει τις όμορφες Νηρηίδες, δρυάδες, νύμφες κλπ. Και βροχή έγινε και σε ταύρο μεταμορφώθηκε. Δεν είχε το Θεό του που λένε. Αλλά και τι Θεό να έχει αφού αυτός ήταν πατέρας και των Θεών και των ανθρώπων και έκανε ό,τι του γούσταρε. Σε ποιον θάδινε λόγο. Μόνο που φοβόταν λίγο την Ήρα.

Αν προχωρήσουμε λίγο, πρέπει να σταθούμε βέβαια στον Πάρι. Προτού να κάνει τη λαδιά τον είχαν καλέσει οι τρεις Θεές: Αφροδίτη, Ήρα, Αθηνά, για να τους πει ποια είναι η καλύτερη. Ως γνωστόν, μισ εξελέγη η Αφροδίτη, αλλά κι ο Πάρις απόκτησε μεγάλη φήμη. Τελικά την έκανε τη λαδιά. Τον κάλεσε ο καημένος ο Μενέλαος στο σπίτι του. Και τι θα φας Πάρι μου, και τι θα πεις Πάρι μου, και πού θα κάτσεις. Μήπως εδώ σε φυσάει και τα λοιπά. Μα ο άπαξ μωρυντάρης εσαεί μωρυντάρης. Του ξεμυάλισε τη γυναίκα και μην τον είδατε τον Παναγή. Εξ ου και τα φοβερά γεγονότα που επακολούθησαν.

Τώρα, αν θελήσουμε να προχωρήσουμε και στην ιστορική περίοδο της Αρχαίας Ελλάδας, ποιον να πιάσεις και δεν βρωμάει. Κάποιοι θέλαν να τα κάνουν στα βουβά. Για παράδειγμα, ο Ευρυπίδης στα έργα του, μίσος στις γυναίκες να μην τις δει στα μάτια του. Η φήμη όμως τον έφερε για πολύ μOURNΤΑΡΗ, ΕΞ ΟΥ ΚΑΙ ΤΟ «ΜΙΣΟΓΥΝΗΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΡΓΟΙΣ, ΦΙΛΟΓΥΝΗΣ ΕΝ ΤΗ ΚΛΙΝΗ».

Στη ρωμαϊκή εποχή, πρώτος και καλύτερος ο Μάρκος Αντώνιος. Ήταν βέβαια γενναίος στρατηγός, μα η ιστορία τον έγραψε ως τον μεγάλο εραστή. Την τρέλανε την Κλεοπάτρα και ξετρελάθηκε κι ο ίδιος και στο τέλος πήγαν κακήν κακώς και οι δυό τους. Αλλά το ευχαριστήθηκαν. Γι' αυτό και ο Καβάφης στο «Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον» του λέει με άλλα λόγια. Μην τα θέλεις κι όλα Αντώνιε δικά σου. Το γλέντησες με την ψυχή σου. Μέχρις αυτού ήταν' άσε τις κλάψες.

Ας μπούμε και στα νεώτερα χρόνια. Για τον Ερρίκο της Ναβάρρας — που αργότερα έγινε ο Ερρίκος ο 4ος, ένας από τους πιο αξιόλογους βασιλείαδες της Γαλλίας — λένε πως ήταν πολύ μOURNΤΑΡΗΣ. Το όνειρο του Ερρίκου του 4ου ήταν κάθε Γάλλος να έχει την Κυριακή στο τσουκάλι του έναν κόκορα. Κόκορας ακαταπόνητος κι ο ίδιος εγκατέλειπε λέει τη μάχη και ταξίδευε ολόκληρη τη νύχτα, με το άλογό του, για να τη συνεχίσει στο κρεβάτι της Γκαμπριέλ Ντ' Εστρέ. Βέβαια οι ερωτικές του επιτυχίες δεν τον γλίτωσαν από τις περικοκλάδες, τα κέρατα, που του έβαλε η Μαργαρίτα του Βαλουά, η περίφημη Μαργκώ.

Και επειδή αρχίσαμε με τον Ερρίκο τον 4ο, φυσικό είναι να συνεχίσουμε με τους απογόνους του. Βέβαια, θα αφήσουμε το γιό του το Λουδοβίκο 13ο, στον αμφισβητούμενο ανδρισμό του — με τη γυναίκα του πλάγιασε πέντε χρό-

νια μετά το γάμο του κι αυτό ύστερα από επίμονη προσπάθεια του ερωμένου του Καρόλου Ντ' Αλμπέρ Ντε Λουϊν — και θα προχωρήσουμε στους πραγματικούς συνεχιστές της επιβητορικής του ικανότητας. Το Λουδοβίκο 14ο το λεγόμενο Βασιλιά 'Ηλιο, που έλαμψε επί εξήντα και πλέον χρόνια σαν αξιόλογος βασιλιάς και σα μέγας επιβήτορας με την πλειάδα των παλλακίδων και των αντίστοιχων νόθων (από τη Λουϊζα ντε Λα Βαλλιέρ είχε τέσσερα μούλικα κι από τη Μαρκησία ντε Μοντεσπάν άλλα οκτώ). Θα πούμε δυό λόγια και για τον συνεχιστή του έργου του τον Αντιβασιλιά Φίλιππο της Ορλεάνης, που η πιο μεγάλη του φιλοδοξία ήταν να ξεπεράσει τον Ερρίκο τον 4ο σε ερωμένες και το κατόρθωσε. Τις έφτασε επάνω από 100. Γι' αυτόν κυκλοφόρησε η φήμη πως είχε ερωτικές σχέσεις και με τη θυγατέρα του. Και θα καταλήξουμε, φυσικά, στο συνεχιστή του έργου των το Λουδοβίκο 15ο, του οποίου η ερωτική επίδοση έφτασε στα όρια της ακολασίας.

Αν για τους τρεις αυτούς ερωτιδείς θέλαμε να αναλύσουμε τις ερωτικές τους δραστηριότητες, θα εξαντλούσαμε τις σελίδες του βιβλίου μας. Και επειδή δεν έχουμε τέτοια πρόθεση, θα προτρέπαμε κάθε φιλομαθή αναγνώστη να ανοίξει οποιαδήποτε «Ιστορία της Γαλλίας», όπου με κάθε λεπτομέρεια θα μάθαινε τη δραστηριότητά τους και μαζί με τ' άλλα και τα ονόματα από τις παλλακίδες και τα νόθα τους παιδιά. Κι αυτό, γιατί οι Γάλλοι πιστεύουν πως η ερωτική δραστηριότητα των μεγάλων τέκνων της Γαλλίας συνέβαλε στο μεγαλείο του Γαλλικού Έθνους.

Εμείς θα περιοριστούμε μόνο στην κυρία Λενορμάλ Ντ' Ετιόλ, το γένος Πουασσόν, που έμεινε γνωστή στην ιστορία ως Μαρκησία Ντε Πομπαντούρ, την περίφημη ερωμένη του Λουδοβίκου 15ου, για την οποία έφτιαξαν και το περίφημο επιτάφιο επίγραμμα: «Ενθάδε κείται αυτή που υπήρξε

είκοσι χρόνια παρθένος, δέκαπέντε χρόνια πόρνη κι εφτά χρόνια μαστροπός».

Μετά από αυτά και εφόσον βρισκόμαστε ακόμα στον ΙΗ΄ αιώνα, δεν πρέπει να ξεχάσουμε και τον περιφημότερο γόη των αιώνων, τον Βενετσιάνο Τζιάκομο Καζανόβα, που μαζί με την τεράστια ερωτική του δραστηριότητα — ο ίδιος στα απομνημονεύματά του, αναφέρει ονομαστικά εκατόν είκοσι δύο ερωμένες για τριάντα εννιά χρόνια δραστηριότητα — υπήρξε και αξιόλογος συγγραφέας.

Για τον Καζανόβα θα περιορισθούμε σ' αυτά που έγραψε περίπου γι' αυτόν ο Στέφαν Τσβάιγκ. Ότι η σχέση του με τις γυναίκες ήταν τίμια, γιατί ήταν μόνο αισθησιακή. Ότι ενώ οι ερωτικές περιπέτειες του Γκαίτε και του Μπάιρον άφηναν πίσω τους σπασμένες υπάρξεις, ο Καζανόβας δεν προκάλεσε κανένα τσάκισμα, καμία απελπισία. Έκαμε πολλές γυναίκες ευτυχισμένες και καμιά δεν την έκαμε υστερική. Όλες ξαναγύρισαν άβλαπτες από την καθαρά αισθησιακή περιπέτεια στην καθημερινή ζωή, είτε στους άνδρες τους είτε σε άλλους ερωμένους.

Λέγεται πως και ο ήρωάς μας ο Αρίστιππος — για να μην ξεχνάμε από που ξεκινήσαμε — εφάρμοζε με απόλυτη ακρίβεια τη γραμμή Καζανόβα, στην επιβητορική του δραστηριότητα. Αλλά ας προχωρήσουμε παρακάτω.

Για τον Ναπολέοντα λένε πως τόθελε για πολύ γόης παρά το μπόι του και την ευτραφή κοιλιά του, αλλά κι αυτός δε γλίτωσε από τις εξωσυζυγικές ενασχολήσεις της Ιωσηφίνας. Βέβαια ο μεγάλος του έρωτας ήταν η Μαρία Βαλέφσκα από την οποία απόχτησε κι έναν γιό. Είναι η μόνη από τις φίλες του που τον επισκέφτηκε στην Έλβα όταν ήταν εξόριστος.

Από τους ανθρώπους των γραμμάτων, βέβαια, θα πρέπει να ξεχωρίσουμε το Γκαίτε. Και όμορφος ήταν και πλούσιος ήταν και μυαλό γερό είχε. Με τα προσόντα αυτά δεν άφησε γυναίκα για γυναίκα στη ζωή του. Αν δεν ήταν ο Γκαίτε θα μπορούσαμε ανέτως να τον κατατάξουμε στην κατηγορία των γοήτων του σαλονιού, για τους οποίους μιλήσαμε παραπάνω, αλλά αφού ήταν ο «Γκαίτε» ό,τι ήθελε έκανε. Και στα εβδομήντα τρία του χρόνια δεν τόβαλε κάτω. Ερωτεύτηκε λένε την Ούλρικε Φον Λεβέντσωφ, κοπέλα 18 χρόνων και έβαλε και το δούκα της Βαϊμάρης να του κάνει τα προξενιά. Απ' αυτή του την παρεκτροπή ο κόσμος κέρδισε ένα αριστουργηματικό ποίημα.

Ο καημένος ο Μπετόβεν παρά ήταν άγριος στη φάτσα. Σα λιονταρίσιο ήταν, λένε, το κεφάλι του. Στον έρωτα υπήρξε άτυχος. Όσες τον πλησίασαν, είτε σαν φίλες είτε σαν μαθήτριες, στο τέλος τον εγκατέλειψαν για κάποιους άλλους, που μπροστά του ήταν νάνοι. Και η ιστορία με την «Αθάνατη Αγαπημένη» δημιούργημα της φαντασίας του πρέπει να ήταν.

Ο Βάγνερ δεν τα πήγε άσχημα. Μόνο που είχε μανία με τις παντρεμένες. Παντρεμένος κι ο ίδιος με τη Μίνα Πλάνερ, που ήταν και 5 χρόνια μεγαλύτερή του και που την είχε μάλλον σαν ένα το κρατούμενο. Οι έρωτές του με τη Ματθίλδη Βέζεντοκ, τη Ματθίλδη Μάγερ και τη Φρειδερίκη Μάγερ, αναγράφονται με λεπτομέρειες σε κάθε βιογραφία του. Μα πιο πάνω από όλους ήταν ο έρωτάς του με την Κόζιμα Φον Μπύλωφ, τη θυγατέρα του Λιστ. Το μεγάλο ρομάτζο που κατέληξε στο θάνατό του στη Βενετία και που μοιάζει τόσο πολύ με την πλοκή των έργων του.

Από τους Έλληνες, λένε πως ο Βενιζέλος είχε μεγάλη γοητεία. Γοήτευσε πολλές αξιόλογες γυναίκες με την

πνευματική του ανωτερότητα. Αλλά κι ο Σικελιανός πρέπει να ήταν μεγάλος γόης. Να μην ξεχάσουμε και τον Παλαμά. Κάποιος βέβηλος έγραψε πως μέχρι τα τελευταία του καθόταν στο παράθυρο του σπιτιού του κι έστελνε φιλιά στις κοπέλες που περνούσαν απ' έξω.

Αλλά νομίζω πως το τραβάμε μακριά. Ξεκινήσαμε από τον Αρίστιππο και καταλήξαμε στο Γκαίτε και το Βενιζέλο. Καθαρή βεβήλωση δηλαδή. Τέλος πάντων. Ας επανέλθουμε στο λεωφορείο, όπου ήδη ο Αρίστιππος μεγαλοπρεπής πάντοτε απηύθυνε ένα ξερό «... μέρα» στους επιβάτες, έβγαλε το σακάκι του, το κρέμασε δίπλα του και ταυτόχρονα απευθύνθηκε με ευγένεια είκοσι Λόρδων σε κάποιο πρόσωπο που βρισκόταν έξω από το λεωφορείο:

— Περάστε στη θέση σας Μαντάμ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΥΛΑ (Ή ΣΟΥΛΥ) Η ΒΑΡΥΠΕΝΘΟΥΣΑ

Δεν πρόφτασε να τελειώσει τη φράση του ο Αρίστιππος και εμφανίστηκε στη σκάλα του λεωφορείου η αποκληθείσα «Μαντάμ».

Από την πρώτη στιγμή ενέπνευσε το γενικό σεβασμό. Βαρυπενθούσα! Μαύρο ταγιέρ, μαύρα παπούτσια, κάλτσες δικτυωτές, βέβαια, αλλά στο μελανί ακούρο. Όλο το ντύσιμο υποδήλωνε το βαρύ πένθος που έκρυβε στην ψυχή της.

Το πένθος μετριαζόταν κάπως από τα ξανθά της μαλλιά σε στυλ αλογουράς, το έντονο ρουζ των χειλιών και το ρίμελ των ματιών. Ήταν τα μόνο στοιχεία που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κάποια αισιοδοξία ότι παρά το πένθος η ζωή είναι πάντοτε ωραία. Και το έμπειρο μάτι του Αρίστιππου δεν μπορούσε να ξεγελαστεί. Όταν κάθησε δίπλα του με ένα ναζιάρικο «ευχαριστώ», έβαλε το ένα της πόδι επάνω στο άλλο και άναψε το τσιγάρο της, οι αρχικές του υποψίες επιβεβαιώθηκαν.

Με μια ματιά αξιολόγησε και τα φυσικά της προσόντα. Η αλήθεια είναι πως δεν ήταν δύσκολη η αξιολόγηση των προσόντων της κι από την πιο αφελή θεατή. Θέλεις η φούστα από το ταγιέρ κοντή και στενή σύμφωνα με τη μόδα, θέλεις οι δικτυωτές κάλτσες, θέλεις ο τρόπος που έκατσε ή και όλα μαζί, δημιουργούσαν φαντασιώσεις ερωτικής ευωχίας και στον αθώτερο θεατή, που δεν μπορούσε να τις μετριάσει ούτε στο ελάχιστο το βαρύ πένθος της κυρίας.

Το λεωφορείο ξεκίνησε και οι επιβάτες άρχισαν να σταυροκοπιούνται.

Ο Αρίστιππος αφού έδωσε μια τελευταία ματιά στην όλη εμφάνιση της παρακαθημένης του, προς πλήρη επιβεβαίωση της δημιουργημένης ήδη γνώμης του, νόμισε πως ήταν καιρός πλέον να δώσει το έναυσμα της πνευματικής επικοινωνίας.

— Ο σύζυγος Μαντάμ; υπονοώντας το βαρύ πένθος της κυρίας.

— Δυστυχώς ο μπαμπάς — ήταν η λακωνική απάντηση της βαρυπενθούσας.

Ο φίλος μας αυτήκοος μάρτυς της συζητήσεως — λόγω της θέσης του — δεν μπόρεσε να καταλάβει αν το δυστυχώς αφορούσε την απώλεια του μπαμπά ή τη μη απώλεια του συζύγου.

— Σύζυγος δεν υπάρχει; ρωτάει ο Αρίστιππος με πατρικό ενδιαφέρον.

— Δυστυχώς εν διαστάσει... συνεχίζει με κάποια δόση μελαγχολίας η κυρία.

— Και ο λόγος; αποτολμά ο Αρίστιππος προς πλήρη αναγνώριση του εδάφους.

— Διαφωνία χαρακτήρος.

Στον τόνο αυτό συνεχιζόταν η συζήτηση για αρκετή ώρα και ο φίλος μας μπόρεσε να σχηματίσει μια πρώτη εικόνα για τη μαντάμ. Η εικόνα ολοκληρώθηκε αργότερα με συμπληρωματικές πληροφορίες από επιβάτες συγχωριανούς της κυρίας και νομίζω πως θα ήταν άδικο να μην ενημερώσουμε κάπως και τους αναγνώστες μας.

Η κυρία ήταν καλλιτέχνης του άσματος «και δημοτικά και ευρωπαϊκά», κατά την έκφρασή της. Το καλλιτεχνικό της όνομα ήταν «Σούλυ». Εργαζόταν στην Αθήνα σε νυχτερινό κέντρο διασκεδάσεως. Έμενε με τη φίλη της «Πόλυ», επίσης καλλιτέχνιδα, στην οδό τάδε, αριθμός τάδε.

— Αν κατεβείτε στην Αθήνα θα χαρώ πολύ να σας δω. Πάρτε και την κάρτα μου.

Η κάρτα τα έλεγε καθαρά:

ΣΟΥΛΥ — ΠΟΥΛΥ
ARTISTES
οδός... αριθμός
ΑΘΗΝΑΙ

Πάντως γεννήθηκε και μεγάλωσε μέχρι τα δέκα οκτώ της χρόνια στον Παρακάλαμο της Θεσπρωτίας, όπου άκουγε στο όνομα: Παρασκευή Γκούλιουρα.

Επειδή το πατρικό όνομα δεν βοηθούσε στην καριέρα της το αντικατέστησε με το «Σούλυ» κι έτσι ήταν γνωστή πλέον στον καλλιτεχνικό κόσμο της Αθήνας.

Η Παρασκευούλα λοιπόν —κατά τα λεγόμενα των συγχωριανών της— από μικρή είχε δώσει στο χωριό απτά δείγματα προώρου σεξουαλικής δραστηριότητας. Ο πατέρας της και τα αδέρφια της, λίγο για να γλιτώσουν την καλή φήμη της οικογένειας, λίγο για να περιοριστούν τα στόματα, που μοιράζονταν το πενιχρό οικογενειακό εισόδημα, άκουσαν με ανακούφιση την εισήγηση κάποιου περαστικού συγγενή τους — εξάδελφος του μπαμπά— που ήταν από χρόνια εγκατεστημένος στην Αθήνα και αποτελούσε ένα από τα πρώτα ονόματα στη Λαχαναγορά του Ρέντη.

Τα επιχειρήματα του ξάδελφου ήταν ακαταμάχητα. Πρώτα ήταν ο κίνδυνος από το Παιδωμάζωμα. Δεύτερο, με τη φωνή που έχει η Παρασκευούλα, μπορεί να εξελιχθεί σε μεγάλη καλλιτέχنيδα στην Αθήνα.

Με την ευλογία λοιπόν των γονέων η Παρασκευούλα βρέθηκε στην Αθήνα από το '48. Προσωρινά έμεινε στο σπίτι του ξαδέλφου: Πλατεία Βάθης και η εξέλιξή της υπήρξε ραγδαία. Από το Δημοτικό τραγούδι ξεπήδησε στο «Ευρωπαϊκό». Έτσι λέγονταν τότε τα Ταγκό κλπ. της μόδας. Τον ξάδελφο διεδέχθη κάποιος Βάγγος, αυτόν κάποιος Μήστος, επακολούθησε και κάποιος γάμος, επήλθε η διαφωνία χαρακτήρος και τα λοιπά γνωστά, ώσπου τελικά νοίκιασαν με την Πόλυ ένα δωμάτιο, στην οδό Κεραμεικού, έβαλαν και μια ταμπέλα στην πόρτα, που δήλωνε την καλλιτεχνική τους ιδιότητα και ησύχασαν.

Και ενώ πήγαιναν όλα ωραία και καλά, έλαβε το τηλεγράφημα απ' τα αδέρφια της για το θάνατο του μπαμπά. Την καλούσαν να κατέβει στο χωριό να κανονίσουν τα κληρονομικά.

Ο Αρίστιππος συμμερίζονταν απόλυτα τον πόνο της Παρασκευούλας, αλλά εν πάση περιπτώσει η ζωή έχει τις δικές της απαιτήσεις και θάπρεπε να το ρίξει και λίγο έξω.

Η Σούλυ δεν διαφωνούσε κατ' αρχήν — αλλά ξέρετε είναι πολύ πρόσφατο το πένθος και τι θάλεγαν οι χωριανοί αν μάθαιναν ότι αντί να κατέβει στο χωριό τράβηξε για την Ηγουμενίτσα. Βέβαια τα μάτια της Παρασκευούλας μέσω του καθρέφτη που βρίσκονταν μπροστά στον οδηγό, συμφωνούσαν απολύτως με την άποψη του Αρίστιππο.

— Αθάνατε Αρίστιππε. Αχτύπητος ήσουν πάντοτε στις επιλογές σου. Ουδέποτε διεψεύσθης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΗΤΑΝ ΠΑΓΙΔΕΣ;

Εν τω μεταξύ το λεωφορείο αγκομαχώντας τραβούσε το δύσκολο δρόμο του. Κάθε τόσο έπρεπε να σταματήσει για να κατέβει κάποιος επιβάτης ή να ανέβει κάποιος άλλο. Όσπου να λυθούν τα πράγματά του ή να δεθούν του άλλου, να πιεί κι ο Αρίστιππος ένα καφέ, κάποιος να πάει «προς νερού», οι ώρες περνούσαν και η ζέστη γινόταν αφόρητη. Κάποτε ο Αρίστιππος ανακοίνωσε πως βρισκόμαστε στη Βροσίνα και θα καθήσουμε για φαΐ.

Η Βροσίνα είναι ένα χωριό στη μέση σχεδόν του δρόμου Ιωαννίνων — Ηγουμενίτσας. Τα σπίτια του πρέπει να είναι σκαρφαλωμένα σε κάτι υψώματα γύρω - γύρω από την πιάτσα του χωριού από όπου περνάει ο δημόσιος δρόμος και όπου βρίσκονται τα μπακάλικα, οι φούρνοι, και τα εστιατόρια του χωριού. Επειδή αποτελεί συγκοινωνιακό κόμβο, τα εστιατόρια είναι πολλά. Το λεωφορείο σταθμεύει συνήθως έξω από το εστιατόριο της επιλογής του σωφέρ. Η επιλογή αυτή δεν αποτελεί πρόβλημα για τους επιβάτες γιατί όλα τα εστιατόρια είναι όμοια μεταξύ τους.

Παντού τα φαγητά είναι εκτεθειμένα στο μπροστινό μέρος του καταστήματος σε τρόπο ώστε μπαίνοντας ο πελάτης στο μαγαζί να έχει άμεση αντίληψη του τι πρόκειται να φάει.

Παντού η σκόνη από το δρόμο μπαίνει ανενόχλητα

και επικάθεται στα φαγητά και στα τραπέζια. Τέλος οι μύγες με ιδιαίτερη μεταξύ τους συμφωνία έχουν κατανεμηθεί ισομερώς σε όλα τα εστιατόρια προς αποφυγήν παρεξηγήσεων.

Τα μόνιμα φαγητά είναι γίγαντες πλακί, μπακαλιάρος πλακί, φασόλια βραστά και κάποια γεμιστά.

Συνήθως κι ο πιο δυστακτικός επιβάτης γεύεται τα φαγητά αυτά πιεζόμενος από την πείνα παρά τις τυχόν αμφιβολίες του για την καθαριότητά τους. Βέβαια δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να εκδηλωθούν οι δυσάρεστες συνέπειες της λαιμαργίας του προτού να φτάσει το λεωφορείο στην Ηγουμενίτσα.

Οι επιβάτες διασκορπίστηκαν στα τραπέζια του εστιατορίου κατά τρόπον ώστε να υπάρχει κάποια ομοιογένεια σε κάθε τραπέζι. Ο φίλος μας κάθησε σε ένα τραπέζι όπου ήδη είχαν καθήσει δύο κύριοι κατά τα φαινόμενα αξιοπρεπείς.

Η έννοια της ανδρικής αξιοπρέπειας μέχρι και τη δεκαετία του '50 ήταν συνυφασμένη με το σιδερωμένο κοστούμι, το καθαρό πουκάμισο, τη γραβάτα, το ξυρισμένο πρόσωπο και τα χτενισμένα μαλλιά. Έκτοτε άλλαξαν άρδην τα πράγματα. Αν θελήσεις σήμερα — ιδιαίτερα τις Κυριακές — να ντυθείς σαν άνθρωπος, αυτομάτως καθίστασαι τριτοκλασσάτος, μπορεί δε να χαρακτηριστείς και ύποπτος για εμπορία ναρκωτικών. Την Κυριακή πρέπει να φορέσεις ό,τι πιο σκάρτο διαθέτει η γκαρδαρόμπα σου. Πάντως με τα τότε κριτήρια οι κύριοι του τραπέζιού που κάθησε ο φίλος μας ήταν αξιοπρεπείς.

Έγιναν οι απαραίτητες συστάσεις, παραγγέλθηκαν τα

φαγητά, σαλάτα, τυρί φέτα κλπ. Κάποιος παρήγγειλε κι ένα μπουκάλι κρασί.

— Το κρασί θα το βάλεις στο λογαριασμό μου.

Αλλοίμονό σου όμως αν μετά την κατανάλωση της πρώτης μπουκάλας, δεν επακολουθούσε η εκ μέρους σου παραγγελία.

— Φέρε μας ένα μπουκάλι ακόμα και γράφτο σε μένα.

Η τυχόν παράλειψη αυτής σου της υποχρεώσεως, ούτε λίγο ούτε πολύ εσήμαινε πως δεν είσαι άνδρας. Ήρθαν και τα φαγητά ήρθε και το κρασί.

Είναι παρατηρημένο πως οι Ρωμιοί κατά την διάρκεια του φαγητού ερωτούν και απαντούν μονολογικά. Αφού κορεσθεί η πείνα, επακολουθεί η κρασσοκατάλυση με συνοδεία φέτας και τα υπολείμματα της σαλάτας. Τότε γίνονται και οι σχετικές βούτες του ψωμιού στο λαδόξεδο της σαλάτας. Το πρώτο μπουκάλι του κρασιού, διαδέχεται το δεύτερο, το τρίτο κλπ.

Το πρόσωπο κοκκινίζει, τα μάτια θολώνουν, η γλώσσα λύεται τραυλίζοντας. Αρχίζουν οι εκμυστηρεύσεις. Θα ήταν άδικο να την δώσουμε στον αναγνώστη έστω και μια περίληψη των όσων ελέχθησαν στο τραπέζι των τριών φίλων κατά τη διάρκεια της συνεστίασης.

Ο ένας από τους δυο αξιοπρεπείς κυρίους άκουγε στο βαρύγδουπο όνομα: Θεμιστοκλής Παπαθεμιστοκλέους, πλήρης απόδειξη του Ελληνοχριστιανικού μας πολιτισμού. Ήταν καθηγητής Θεολογίας δυσμενώς αποσπασμένος στο γυμνάσιο της Ηγουμενίτσας.

Του άλλου το μικρό όνομα δεν τόπιασε κατά τις συ-

στάσεις ο φίλος μας αλλά το επίθετό του ήταν Οικονόμου υπάλληλος στην Αγροτική Τράπεζα.

Από την ασάφεια αυτή κατά την διάρκεια της συζήτησης ήταν υποχρεωμένος ο φίλος μας να τον αποκαλεί πάντοτε «Κύριε Οικονόμου» γεγονός που προσέδιδε βέβαια κάποιο γόητρο στον φέροντα το όνομα, αλλά διοτηρούσε και κάποια απόσταση μεταξύ τους, εν αντιθέσει με τον κύριο Παπαθεμιστοκλέους για τον οποίο ο φίλος μας μετά το τρίτο μπουκάλι του κρασιού προτίμησε την πιο οικεία προσφώνηση «Κύριε Θεμιστοκλή μου» έστω και αν αυτό μπορούσε να εκληφθεί ότι έχει μια δόση ειρωνείας ή τουλάχιστον επιείκειας για τον κύριο καθηγητή λόγω της διαπιστωθείσης κατά την διάρκεια της συζήτησης απεραντού αφελείας του.

Κουβέντα στην κουβέντα πέσανε και στον Αρίστιππο. Διεπιστώθη πως και οι δύο κύριοι τον ήξεραν καλά τον Αρίστιππο από τα Γιάννενα.

— Τον Αρίστιππο μην τον κλαίς παιδί μου.

Εξεδηλώθη ο κύριος Θεμιστοκλής.

— Αυτός στην έδεσε τη γαϊδούρα του με παλαμάρια. Εμείς τι κάνουμε που μπλέξαμε με τους ξυπόλυτους και την πάθαμε. Τάχα για λευτεριά, τάχα γ'α Λαοκρατία κι είμαστε τώρα χρόνια και χρόνια του κλώτσου και του μπάτσου κι ούτε πρόκειται να δούμε άσπρη μέρα ποτέ μας. Και μήπως δεν μου τάπε ο Γυμνασιάρχης το καλοκαίρι του '43. «Εσείς κύριε Παπαθεμιστοκλέους πρέπει να έλθετε μαζί μας. Στην Οργάνωση των υγιώς σκεπτομένων Ελλήνων. Τι γυρεύετε εσείς ένας επιστήμονας και μάλιστα Θεολόγος με τους άθεους και τους αναρχικούς. Άλλωστε τη Δημοκρατία επιδιώκει και ο ΕΔΕΣ. Το καταστατικό του το

γράφει καθαρά «αρχηγός της Οργανώσεως ήταν και θα είναι ο Νικόλαος Πλαστήρας». Αυτά και άλλα πολλά μου έλεγε και μου ξανάλεγε ο Γυμνασιάρχης.

Έλα όμως που κάτι μου έλεγε μέσα μου πως δεν είναι και τόσο καθαρά τα πράγματα.

Λίγο ο αρχηγός τους που μετά το κωμικό κίνημα που έκανε το '23 ή το 24 επεδίδετο μετά μανίας επί χρόνια και χρόνια στην χαρτοπαιξία, λίγο τα στελέχη της Οργανώσεως — κάποιοι μεγαλόσχημοι επιστήμονες, κάποιοι μεγαλέμποροι και μαυραγορίτες και κάποιο άλλοι — να μην προχωρήσω παρακάτω — πως να στο πω δεν μου γέμιζαν το μάτι ότι μ' αυτούς θα φέρουμε τη Δημοκρατία στον τόπο μας. Από την άλλη μεριά έβλεπες το όνειρο του λαού να παίρνει σάρκα και οστά. Μιλούσαν για μια δημοκρατία που ο λαός θα είναι νοικοκύρης στον τόπο του. Θα σταματήσει η εκμετάλλευση του ανθρώπου. Θα σταματήσει το ξένο κεφάλαιο να απομυζά τον πλούτο του τόπου μας και θα ανοίξει ο δρόμος στην οικονομική απελευθέρωση και την πνευματική ανύψωση του λαού μας. Αυτά και άλλα μας φλόγιζαν τότε τις καρδιές.

Τι κι αν μετέχουν στην Οργάνωση και οι Κομμουνιστές. Δεν πολεμάνε σα σκυλιά τους Φασίστες στην Ρωσία. Δεν έγραψαν το θρύλλο του Στάλινγκραντ. Εξ άλλου μέσα στο ΕΑΜ ήταν κι ο Σβώλος, του οποίου το όνομα για τους νέους επιστήμονες της εποχής ήταν ταυτόσημο με τη δημοκρατία. Τον άρπαξε ο Μανιαδάκης στα χρόνια της Δικτατορίας και τον έστειλε στα Ξερονήσια γιατί το μάθημά του στο Συνταγματικό είχε γίνει προσκύνημα για όλο το Φοιτηταριό.

Εξ άλλου το καταστατικό της Οργάνωσης το έλεγε καθαρά. Στο ΕΑΜ μετέχουν: Το ΚΚΕ, το Σοσιαλιστικό κόμ-

μα του Σβώλου, το κόμμα της Λαϊκής Δημοκρατίας του Τσιριμώκου, και μια σειρά άλλων δημοκρατικών κομμάτων και Οργανώσεων. Τώρα ποια ήταν αυτά τα άλλα κόμματα δεν μας το ξεκαθάριζαν, ίσως λέγαμε, λόγοι συνωμοτικοί να μην το επιτρέπουν.

Τέλος πάντων μ' αυτά και μ' αυτά τα εννιά δέκατα από τους καθηγητές των Γυμνασίων, όλοι οι δάσκαλοι των Δημοτικών σχολείων, κάθε αξιόλογος επιστήμονας με πνευματικά ενδιαφέροντα, κόσμος και κοσμάκης γραφήκαμε στο ΕΑΜ με μια φλόγα κι έναν ανεπανάληπτο ενθουσιασμό. Να διώξουμε τον κατακτητή και να στερεώσουμε μια αληθινή Δημοκρατία.

Ωραίοι λόγοι, ωραίοι σκοποί:

Η παρέα μας — καμιά δεκαριά καθηγητές — όλοι γραμμένοι στο ΕΑΜ μαζευόμαστε κάθε τόσο και συζητούσαμε γεμάτοι όνειρα για την μεταπολεμική Ελλάδα. Δυστυχώς τρεις ήταν γραμμένοι και στο κομμουνιστικό κόμμα. Οι περισσότεροι είμαστε ανένταχτοι.»

Σταμάτησε ο κύριος Θεμιστοκλής για λίγο να πάρει ανάσα. Είχε αναφοκοκκινίσει λίγο απ' το κρασί, λίγο απ' τον ενθουσιασμό του μιλώντας για τα ιδανικά της Οργάνωσης.

Συνεχίζοντας τις εκμυστηρεύσεις του μίλησε για τον ενθουσιασμό του λαού όταν μπήκαν οι Αντάρτες στα Γιαννενα τον Οκτώβρη του '44. Με την Ελληνική σημαία μπροστά περνούσαν τους δρόμους τραγουδώντας τότε τα παλιά τραγούδια «Μαύρη είν' η νύχτα στα Βουνά...» τότε καινούργια «Στ' άρματα, στ' άρματα εμπρός στον αγώνα...». Οι Εδεσίτες είχαν λουφάξει. Λες και είχαν ένα σύμπλεγμα ενοχής. Ήρθαν και τα στελέχη της Οργάνω-

σης. Γραμματέας λένε πως είναι ο Ναπολέοντας ο Τσάντης κομμουνιστής βέβαια αλλά αξιόλογος πνευματικός άνθρωπος. Ηπειρώτης γέννημα και θρέμμα. Μαζύ κι ο Τάκης Χατζής παλιός Γιαννιώτης γυιός του Πελερέν, δημοσιογράφος και Λογοτέχνης. Μαζύ κι άλλοι νέοι επιστήμονες Ηπειρώτες. Ο Γιώργος Μπεκιάρης από τα Δολιανά, ο Γιώργος ο Ζωΐδης, από την Αρτσίστα, ο Δεμίρης, κι άλλοι κι άλλοι αξιόλογοι και άφθαρτοι άνθρωποι. Ανάμεσά τους φιγουράριζαν και κάποιοι άγνωστοι Ξενομερίτες.

Τέλος πάντων. Τάβλεπε ο Θεμιστοκλής και τα καινούργια. Η κάθε αντάρτικη ομάδα είχε τριμελή ηγεσία. Ένας ήταν ο στρατιωτικός διοικητής. Τα καθήκοντά του περιορίζονταν στον επιχειρησιακό τομέα. Κοντά του ήταν κι ο καπετάνιος της ομάδας που εκπροσωπούσε τους απλούς αντάρτες. Του φαινόταν πολύ σωστό. Θυμάται από προπολεμικά τι τραβούσε ο απλός φαντάρος από τον κάθε βαθμοφόρο. Στο όνομα της παιθαρχίας εξευτελιζόταν η ανθρώπινη αξιοπρέπεια του κάθε στρατευμένου παιδιού. Κατέληγαν να γίνουν οι δούλοι του κάθε αξιωματικού. Τρέχα Γιαννάκη να φέρεις τα παιδιά από το σχολείο. Τρεχάλα ο Γιαννάκης. Τρέχα Γιαννάκη να ψωνίσεις κυμά για την κυρία. Τρεχάλα ο Γιαννάκης. Έπρεπε να σταματήσει ο άνθρωπος εξευτελισμός. Μαζί όμως ήταν κι ο πολιτικός καθοδηγητής της ομάδας. Αυτός τώρα τι γυρεύει; διερωτώνταν μεταξύ τους οι καθηγητές της παρέας. Αφού η οργάνωση αποτελείτο από πολλά δημοκρατικά κόμματα, τίνος κόμματος τις ιδέες θα διοχέτευε ο πολιτικός καθοδηγητής;

Τέλος πάντων, όλα θα διορθωθούν, εξ άλλου σε λίγο η Εθνική Κυβέρνηση θα κάνει γενική επιστράτευση. Τα αντάρτικα θα διαλυθούν. Θα δημιουργηθεί ο νέος Ελληνικός στρατός, θα στελεχωθεί με καταξιωμένους αξιωματι-

κούς του ΕΛΑΣ, του ΕΔΕΣ, τους πολεμιστές του ΕΛ ΑΛΑ-ΜΕ·Ι·Ν και του ΡΙΜΙΝΙ και όλα θα πάνε μια χαρά, θα γίνουν σε λίγο και εκλογές. Θα γίνει και Δημοψήφισμα και ο λαός ώριμος πολιτικά θα διώξει τη δυναστεία μια για πάντα, θα εκλέξει τους αντιπροσώπους του, ανάμεσα στους αγωνιστές του λαού, σ' αυτούς που του συμπαραστάθηκαν στα μαύρα χρόνια της κατοχής, θα απομονώσει τους συνεργάτες του κατακτητή και τους μαυραγορίτες, και θα ανατείλει μια καινούργια Ελλάδα ελεύθερη, λαοκρατούμενη κι ευτυχισμένη. Αυτά σκέπτονταν και συζητούσαν ο Θεμιστοκλής με την παρέα του. Κάποιοι πιο καχύποπτοι είχαν ορισμένες αμφιβολίες. Ο Θεμιστοκλής όμως ήταν αισιόδοξος.

Εν τω μεταξύ άρχισαν να φτάνουν και κάποιες πληροφορίες. Κατέβηκε λέει ο Άρης στην Πελοπόννησο και τάκανε λίμπα. Γέμισαν τα ξεροπήγαδα του Μελιγαλά από πτώματα. Ολόκληρες οικογένειες εξακληρίστηκαν. Στην Αρδέα μάζεψε ο ΕΛΑΣ εκατοντάδες αξιωματικούς και οπλίτες από τον ΠΑΟ και τους εκτελούσε λίγους - λίγους. Η πληροφορία για τον Ψαρρό είχε έρθει πιο γρήγορα και είχε θορυβήσει κάθε λογικό άνθρωπο. Τι γίνεται εδώ ρε παιδιά; Είναι αλήθεια όλ' αυτά; μήπως τα λένε οι αντίπαλοι για να σκεπάσουν τις δικές τους πομπές; Κάτω στην Πρέβεζα μπήκε ο Γαλάνης με την ομάδα του και σκότωσε με την ψυχή του. Γιατρούς, δικηγόρους, φαρμακοποιούς, απλά μέλη του ΕΑΜ. Μήπως βαδίζουμε για εμφύλιο πόλεμο; συζητούσαν οι καλόβουλοι καθηγητές της παρέας.

Μ' αυτά και μ' αυτά μπήκαμε και στο Δεκέμβρη του '44.

Οι εφημερίδες έγραφαν για διαφωνίες ανάμεσα στην Εθνική Κυβέρνηση. Ο Παπανδρέου επέμενε να διαλυθούν τα αντάρτικα σώματα αλλά να κρατηθούν ο Ιερός Λόχος

και η Ταξιαρχία του Ρίμινι που θα αποτελέσουν τον κορμό του νέου Στρατού. Απ' την άλλη μεριά η ηγεσία του ΕΑΜ υποστήριζε πως τα δύο αυτά σώματα είναι πραιτωριανοί προπομποί του Γκλίξμπουργκ και πρέπει να διαλυθούν. Ο καινούργιος στρατός πρέπει να στηριχθεί στους καταξιωμένους αντάρτες του ΕΛΑΣ. Άντε, βγάλε άκρη. Νεώτερες πληροφορίες έλεγαν πως έφυγαν απ' την Κυβέρνηση οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ και πως ετοιμάζεται συλλαλητήριο στην Αθήνα χωρίς την έγκριση της Κυβέρνησης. Οι διαφωνίες άρχισαν και στην παρέα του Θεμιστοκλή. Μια και μπήκατε κύριοι του ΕΑΜ στην Εθνική Κυβέρνηση επιλέξατε την ομαλή εξέλιξη των πραγμάτων. Αν θέλατε τη συγκρουση με την Κυβέρνηση του εξωτερικού και τους Εγγλέζους δεν έπρεπε να πάτε στο Λίβανο. Είχατε φτιάξει την ΠΕΕΑ, κάνατε και εκλογές, βγάλατε εθνοσύμβουλους, αποτελούσατε κρατική εξουσία. Τώρα τι καραγκιοζιλίκια είναι αυτά;

Και καλά οι κουκουέδες. Ο Σβώλος δεν βλέπει πως πάμε για εμφύλιο πόλεμο. Δεν καταλαβαίνει πως αφορμή θέλουν οι Εγγλέζοι να τους διαλύσουν; Αυτά υποστήριζαν οι μετριοπαθείς της παρέας.

Απ' την άλλη μεριά οι πιο θερμόαιμοι υποστήριζαν πως το ΕΑΜ αποτελεί σήμερα το 80ο)ο του Ελληνικού Λαού. Στρατός του είναι ο ΕΛΑΣ. Τα οποιαδήποτε νομικά κατασκευάσματα δεν μπορούν να ανατρέψουν την πραγματικότητα. Με τη συμμετοχή στην Κυβέρνηση του Καΐρου αποδεικνυε το ΕΑΜ την καλή του πρόθεση για ομαλή εξέλιξη της πολιτικής ζωής του τόπου. Αλλά όταν του ζητούν να διαλύσει το στρατό του είναι σαν να του λένε να δεθεί χειροπόδαρα, έρμαιο των πραιτωριανών του Βασιλιά και των Εγγλέζων.

Μα δε βλέπετε — ασπντούσαν οι άλλοι — πως η Αγ-

γλία υποστηρίζει με όλη της τη δύναμη την κυβέρνηση; Πως οι μεγάλοι τα κανόνισαν στη Γιάλτα με μια μονοκοινηλιά; Η Ελλάδα ανήκει στην Επιρροή της Αγγλίας. Ο Συνταγματάρχης Ποπώφ βρίσκεται μαζί με τους άλλους εκπροσώπους των συμμάχων στο Ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας. Πάνε να βαρέσουν γροθιά στο μαχαίρι; Και στο κάτω κάτω όλος αυτός ο λαός που τάχτηκε στις γραμμές του ΕΑΜ συμφωνούσε μ' αυτή την επιλογή του εμφυλίου πολέμου; Μήπως μας παγίδεψαν και δεν το πήραμε χαμπάρι; διερωτάτο ο καχύποπτος της παρέας. Ο Θεμιστοκλής εξακολουθούσε να είναι αισιόδοξος. Κάποια λύση θα βρεθεί και θα μονιάσουν.

Δυστυχώς τα γεγονότα τον διέψευσαν. Φούντωσε στην Αθήνα ο Εμφύλιος Πόλεμος. Θρήνος και κλαυθμός και οδυρμός πολύς.

Έρχεται κι ο Τσώρτσιλ στην Αθήνα Χριστουγεννιάτικα. Γυρίζοντας μιλάει στο Κοινοβούλιο. Αλλά ελίσσεται έξυπνα. Επαναστάτες Τροσκιστές θέλουν να καταλύσουν κάθε εξουσία στην Αθήνα. Έτσι δικαιολογείται και απέναντι των Ρώσων. Δεν πολεμάμε τους ομοιδεάτες σας. Τα αποτελέσματα είναι γνωστά. Σωροί τα πτώματα στην Αθήνα. Ολόκληρα τετράγωνα γκρεμίζονται. Τελικά δώχνονται οι αντάρτες από την Αττική. Εν τω μεταξύ άρχισε η πτωματολογία στις εφημερίδες της δεξιάς. Μακάβριες φωτογραφίες φιγουράρουν καθημερινά. Μ' αυτά και μ' αυτά ένα λαϊκό κίνημα που ξεσήκωσε αρχικά τα 9) 10 του Ελληνικού Λαού κατέληξε με τους αδέξιους χειρισμούς μιας ηγεσίας κατώτερης των περιστάσεων, σε ένα φριχτό μακελειό που όμοιο δεν ξανάδε η Ελλάδα μέχρι τότε. Τελικά εκεί που μας χρωστούσαν μας πήραν και το βόδι. Γίνεται κι η Βάρκιζα. Εξασφαλίζει η ηγεσία την ατιμωρησία της. Κάποιοι που βαρύνονταν με εγκλήματα, τόσκασαν για την

Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία, κι έμεινε ο λαουτζίκος να πληρώσει τα σπασμένα μέσα στη δίνη της αντεκδίκησης.

Και βλέπεις να ξεφυτρώνουν όλοι οι συνεργάτες των Γερμανών σαν ακραιφνείς εθνικόφρονες. Όλοι οι μαυραγορίτες σαν γνήσιοι πατριώτες. Όλοι όσοι είχαν λουφάξει στην κατοχή, όλα τα σκουπίδια της διανοήσης γίνονται τιμητές του λαού και εκδικητές και τιμωροί. Τελικά όλη η παρέα εκτός από τους δυο κουκουέδες συμφώνησε:

«Μας παγίδεψε το Κομμουνιστικό κόμμα, και τώρα θα πληρώσουμε την αφέλειά μας». Και πλήρωσαν πράγματι τα σπασμένα, τόσοι και τόσοι καλοπροαίρετοι άνθρωποι και με ξυλοδαρμούς και με εξορίες και με φυλακίσεις και με εκτελέσεις. Έγιναν και τα υπηρεσιακά συμβούλια για την εκκαθάριση των δημοσίων υπηρεσιών. Η μόνιμη κατηγορία ήταν ότι δεν εμφορείσαι από τα Εθνικά ιδεώδη.

Σου έθεταν ένα ερωτηματολόγιο κι έπρεπε να απαντήσεις με ένα ναι ή με ένα όχι.

Ετάχθητε κατά την περίοδο της κατοχής εις τινα των Αντεθνικών Οργανώσεων ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΕΠΟΝ; κλπ.

Αντε τώρα βγάλτα πέρα.

Τέλος πάντων, ας είναι καλά η ειδικότητα του Θεολόγου. Άθεος και θεολόγος όπως και να το κάνεις δεν ταιριάζουν.

Με τη βοήθεια και κάποιας υπεύθυνης δήλωσης «αποκηρύσσω μετά βδελυγμίας το ΕΑΜ κλπ, και τάσσομαι ολοψύχως εις τας αγνάς γραμμάς της Εθνικής Παρατάξεως κλπ., κλπ.».

Έτσι παιδί μου, γλίτωσα τελικά τη θεσούλα μου και το

ψωμί των παιδιών μου. Ας είναι καλά κι ο Γυμνασιάρχης που με βοήθησε. «Γνωρίζω καλώς ότι ο κύριος Παπαθεμιστοκλέους εμφορείται από Εθνικά ιδεώδη».

Βέβαια πήρα και τη δυσμενή μου απόσπαση στο γυμνάσιο της Ηγουμενίτσας, αλλά τι να γίνει, και στην Ορεστιάδα να με στέλνανε θα πήγαινα. Έπρεπε να πληρώσω την αφέλειά μου.

Ξαναμένος ο κύριος Θεμιστοκλής σταμάτησε το μονόλογό του. Αναψε κι ένα τσιγάρο και το απολάμβανε.

— Όλα μας τα είπες κύριε καθηγητά. Για τον Άρη δεν μας είπες τίποτα.

Ο κύριος Θεμιστοκλής σκεφτόταν.

— Πράγματι, παιδί μου, ο Άρης Βελουχιώτης, είναι το μεγάλο ερωτηματικό του κινήματος.

Άλλοι τον ανέβασαν στα Ουράνια. Άλλοι τον κατέβασαν στα Τάρταρα. Τι δεν του είπαν. Ακόμα και ομοφυλόφιλο τον είπαν.

— Εγώ προτεύω πως ο Βελουχιώτης ήταν φτιαγμένος από τη σκόφη του Λαϊκού ηγέτη, απ' αυτούς που φέρουν τις δομικές μεταβολές σε μια κοινωνία, αρκεί να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες και να σε βοηθήσει και η τύχη. Ποτέ μου δεν θα συμφωνήσω με το έγκλημα σαν μέσο για την επικράτηση κάποιων ιδεών.

Μάχαιρα έδωσες, μάχαιρα θα λάβεις. Αλλά νομίζεις πως κάθε επανάσταση έγινε με το σταυρό στο χέρι; Η Γαλλική Επανάσταση στηρίχτηκε σε ποτομούς αίματα. Η Ρωσική επανάσταση του '17 το ίδιο. Πάρε τον Τίτο. Νομί-

Ζεις πως επικράτησε με το Ευαγγέλιο; Όλους τους αντιπάλους του τους έφαγε το μαύρο σκοτάδι. Σήμερα όμως είναι ο μεγάλος Λαϊκός ηγέτης, ο αναμορφωτής της Γιουγκοσλαβίας. Αν και στην Ελλάδα υπήρχαν οι ανάλογες διεθνείς συνθήκες ο Άρης θα ήταν σήμερα ο μεγάλος ηγέτης του Λαού. Η πολιτική του γραμμή ήταν πιο καθαρή από την υπόλοιπη ηγεσία της εποχής που παράπαιε στις ενέργειές της. Αυτοί ήσαν καλοί να διευθύνουν μια απεργία σε κάποιο εργοστάσιο κι όχι ένα λαϊκό κίνημα σαν το ΕΑΜ.

— Αλλά κύριε Θεμιστοκλή από τον Αρίστιππο ξεκινήσαμε και καταλήξαμε στον Βελουχιώτη. Για πες μας τι ρόλο έπαιξε ο Αρίστιππος στην κοσμοχαλασιά αυτών των ετών.

— Επειδή κουράστικο, παιδί μου, θα αφήσω τον κύριο Οικονόμου να σου πει για τον Αρίστιππο που τον ξέρει και καλύτερα γιατί είναι και ομοϊδεάτες, είπε ο κύριος Θεμιστοκλής ρουφώντας με ηδονή το τσιγάρο του και μισογελώντας.

— Όχι και ομοϊδεάτες Θεμιστοκλή. Εγώ μπήκα στον ΕΔΕΣ από ιδεολογία ο Αρίστιππος μπήκε την τελευταία στιγμή για να ρίξει στάχτη στα μάτια του κόσμου.

— Για πέστετα κύριε Οικονόμου, μου φαίνεται πως τα ξέρετε καλά εσείς.

— Και βέβαια τα ξέρω, παιδί μου, γιατί τα έζησα τα γεγονότα από κοντά.

Η ιστορία του Αρίστιππου ξεκινάει με τη συνθηκολόγηση του Στρατού της Ηπείρου τον Απρίλη του '41.

Την Κυριακή του Πάσχα στα Γιάννενα ήταν μια μέρα

καθαρά ανοιξιάτικη από το πρωί. Ένας καταγάλανος ουρανός κι ένας πρώιμα ζεστός ήλιος, έβγαλαν τον κόσμο στον περίπατο.

Είχαμε βγει με τη γυναίκα μου και τραβούσαμε γα το μώλο όταν γύρω στις 12 άρχισε ο συναγερμός. Μπήκαμε στα καταφύγια του Φρουρίου. Ακούστηκαν στην αρχή τα βουητά των αεροπλάνων που περιφέρονταν ανενόχλητα επάνω από την πόλη και σε λίγο άρχισε ο χαλασμός. Σφύριζαν σαν δαίμονες της κόλασης. Κατεβαίνοντας κάθετα προς το στόχο τους, έρριχναν τις βόμβες τους και εξαφανίζονταν. Σε λίγο άλλο σμήνος και πάλι τα ίδια. Νομίζαμε πως ήρθε το τέλος του κόσμου. Κατά τις 3 - 4 το απόγευμα σταμάτησε ο συναγερμός. Βγαίναμε από τα καταφύγια σαν τα σαλιγκάρι μετά τη βροχή, κίτρινοι από το φόβο. Τι να δεις! Η πόλη ερειπωμένη. Από τα ερείπια φωτιές και καπνοί. Νεκροί και τραυματίες κουτουρού.

Στο στρατιωτικό νοσοκομείο — που στεγαζόταν στα καινούργια κτίρια της Παιδαγωγικής Ακαδημίας — έπεσε η μπόμπα, πέρασε τα πατώματα των ορόφων και έσκασε στο υπόγειο όπου λειτουργούσε το χειρουργείο. Γιατροί, νοσοκόμες, άρρωστοι, νεκροί στον τόπο. Μην τα συζητάς τα πάντα είχαν νεκρώσει. Ο κόσμος παγωμένος. Το κράτος εν διαλύσει.

Αν συνεχισθεί ο βομβαρδισμός δεν πρόκειται να μείνει ρουθούνι.

Κατά το βραδάκι συναντώ στην πλατεία ένα γνωστό μου αξιωματικό που υπηρετούσε στο Στρατηγείο.

— Τι γίνεται Κώστα;

— Δεν τα βλέπεις; Διαλυόμαστε.

— Τι λένε οι μεγάλοι Γαλονάδες στο Στρατηγείο;

— Τι να πουν, τα ίδια. Αν συνεχισθεί ο πόλεμος θα εξαφανισθούμε. Η αντοχή έχει και τα όριά της. Πολεμήσαμε στην Αλβανία και τους τσακίσαμε τους Ιταλούς.

Πολεμήσαμε και στο Ρούπελ κι αναγκάστηκε ο Χίτλερ να εκφράσει το θαυμασμό του για τον Έλληνα Φαντάρο. Φιάνει πια.

Από τις κουβέντες του κατάλαβα πως κάτι γίνεται στα παρασκήνια.

Την άλλη μέρα μάθαμε πως οι στρατηγοί του σώματος Στρατού με τον Δεσπότη τον Σπυρίδωνα υπέγραψαν ανακωχή με τους Γερμανούς. Μια στυφή ανακούφιση νοιώσαμε όλοι μας. Σε δυο μέρες ξυπνήσαμε το πρωί και είδαμε την επάνω πλατεία γεμάτη από μηχανοκίνητα. Τάνκς, αυτοκίνητα, τρίκυκλες μοτοσυκλέτες. Πελώριοι Γερμανάρδες γυμνοί από τη μέση κι επάνω πλένονταν και ξυρίζονταν στις βρύσες της πλατείας σαν νοικοκυραίοι στον γόπο τους.

Εν τω μεταξύ φουρνιές φουρνιές έφταναν οι φαντάροι μας από το μέτωπο της Αλβανίας. Ξυπόλητοι, αξύριστοι, σε κακό χάλι. Πλήρης διάλυση. Πετούσαν τα όπλα σε κάποια σημεία της πόλεως και τραβούσαν προς τα κάτω. Άρτα — Καρβασαρά — Αγρίνιο. Κανένας δεν τους πείραζε. Ήταν φαίνεται μέσα στους όρους της ανακωχής. Η διάλυση όμως του Ελληνικού Κράτους ήταν έκδηλη. Στην πλατεία κυκλοφορούσαν φήρδην · μείγδην στατιώτες και μεγαλογαλονάδες. Όσοι στρατιώτες και αξιωματικοί ήσαν από την περιοχή των Ιωαννίνων άλλαζαν στα γρήγορα τα στρατιωτικά. Δεν ξέρεις τι γίνεται.

Άλλος φορούσε στρατιωτικό παντελόνι με πολιτικό σακκάκι, άλλος αμπέχονο και μακρύ παντελόνι.

Μην τα συζητάς.

Μπροστά μου, κοντά στο παλιό Ταχυδρομείο, κατέβηκε ένας αξιωματικός γεροδεμένος με γένεια απ' το αυτοκίνητο. Ερχόταν από το μέτωπο. Κοίταξε γύρω του τα όπλα πεταμένα σε σωρούς, είδε και τους φαντάρους Ξυπόλυτους, σε άθλια κατάσταση. Βγάζει το περίστροφό του και αυτοκτονεί.

Εν τω μεταξύ είχε αρχίσει το ρήμαγμα των αποθηκών. Οι στρατιωτικές αποθήκες βρίσκονταν ως επί το πλείστον στις εσοχές του Φρουρίου. Τρόφιμα και ιματισμός σε μεγάλες ποσότητες. Σ' αυτά οι Εγγλέζοι είχαν φανεί γενναίοι όδωροι.

Κράτος δεν υπήρχε. Όποιος είχε μαχαίρι έτρωγε πεπόνι.

Πρωί - πρωί ξεκινούσαν παρέες από γυναίκες Ξυπόλυτές με τριχιές στην πλάτη από τις λαϊκές συνοικίες και τα γύρω χωριά και τραβούσαν για το Φρούριο. Άδειάζαν ομαδικά τις αποθήκες. Φορτώνονταν στην πλάτη ό,τι μπορούσαν και γύριζαν στα σπίτια τους.

Κάποιο πρωί μπήκαν και κάποιες Ιταλικές μονάδες με κοκορόφτερα στο καπέλλο. Ήταν σαν βρεγμένες γάτες. Ο κόσμος τους έβλεπε και χασκογελούσε.

Η φήμη όμως έλεγε πως οι Γερμανοί φεύγουν από την Ηπειρο και αναλαμβάνει την κατοχή ο Ιταλικός Στρατός.

Έγινε στην πλατεία και μια στρατιωτική παράδοση και παραλαβή της πόλεως με φανφάρες, σημαίες και ιέτοια. Ένας πελώριος Γερμαναράς στρατηγός παράδωσε την πόλη στον Ιταλό, ένα κοντούλι κοιλαρά αξιωματικό που ήταν φτυστός ο μπακάλης της γειτονιάς μου.

Τέλος πάντων. Να σου πω τώρα και για τον Αρίστιππο.

Ο Αρίστιππος που λες ήταν επιστρατευμένος στον Όρχο αυτοκινήτων. Τον βλέπαμε τακτικά που ερχόταν από το μέτωπο με το στρατιωτικό αυτοκίνητο. Φόρτωνε τρόφιμα, ιματισμό, πυρομαχικά και ξανά στο μέτωπο. Από αυτόν μαθαίναμε τα νέα.

Τους φάγαμε τους κερατάδες. Σε λίγες μέρες τους ρίχνουμε στη θάλασσα. Όλο τέτοια.

Ο Αρίστιππος ήξερε τις αποθήκες του στρατού μία προς μία. Επάνω στην αναμπαμπούλα κράτησε για λογαριασμό του το στρατιωτικό αυτοκίνητο που οδηγούσε — ποιος θα του έλεγε γιατί και πως — και μπαρμπάλευε κάθε νύχτα τις αποθήκες και καλά που έκανε. Σε λίγες μέρες θα τις έπαιρναν οι Ιταλοί.

Ο καιρός περνούσε. Οι Ιταλοί αποτελούσαν πια κατάσταση στα Γιάννενα. Ο Αρίστιππος μεταφέροντας Ιταλούς αιχμαλώτους κατά τη διάρκεια του πολέμου είχε μάθει και πέντε λέξεις Ιταλικές. Πολλές φορές τον βλέπαμε παρέα στις ταβέρνες της γειτονιάς με καραμπινιέρους. Κρασάκι, κουβεντούλα, ψου ψου ψου και μου μου μου. Ποτε - πότα και κανένα τραγουδάκι Ο SOLE MIO και τέτοια. Το Ιταλικό πήγαινε και έδινε στην κουβέντα.

Να μην τα πολυλογούμε ο Αρίστιππος σιγά - σιγά είχε το ένα του με την Καραμπινιερία. Αρχίσαμε στη γειτονιά να τον φοβόμαστε. Περνούσε ο Αρίστιππος, σταματούσε η κουβέντα.

Εν τω μεταξύ είχε μετατρέψει το φορτηγό σε λεωφορείο και έκανε τη συγκοινωνία Γιάννενα — Αθήνα. Πήρε οδηγό για την οδήγηση. Αυτός είχε ανοίξει μεγάλο μαγα-

Ζί στο κριθαροπάζαρο. «Εισαγωγές — Εξαγωγές Α. Ε.». Λεφτά με ουρά ο Αρίστιππος. Οι παρέες με τους Ιταλούς απέδιδαν τους καρπούς τους. Οι φήμες οργίαζαν. Οι Ιταλοί δεν δίνουν τις άδειες εισαγωγής και εξαγωγής εμπορευμάτων χωρίς αντάλλαγμα. Χαφίες των Ιταλών ο Αρίστιππος!!

Εν τω μεταξύ άρχισαν οι απελευθερωτικές οργανώσεις να φουντώνουν. Οι πληροφορίες έφεραν τον στρατηγό Ζέρβα πως ανέβηκε στ' Άγραφα και φτιάχνει αντάρτικο. Μαζί του και πολλοί αξιωματικοί του στρατού. Έχει και πολιτική οργάνωση με σκοπό την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας μετά τον πόλεμο. Αρχηγός της οργάνωσης αυτής ήταν και θα είναι ο Στρατηγός Πλαστήρας.

Η μάνα μου ήταν από στρατιωτική οικογένεια. Ο πατέρας της ήταν συνταγματάρχης. Ο αδελφός της λοχαγός απότακτος του '35. Γράφτηκε από τους πρώτους στην οργάνωση κι ανέβηκε στο βουνό. Όλοι στην οικογένειά μου είμαστε δημοκρατικοί. Ο Μπάμπας — έτσι λέγαμε τότε το Βενιζέλο — ήταν ο Θεός μας. Γράφτηκα στην οργάνωση του ΕΔΕΣ. Να βοηθήσουμε όλοι για να φύγει ο κατακτητής και μετά να φέρουμε τη Δημοκρατία στον τόπο μας.

Για την οικογένειά μου το ΕΑΜ ήταν ύποπτο. Πίσω του κρύβεται το κομμουνιστικό κόμμα. Πατρίδα τους η Ρωσία. Γι' αυτούς η θρησκεία είναι το όπιο του λαού. Η παρθενιά της γυναίκας μπαμπούλας για να κρατάει τη γυναίκα δέσμη στην κυριαρχία του άνδρα.

Αλλά κι αυτοί μιλούσαν για δημοκρατία. Μόνο που την έλεγαν Λαοκρατία. Τέλος πάντων, όχι Γιάννης, Γιαννάκης. Αλλά οι φήμες οργίαζαν στον κύκλο μας. Σκοπός τους ήταν η Δικτατορία του Προλεταριάτου. Για τέτοια είμαστε

ώρα; Καλύτερα μια Δημοκρατία με το Ζέρβα αρχηγό — έστω και λίγο χαρτόμουτρο — παρά μια δικτατορία με το Βελουχιώτη και τους μαυροσκούφηδες.

Καλό είναι βέβαια να μονιάσουν ώσπου να φύγει ο κατακτητής και μετά ας κρίνει ο λαός ποιον θέλει να τον κυβερνήσει. Έλα όμως που δε μόνιασαν. Κι άρχισε ανάμεσα τους η φαγωμάρα. Τι φαγωμάρα, αγώνας εξόντωσης. Εμφύλιος σπαραγμός. Κι ο Γερμανός να καίει και να ρημάζει τα πάντα.

Είναι αλήθεια πως το ΕΑΜ με τα συνθήματά του μεθούσε πιο πολύ τον κόσμο. Εν τω μεταξύ οι κουκουέδες στο παρασκήνιο δούλευαν με φανατισμό για το κόμμα τους. Στον ΕΔΕΣ — που είναι αλήθεια υστερούσε στην πολιτική οργάνωση — είχαν προσχωρήσει οι πιο πολλοί αξιωματικοί του στρατού. Στενοκέφαλοι οι περισσότεροι και καρβανάδες όπως ήταν, θεώρησαν Εθνικό καθήκον να πάρουν τα όπλα ενάντια στον κατακτητή. Δεν μπορούσαν να καταλάβουν πως η καλοπροαίρεση αυτή προσπάθειά τους αποτελούσε εμπόδιο στους απώτερους σκοπούς του Κομμουνιστικού Κόμματος. Τι δεν τους έσειραν οι κουκουέδες για να τους εξουδετερώσουν. Και Γκεσταπίτες τους είπαν και πουλημένα κορμιά τους είπαν. Όσοι ενέδιδαν και προσχωρούσαν στον ΕΛΑΣ, εξαγνιζόταν αμέσως και έπαιρναν μεγάλα αξιώματα. Όσοι αρνήθηκαν τους, έφαγε το σκοτάδι.

Αλλά νομίζω πως προχώρησα πολύ κι άφησα στο δρόμο τον Αρίστιππο.

Ο Αρίστιππος παιδί μου είναι παμπόνηρος. Μυρίστηκε κάποια στιγμή πως φεύγουν οι κατακτητές. Καιρός ν' αλλάξουμε προσωπείο. Ένα πρωί την άνοιξη του '44 βλέπω τον Αρίστιππο στο δρόμο.

— Καλημέρα σας κύριε Οικονόμου, μου κάνει με πολύ διαχυτικότητα.

— Καλημέρα, Αρίστιππε, με θέλεις τίποτα;

— Τι θα γίνει, εσείς δε θα βγήτε έξω; μου απαντάει.

— Έξω; για που Αρίστιππε;

— Έλα τώρα μην κρύβεσαι σε μένα. Στην ίδια οργάνωση ανήκουμε κι οι δυο. Εγώ φεύγω σε λίγες μέρες για τα Δερβίζιανα. Όλοι κύριε Οικονόμου πρέπει να προσφέρουμε το παν. Να διώξουμε τον κατακτητή και μετά να ξεκαθαρίσουμε τον τόπο κι από τους κομμουνιστές.

Αντιστασιακός λοιπόν κι ο Αρίστιππος!!

Σε λίγες μέρες τον χάσαμε τον Αρίστιππο από τα Γιάννενα. Από πληροφορίες μάθαμε πως τοποθετήθηκε στο πεδίο ρίψεως κοντά στο Γλυκή. Εκεί έρριχναν οι Εγγλέζοι με αεροπλάνα τα εφόδια για τον ΕΔΕΣ (όπλα, τρόφιμα, ιματισμός, λίρες). Φυσικό ήταν να τοποθετηθεί εκεί ο Αρίστιππος. Ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση. Ήρθαν και τα Δεκεμβριανά. Έγινε, τι έγινε τότε! Να μην τα ξαναλέμε. Διαλύθηκε το ΕΑΜ. Γύρισαν και οι δικοί μας από την Κέρκυρα νικητές και τροπαιούχοι.

«Έτσι θέλουμε και θα τον φέρουμε».

— Ρε παιδιά; αλλιώς δεν το ξεκινήσαμε;

— Μην κοιτάς τι λέγαμε τότε, Λόγοι Εθνικοί επιβάλλουν σήμερα την επάνοδο του μάρτυρα Βασιλιά.

— Μάρτυρας από που ρε παιδιά; Τι έκανε; Που πολέμησε; Όλα του τα χρόνια στην Αγγλία με τις δεξιώσεις του και τα μεγαλεία του.

Αυτά κι αυτά είδα και γω, παιδί μου, τους μούντζωσα όλους κι έκατσα από τότε στ' αυγά μου.

Είπε κι ο κύριος Οικονόμου τα δικά του και ξεθύμανε.

Εν τω μεταξύ είχε σηκωθεί κι ο Αρίστιππος απ' την άλλη γωνιά του εστιατορίου και τους καλούσε να μπούνε στο λεωφορείο για αναχώρηση.

Καθώς προχωρούσαν οι επιβάτες προς το Λεωφορείο πλησιάζει ο φίλος μας τον κύριο Θεμιστοκλή.

— Δεν μου λες κύριε καθηγητά — του λέει στ' αυτί — αν σήμερα δημιουργούσε κάποιος μια πανδημοκρατική οργάνωση μαζί κι οι κουκουέδες — σαν το ΕΑΜ τότε — θα μπορούσες να μετάσχεις ύστερα από την πείρα που απόχτησες;

Ο κύριος Θεμιστοκλής σκέφτηκε λίγο.

— Άκουσε, παιδί μου.

Αν ήξερα πως οι κουκουέδες, ύστερα από τα όσα τράβηξαν όλα αυτά τα χρόνια από τη Δεξιά, έβαλαν νερο στο κρασί τους, έπαυσαν να είναι ένα ετερόφωνο κόμμα και επιθυμούν ειλικρινά να συνεργασθούν με όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις — χωρίς καπελώματα — και πάλι θα ήμουν πρώτος στην οργάνωση. Αλλά, βρε παιδί μου, αυτοί δεν βάζουν μυαλό. Τους θρέφει η ταλαιπωρία και το κυνηγητό. Θυμάσαι πέρυσι στις εκλογές του Νοεμβρίου, που ο Πλαστήρας θέλησε να ενώσει όλες τις δημοκρατικές δυνάμεις; Τι του απάντησαν; Τι Πλαστήρας; Τι Παπάγος;

Ύστερα από αυτά, παιδί μου, κατάλαβα πως τον Αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς.

Το λεωφορείο ξεκίνησε και πάλι την κουραστική του

πορεία. Η μεσημεριάτικη ζέστη είχε σφίξει για τα καλά. Αγκομαχώντας ανέβαινε το όχημα αργά - αργά τον ανήφορο της Βροσίνας.

Ο φίλος μας χωμένος στη γωνιά του, σκεπτόταν τη συζήτηση που είχε προηγηθεί με τους δυο φίλους του. Δυο καλοπροαίρετους ανθρώπους που μπλέχτηκαν χωρίς να το καταλάβουν σ' έναν αγώνα ζωής και θανάτου. Στον αγώνα των δυο κόσμων που καμουφλάρονταν στην περίοδο του πολέμου από την αδήριτη ανάγκη της αντιμετώπισης του Φασισμού.

Γιατί πράγματι είχε γίνει συνείδηση και στις δυτικές δημοκρατίες και στο Ρωσικό καθεστώς πως ο Χιτλερισμός αποτελεί τον μεγάλο κίνδυνο για τον σύγχρονο πολιτισμό και πρέπει να εξαφανισθεί.

Φαίνεται όμως πως και κατά τη διάρκεια αυτού του Τιτάνιου αγώνα, τα δυο σύμμαχα στρατόπεδα δεν μετέβησαν σε τίποτα τις απόψεις τους.

Πίσω από τις κολακευτικές προσφωνήσεις του Τσώρτσιλ προς το «μεγάλο ηγέτη» του Ρωσικού λαού και τα τέτοια κρυβόταν ο στυγνός εκπρόσωπος του Αγγλικού Ιμπεριαλισμού και πίσω από τις ανάλογες φιλοφρονήσεις του Στάλιν κρυβόταν ο ωμός επαναστάτης και διεθνιστής ο αδυσώπητος εχθρός των δυτικών δημοκρατιών. Για να καμουφλάρουν όμως τους απώτερους σκοπούς τους, έδιναν δείγματα γραφής.

Ο Στάλιν επί παραδείγματι για να πείσει τους συμμάχους ότι άλλαξε απόψεις διάλυσε τον Απρίλιο του '43 την Γ' Διεθνή κι έτσι άφησε τα κομμουνιστικά κόμματα ελεύθερα σαν εθνικά κόμματα να ενωθούν με όλες τις δημο-

κρατικές δυνάμεις του τόπου τους στον αγώνα κατά του Φασισμού. Τον πίστεψαν τάχα οι δυτικοί;

Τα γεγονότα δείχνουν πως μάλλον όχι. Και βρέθηκε η δύσμοιρη Ελλάδα πρώτη να πληρώσει τα σπασμένα της υπόκωφης αυτής σύγκρουσης των δυο κόσμων, από το 1943 μέχρι και το 1949.

Και την πλήρωσε με αίμα πολύ, τόσο στην περίοδο της κατοχής όσο και μετά τη λήξη του πολέμου, την εποχή, δηλαδή, όπου τα άλλα κράτη της Ευρώπης επούλωναν τις πληγές τους, σε μας εδώ συσσωρεύονταν τα ερείπια και συνεχίζονταν η αφαιμάξη με έναν σκληρό και αδυσώπητο εμφύλιο πόλεμο που οι μεν τον έλεγαν συμμοριτοπόλεμο και οι άλλοι πόλεμο του Δημοκρατικού λαού κατά του Αγγλικού και του Αμερικάνικου Ιμπεριαλισμού και της Ξενόδουλης Κυβέρνησης των Αθηνών, μα στην ουσία ήταν πολεμική αναμέτρηση των δυο κόσμων.

Και τι δεν έκανε η κάθε παράταξη των αντιμαχομένων όλα αυτά τα χρόνια!!!

Η Κυβέρνηση των Αθηνών από τη μια μεριά έχοντας το πλεονέκτημα της νομιμότητας, ξέθαψε νόμους του Μεταξά, ξεχασμένους από χρόνια έφτιαξε κι άλλους νέους νόμους, ψηφίσματα, διατάγματα και τέτοια και για ψίλλου πήδημα σε έστηνε στο εκτελεστικό απόσπασμα. Πιάνουν στα Γιάννενα το 1948 κάπου είκοσι νέους και κοπέλλες ό,τι πιο τίμιο και σωστό υπήρχε στην πόλη.

Πάνο Μαρνέλη, Ευτυχία Πρίντζου, 'Αγγελο Χατζή, κι άλλους κι άλλους, τους περνάνε στο Στρατοδικείο. Γιατί; Γιατί είχαν δώσει λέει συνδρομή για ενίσχυση των εξορίστων του Κ. Κ. Ε.

Έγκλημα, εσχάτης προδοσίας. Και στήθηκαν σαν στρατοδίκες αξιωματικοί φανατισμένοι και φασίστες μέχρι το κόκαλο. Παπαδόπουλοι και Πατακοί που καταδικάζουν και στήνουν στο εκτελεστικό απόσπασμα ποιους; Αυτούς που ήταν το καύχημα της Γιαννιώτικης κοινωνίας.

Και πιάνουν αργότερα τους πιο αξιόλογους γιατρούς των Ιωαννίνων. Μελανίδη, Σκοπούλη κι άλλους, κι άλλους και τους στήνουν κι αυτούς στο εδώλιο του κατηγορουμένου κι έπρεπε να ξεσηκωθεί ο κόσμος όλος για να γλιτώσουν τα κεφάλια τους. Και τα εγκλήματα αυτά κι άλλα, κι άλλα. Τι να πρωθυμηθείς;

Μα κι απ' την άλλη μεριά οι αντάρτες κατεβαίνουν στη Μουργάνα μπαίνουν στου Λια και πιάνουν την Ελένη Γκαρτζογιάννη και την εκτελούν. Το έγκλημά της ήταν που φυγάδευσε τα παιδιά της στην Ηγουμενίτσα. Και αντί να υψώσουν άγαλμα συμβολικό — αυτοί που θέλουν να φτιάξουν μια πιο ανθρώπινη κοινωνία — της μάνας για την προσπάθειά της να σώσει τα παιδιά της από την κομοχαλασιά γύρω της, τη σκοτώνουν.

Πόσες φρικαλεότητες θα μπορούσε να καταγράψει κανείς και από τις δυο μεριές!

Και να σκεφθείς πως αυτό το πνεύμα της μισαλλοδοξίας εξακολουθούσε να δέρνει τον τόπο και μέχρι τον καιρό του ταξιδιού αυτού.

Αυτά κι αυτά σκεφτόταν, ο φίλος μας, καθισμένος στη γωνιά του, ενώ το λεωφορείο τραβούσε το δρόμο του. Σε κάποια στιγμή του πέρασε από το μυαλό μια σκέψη. Εσύ σαν πνευματικός άνθρωπος, ποια στάση έδειξες

τότε σ' αυτή την κοσμοχαλασιά; Έχεις τη συνείδησή σου καθαρή; ή μήπως και σένα μολύνθηκε το μυαλό αυτά τα χρόνια με τη μισαλοδοξία και το Φανατισμό κάποιας παράταξης; Ένα ερώτημα που θάπρεπε να κάνει κάθε πνευματικός άνθρωπος που σέβεται τον εαυτό του και να κάνει ο καθένας έναν απολογισμό. Αποδέχτηκες τότε, ναι ή όχι, την εκτέλεση του Πάνου Μαρνέλλη, της Ευτυχίας Πρίντζου και του Άγγελου Χατζή στα Γιάννενα;

Αποδέχτηκες τότε, ναι ή όχι, την εκτέλεση της Ελένης Γκαρτζογιάννη στον Λια; Δε μιλάμε για τώρα την ώρα που γράφεται αυτό το βιβλίο. Ασφαλώς σήμερα όλοι τα θεωρούν εγκλήματα. Το είπαν απ' την τηλεόραση κι ο Τσακαλώτος κι ο Βαφειάδης. Μιλάμε για τότε που διαπράττονταν τα εγκλήματα αυτά και από τις δυο πλευρές στη σκοτοδίνη του φανατισμού.

Ο φίλος μας Ζαλισμένος λίγο και από το κρασί Ξανάφερε στη σκέψη του το παρελθόν, και τα χρόνια τα ευτυχισμένα της παιδικής του ηλικίας, και τα χρόνια τα σκληρά της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου και έκανε μόνος του έναν απολογισμό της προσωπικής του στάσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΥΡ ΓΙΩΡΓΗ

Ο φίλος μας γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Κόνιτσα, μια κωμόπολη δυο, διόμιση χιλιάδων κατοίκων, στα βόρεια του νομού Ιωαννίνων κοντά στα Ελληνοαλβανικά σύνορα.

Με τον πόλεμο του '40 ακούστηκε κι η Κόνιτσα στον κόσμο. Μάλιστα οι κάτοικοί της πήραν και την προσωυμία του Ήρωα. Μέχρι τότε δεν είχαν δώσει κανένα δείγμα ηρωϊσμού. Όταν κατελήφθη από τους Τούρκους η Κόνιτσα, το μόνο προνόμιο που ζήτησαν από το Σουλτάνο ήταν να τους αφήσει να ντύνονται μασκαράδες τις απόκριες.

Φιλήσυχοι, λοιπόν άνθρωποι, μικρονοικοκυραίοι, λίγο να κουτσομπολέψει ο ένας τον άλλον, λίγο να κοροϊδέψουν τους χωριότες που κατέβαιναν να ψωνίσουν στα μαγαζιά, περνούσαν τη ζωή τους ειρηνικά και αθόρυβα.

Ο πατέρας του φίλου μας — ο κυρ Γιώργης — ήταν ξενομερίτης, από τον κατακαημένο το Μωριά όπως έλεγε. Είχε διοριστεί Συμβολαιογράφος στην Κόνιτσα με την απελευθέρωση του '13. Γύρω στο '18 παντρεύτηκε την κυρά Λέγκω, κοπέλα από παλιά εμπορική οικογένεια του τόπου, που είχε ξεπέσει οικονομικά από μια ληστεία που έκαναν στο πατρικό της σπίτι Τουρκαλβανοί ληστές. Άρπαξαν

τον πατέρα της — το Νικολάκη Μπεκιάρη — και για να τον ελευθερώσουν ζήτησαν πέντε χιλιάδες λίρες. Πληρώθηκαν τα λύτρα και γύρισε ο Νικολάκης στο σπίτι του, αλλά η οικονομική καταστροφή είχε επέλθει στο σπίτι. Ήταν η θλιβερή ιστορία που η γιαγιά τους η κυρά Νικολάκαινα διηγόταν στο φίλο μας και τ' αδέρφια του επί χρόνια. Κάποιος την είχε γράψει και σε βιβλίο που βρισκόταν στη βιβλιοθήκη του σπιτιού εκείνα τα χρόνια.

Τέλος πάντων, με την είσοδο του κυρ - Γιώργη στο Μπεκιαρείο η οικογένεια ξαναπήρε ταπάνω της. Μικροαστικό σπίτι με περιορισμένα οικονομικά, που όσο πλησίαζε ο πόλεμος του '40 τόσο και ελαττώνονταν. Υπουργός των Οικονομικών στο σπίτι ήταν η κυρα - Λέγκω — μυαλό τετράγωνο — που έκρυβε μέσα της απέραντες φιλοδοξίες για τα παιδιά της. Όλη της η προσπάθεια ήταν πώς να τους δώσει κάθε πνευματικό εφόδιο για τη ζωή. Νταντάδες και δασκάλους ξένων γλωσσών δεν είχαν στο σπίτι τους ούτε βρίσκονταν στην Κόνιτσα, αλλά όταν ένας Εβραίος δάσκαλος τοποθετήθηκε στο Δημοτικό Σχολείο της Κόνιτσας, τον πήρε η κυρα - Λέγκω δάσκαλο στα γαλλικά για τα παιδιά. Και το LINGUAFONE νοικιάζανε δίσκο - δίσκο από τον κουμπάρο τους το Ρούσση, για να πάρουν τα παιδιά την προφορά από τη γλώσσα.

Και επειδή κατά σύμπτωση δεν υπήρχε το CONSERVATOIRE στην Κόνιτσα, εκλήθη ο Αντώνης ο Τσιάπης από τη γενιά των γύφτων της Κόνιτσας — που είχε μάθει από κάπου — άγνωστο από πού — κάποιες νότες για να μάθει βιολί στον έναν, μαντολίνο στον άλλο και κιθάρα στην κοπέλα — ο τέταρτος, ο πιο μικρός, ήταν ακόμα αμελητέα ποσότητα. Φαίνεται πως η οικογένεια της κυρα - Λέγκως — μάλλον από τη μάνα της — είχε μέσα της τη φλόγα της μάθησης. Μια αξιόλογη βιβλιοθήκη με χρυσόδετους τόμους

— εκδόσεις Λειψίας — με όλους τους αρχαίους συγγραφείς κι άλλα θρησκευτικά βιβλία, κοσμούσε το σπίτι από χρόνια.

Βέβαια υπήρχαν στη βιβλιοθήκη και «Η Κασσία η μοναχή» με πολλές ολοσέλιδες εικόνες, που παρουσίαζαν επεισόδια του έργου.

— Γενναίε Στρατηγέ, είμαι κομιστής κακών ειδήσεων.

— Σε ακούω φίλε μου. Είπε ο Ακύλλας (ίδε σελ. τάδε).

Υπήρχαν και «οι Άθλιοι», του Βίκτωρος Ουγίου (του Ουγκώ δηλαδή) και «Η καταραμένη κόρη» και «Ο Ερωτόκριτος και η Αρετούσα» κι άλλα κι άλλα συναφή. Όλα αυτά η κυρά Νικολάκαινα, μέχρι και τα τελευταία της, τα είχε διαβάσει και τρεις και τέσσερις φορές.

Ο κυρ - Γιώργης, ήταν μάλλον αδιάφορος στα πολλά διαβάσματα. Κατοχυρωμένος με αυταρέσκεια σένα δίπλωμα της Νομικής και με την υπεροψία του Μωραΐτη, εν σχέσει προς τους Τουρκοσπορους τους Κονιτσιώτες, περιοριζόταν μόνο στην καθημερινή εφημερίδα του, που εξέφραζε τη γραμμή του Λαϊκού Κόμματος, καθ' ο θαυμαστής του Γούναρη και φίλος του Παναγή Τσαλδάρη.

Κατ' ουσίαν ο κυρ - Γιώργης ήταν ο τύπος του καλοζωιστή, εξ ου και η επιλογή του επαγγέλματος, χωρίς ανταγωνισμούς και προβληματισμούς.

Η φιλοξενία όμως του κυρ - Γιώργη ήταν παροιμιώδης στην Κόνιτσα. Δεν πέρασε αξιόλογος άνθρωπος από την Κόνιτσα χωρίς να τον φιλοξενήσει στο σπίτι του, ιδιαίτερα, μάλιστα, όταν ο φιλοξενούμενος ήταν Μωραΐτης.

Μα κατά τη διάρκεια του τραπεζιού, φούντωναν πολλές φορές και οι καυγάδες για τα πολιτικά. Αλίμονο στο φιλοξενούμενο, αν διαπιστωνόταν ότι ήταν Βενιζελικός. Τον έτρωγε το σκοτάδι. Η φωτογραφία του Βασιλιά Κωνσταντίνου κοσμούσε όλα τα χρόνια το σαλόνι του σπιτιού.

Κάποτε είχε έρθει στην Κόνιτσα ένας εισαγγελέας Πρωτοδικών, ξάδελφος της κυρά Λέγκως. Οπωσδήποτε έπρεπε να τραπεζώσουν τον Ξενοφώντα — έτσι λεγόταν ο εισαγγελέας. Ο μπάρμπα Γιώργης είχε, βέβαια, τις αντιρρήσεις του. Οι πληροφορίες έφεραν τον Ξενοφώντα Βενιζελικό μέχρι το κόκαλο. Τελικά υπερίσχυσε ο Ξένιος Ζευς κι έγινε το τραπέζι πλουσιότατο. Βγήκαν και τα καλά τα πιάτα — φερμένα την καλή εποχή από το Νικολάκη από το Παρίσι. Σ' αυτά τα πιάτα είχε φάει κι ο πρίγκιπας Ανδρέας το '13, όταν επισκέφθηκε την Κόνιτσα. Ήταν κι αυτό ένας τίτλος τιμής για την οικογένεια. Σούπα αυγολέμονο, για πρώτο πιάτο και στη συνέχεια θραστό ρηγανάτο και ψητό στο φούρνο. Κρασί, τυριά, γλυκά και τέτοια. Όλα πλούσια και ωραία.

Εκεί που έτρωγαν, πέσαν και στα πολιτικά. Θέμα η δίκη των έξι του '22. Γούναρης και λοιποί. Σε μια στιγμή βγαίνει η θρώμα. Γραμματέας του Στρατοδικείου, που δίκασε τους έξι, ήταν ο Ξενοφών.

Ποιος είδε το Θεό και δεν το φοβήθηκε. Αγρίεψε ο μπάρμπα Γιώργης. Θόλωσαν τα μάτια του. Τρομοκρατημένος ο Ξενοφών, προσπαθεί να ξεφύγει τον άμεσο κίνδυνο της επί τόπου εκτελέσεώς του και δε βλέπει διέξοδο.

Οι εκκλήσεις της κυρά - Λέγκως στα δυο αντιμαχόμενα στρατόπεδα, δε φέρουν αποτέλεσμα. Η παρέμβαση των άλλων συνδαιτημόνων, τίποτα. Βλέπει κι ο Ξενοφών ένα

ανοιχτό παράθυρο. Τρέχει προς τα κει να πηδήξει έξω, για να ξεφύγει το θανάσιμο κλοιό. Βέβαια, σε λίγο με την επέμβαση των πιο ψύχραιμων της παρέας, ηρέμησαν τα πνεύματα. Πάντως ο Ξενοφών δεν ξαναπέρασε ούτε έξω από το σπίτι του κυρ - Γιώργη.

Ο κυρ - Γιώργης είχε ανεπτυγμένο σε μεγάλο βαθμό το αίσθημα του γελοίου. Το ψεύτικο ύφος, η γελοία συμπεριφορά κάποιου, το περισπούδαστο ύφος χωρίς περιεχόμενο, κάθε κωμική συμπεριφορά ή εκδήλωση κάποιου, τον σοκάριζαν αφάνταστα.

Κάποτε είχε έρθει από την Αίγυπτο κάποιος συγγενής. Γαμπρός από Ξαδέλφη της κυρα - Λέγκως. Φούρναρης το επάγγελμα στο Κάιρο. Γυρίζοντας στην Κόνιτσα, για να γνωρίσει και τους συγγενείς της γυναίκας του, προμηθεύτηκε τα σχετικά. Στυλό, χρυσό ρολόι, χρυσή αλυσίδα, καινούργια ρούχα σαντακρούτα και τέτοια, με μια λέξη, του κουτιού ο Παναγιώτης.

Έπρεπε να επακολουθήσει το τραπέζωμα στο Μπεκιάρεικο. Το σπίτι της Χρυσικούς — της πεθεράς του Παναγιώτη — ήταν ακριβώς πιο πάνω από το Μπεκιάρεικο. Ένας κήπος τα χώριζε τα σπίτια.

Τα φαγητά ήταν έτοιμα, το τραπέζι στρωμένο και αναμνόταν οι φιλοξενούμενοι. Σε μια στιγμή ανεβαίνει τη σκάλα ο Παναγιώτης μεγαλοπρεπής, με τις ολοκαίνουργιες μεταξωτές πιτζάμες του, με παντόφλες χρυσαφί και ένα πούρο στο στόμα. Τι να πει τώρα ο κυρ - Γιώργης. Έβραζε με το ζουμί του όλη την ώρα του τραπεζιού. Ως εκ θαύματος συγκρατήθηκε. Τα παιδιά όμως — ο μεγαλύτερος 12 χρόνων — έμειναν κατενθουσιασμένα με την εμφάνιση του Παναγιώτη. Πρώτη φορά έβλεπαν μεταξωτή πιτζάμα.

Την άλλη μέρα το πρωί:

— Άκουσε Λέγκω. Αν μου ξαναφέρεις αυτό το γαίδαρο στο σπίτι, θα τον πετάξω κάτω από τη σκάλα.

Έκτοτε ο κυρ - Γιώργης όταν έβλεπε τον Παναγιώτη έξω, ούτε καλημέρα δεν του έλεγε.

Στα τραπεζώματα όμως αυτά, ανεξάρτητα από το επεισόδιο με τον εισαγγελέα, τον Ξενοφώντα — που ίσως να το υπερβάλουμε κάπως και μεις — επικρατούσε η καλοπροαίρετη πολυφωνία, ο καθένας ανέπτυσσε τη γνώμη του ελεύθερα, χωρίς να φοβάται τίποτα.

Οι συνήθειες καυγάδες ήταν ανάμεσα στον κυρ - Γιώργη, εκπρόσωπο της συντηρητικής παράταξης, και το μεγάλο πρωτοξάδελφο, του φίλου μας, τον Αριστοκλή, αξιόλογο δικηγόρο, με πολλά πνευματικά ενδιαφέροντα, που εκπροσωπούσε την προοδευτική πτέρυγα. Βοηθός του Αριστοκλή ήταν ο επόμενος πρωτοξάδελφος του φίλου μας, ο Θωμάς. Κύριο θέμα ήταν βέβαια ο Κωνσταντίνος και ο Βενιζέλος. Πότε - πότε ξεπεταγόταν δειλά κι ο φίλος μας, βοηθώντας κάπως τον προοδευτικό ξάδελφο στην άποψή του. Αλλά όσοι και να μαζεύονταν δεν μπορούσαν να τα βγάλουν πέρα με τον κυρ - Γιώργη. Τα τυχόν κενά των επιχειρημάτων του καλύπτονταν πάντοτε με το ύψωμα της φωνής όταν χρειαζόταν.

Ο κυρ - Γιώργης όλα του τα χρόνια ζούσε στην Κόνιτσα, μα η ψυχή του ήταν στο χωριό του τα Βαλιμίτικα, έξω από το Αίγιο. Όλες του οι ιστορίες — και ήταν αμέτρητες — στρέφονταν πάντα γύρω απ' τα Βαλιμίτικα και τη Βαλιμή, που ήταν το θέρετρο του χωριού επάνω στο Χελμό — και ανάγονταν στα παιδικά του χρόνια. Πώς εξωραϊζεται

το παρελθόν με την πάροδο του χρόνου! Πώς όλοι μας νοσταλγούμε κάποια στιγμή την παιδική ηλικία όσο πλησιάζει το τέλος! Κάποιος από τα δυο παιδιά του Αριστοκλή — που ξέρουν τις ιστορίες του κυρ - Γιώργη EX AUDITU από τον πατέρα τους και τις διηγούνται κάθε φορά με καταπληκτικό τρόπο — πρέπει κάποτε να αποφασίσει να τις καταγράψει σε βιβλίο. Θα είναι το BEST SELLER της χρονιάς.

Ο κυρ - Γιώργης, στην προσπάθειά του να μεταφέρει καλλιεργητικές συνήθειες του τόπου του στην κατοικήσιμη Κόνιτσα, δοκίμασε κατά καιρούς μεγάλες απογοητεύσεις.

Κάποτε θέλησε να φυτέψει αμπέλι σένα Μπεκιάρσικο χωράφι στο «Κοκκινόζι». Έφερε κλήματα από το Αίγιο. Ξόδεψε τα μαλλιοκέφαλά του. Τελικά η ετήσια παραγωγή δεν υπερέβη ποτέ το ένα καλάθι σταφύλια.

Άλλοτε μπόλιασε αγραπιδιές σε κοντούλες. Τον πρώτο καιρό έβγαλαν από τέσσερα - πέντε αχλάδια το χρόνο και τελικά ξεράθηκαν.

Στο σπίτι είχε φυτέψει μέσα σ' ένα βαρέλι μια λεμονιά. Το καλοκαίρι την έβγαζαν στο μπαλκόνι, το χειμώνα την έμπάζαν στο σπίτι. Μοσχοβολούσαν τα λουλούδια της λεμονιάς και βαλάντονε ο τόπος γύρω.

Κάποια φορά ένα πρόιμο κρύο βρήκε τη λεμονιά στο μπαλκόνι και την πάγωσε. Ξεράθηκε η λεμονιά. Άντε πάλι από την αρχή.

«Θα τη μπολιάσω νεραντζιά. Η λεμονιά δεν αντέχει».

Τη μπόλιασε νεραντζιά. Φούντωσε κι η νεραντζιά, έβγαλε τα λουλούδια της, μύρισε και πάλι ο τόπος γύρω.

Μια δυο χρονιές κρατήθηκε. Την τρίτη πάγωσε και ξεράθηκε κι η νεραντζιά.

Αυτό το βιολί κρατούσε χρόνια. Πότε λεμονιά πότε νεραντζιά. Μπερδεύτηκαν και τα παιδιά.

— Έλα κυρ - Γιώργη, ξαναφούντωσε η νεραντζιά.

— Όχι νεραντζιά... λε—μο—νιά, δήλωνε ο κυρ - Γιώργης, ξεχωρίζοντας μια - μια τις συλλαβές για να γίνει αντιληπτό.

Ο κυρ - Γιώργης κρατούσε απ' τα παλιά και ένα ευτραφέστατο μουστάκι.

Το μουστάκι του κυρ - Γιώργη δεν ήταν σαν κάποια σαχλά με τσιγκέλια και τέτοια. Ήταν ένα αρχοντικό μουστάκι σα χλωροτάπητας σε γήπεδο κρίκετ. Ήταν η τιμή και η περηφάνεια του κυρ - Γιώργη.

Αν ζούσε σήμερα θα ήταν πολύ της μόδας. Την εποχή εκείνη ήταν πολύ DEMODE. Τον έτρωγαν τα παιδιά κάθε τόσο να το περιορίσει κάπως. Για πλήρες κόψιμο δεν γινόταν καν συζήτηση.

Κάποτε κατέβηκε ολόκληρη η οικογένεια στην Αθήνα. Ο μπαρμπα - Γιώργης πήγαινε πότε - πότε και στην Επιθεώρηση. Εύρισκε πάντα εισιτήριο μπροστά και απολάμβανε τις μισόγυμνες χορεύτριες. Πάντα του γυάλιζε το μάτι για τέτοια.

Έλα όμως που γινόταν αντικείμενο σχολίων, κάθε φορά από τους ηθοποιούς στη σκηνή. Λίγο τα παιδιά από κάτω, λίγο οι ηθοποιοί από τη σκηνή, όλο και το κουτσούρευε

ο κυρ - Γιώργης το μουστάκι, ώσπου μια μέρα πήρε τη μεγάλη απόφαση. Το ξύρισε τελείως. Έκτοτε επί χρόνια επέρριπτε την ευθύνη στα παιδιά.

«Εσείς με πήρατε στο λαιμό σας κι έγινε το μούτρο μου σαν γύφτικός κ...».

Ο κυρ - Γιώργης είχε και τα πείσματά του. Όταν του έμπαινε μια ιδέα στο μυαλό, έστω και εσφαλμένη, δεν μπορούσες να του τη βγάλεις με τίποτα. Το γραφείο του το είχε εγκατεστημένο στο ισόγειο του σπιτιού. Η θέση του γραφείου ήταν σαφώς νοτιοδυτικά. Πώς τώρα του μπήκε η ιδέα του κυρ - Γιώργη ότι το γραφείο βρισκόταν βορειοδυτικά, είναι από τα άλυτα μυστήρια της οικογένειας.

Και φιγουράριζε η διατύπωση στα συμβόλαια:

«Και εν τω βορειοδυτικώ δωματίω της οικίας μου ένθα έχω το γραφείο μου κλπ.».

Όλοι, φίλοι και συγγενείς, του έλεγαν. Μα κυρ - Γιώργη το γραφείο σου είναι νοτιοδυτικά. Ανένδοτος ο κυρ - Γιώργης κι έτσι επί χρόνια και χρόνια το γραφείο οριοθετείτο βορειοδυτικά, χάρις στο πείσμα του κυρ - Γιώργη.

Το κωμικό όμως είναι, πώς και όταν τον διεδέχθη στη θέση του ο φίλος μας, παρά το γεγονός ότι ήταν οπαδός της νοτιοδυτικής οριοθεσίας, εξακολουθούσε να γράφει ότι το γραφείο βρίσκεται βορειοδυτικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΓΙΑ ΣΠΟΥΔΕΣ

Περνούσαν τα χρόνια και η ζωή κυλούσε ήρεμα και αθόρυβα στην Κόνιτσα και στο σπίτι. Τα παιδιά μεγάλωναν κι έπρεπε να φεύγουν ένα - ένα από το σπίτι για σπουδές. Ο πρώτος στην αρχή στην Πάτρα, οι δυο αργότερα στα Γιάννενα.

Τον Οκτώβριο του '37 ήρθαν για το φίλο μας και οι εξετάσεις, για τα νομικά, στην Αθήνα. Μεγάλο μαχαίρι έπεσε τότε. Κάπου δυο χιλιάδες οι υποψήφιοι. Θα έμπαιναν μόνο 300. Μονάχα με το επώνυμο του φίλου μας ήταν στον κατάλογο καμιά δεκαπενταριά. Άντε τώρα να τα βγάλεις πέρα.

Τότε τα φροντιστήρια ήταν σπάνια. Κυκλοφορούσε μονάχα κάποια περίληψη της ιστορίας. Στα άλλα μαθήματα ή ήξερες ή δεν ήξερες. Πολλοί από τους σημερινούς επώνυμους της Αθήνας ήταν εκείνη τη χρονιά από τους επιτυχόντες. Ανδρέας Παπανδρέου — πρώτος στον κατάλογο των επιτυχόντων — και πιο κάτω Κορνήλιος Καστοριάδης με το κεφάλι γουλί από τότε, Γιάννης Λάμπας, Τάκης Κύρκος, Μαργαρίτα Λυμπεράκη κι άλλοι πολλοί.

Ο φίλος μας μπήκε κάπου εκατοστός όγδος ή εκατοστός ένατος. Τις πρώτες θέσεις τις είχαν πάρει όλο Αθηναίοι. Κάποιος φίλος από την Πάτρα είπε και την κακία του:

— Δεν σου φαίνεται λίγο παράξενο οι τριάντα πρώτοι να είναι όλοι επώνυμοι Αθηναίοι;

— Άστα τώρα μην τα ψιλοκοσκινίζεις. Δεν κάνεις το σταυρό σου που μπήκαμε με τούτη τη σφαγή, θέλεις και ρέστα;

Πάντως, με την έναρξη των μαθημάτων οι Αθηναίοι είχαν τον κύκλο τους. Ο καθένας με μια τσάντα στο χέρι πουλούσε ύφος. Όλοι τους είχαν γίνει αυτόματα Μορό Τζιαφερί.

Ο φίλος μας ήταν μάλλον απομονωμένος. Δεν είχε μπει και κανένας άλλος από τη Ζωσιμαία. Ένιωθε σαν το παιδί της χήρας. Οι Αθηναίοι μάλλον στομαρρίζαν τους επαρχιώτες. Πάντως αποτελούσαν από την πρώτη στιγμή το κατεστημένο μέσα στην αίθουσα.

Ο φίλος μας λίγο από εγωισμό, λίγο που ήταν υποχρεωμένος να μη βρίσκεται διαρκώς στην Αθήνα — τα οικονομικά της οικογένειας όσο περνούσε ο καιρός πήγαιναν κατά διαβόλου — δε συνδέθηκε με τους συμφοιτητές του. Από όλους τους Αθηναίους μόνο με το Λιάκο τον Κολοβό είχε γνωριστεί, που ήταν κι αυτός Ηπειρώτης, αλλά τελείωσε το Γυμνάσιο στην Αθήνα.

Αυτός του έλεγε για τα μεγάλα ονόματα από τους συμφοιτητές — που στο Γυμνάσιο ήταν συμμαθητές του. Του έλεγε και για τις φαγωμάρες μεταξύ τους. Αυτός του είπε και για τον Ανδρέα — με τον οποίο ήσαν συμμαθητές στο Πειραματικό Γυμνάσιο — ότι είναι γερό μυαλό. Ο Ανδρέας βέβαια ήταν ο μεγάλος επώνυμος από την πρώτη στιγμή μέσα στην αίθουσα. Γιός του Γεωργίου Παπανδρέου, άριστος μαθητής στο Γυμνάσιο, πρώτος στον κατάλογο των επιτυ-

χόντων. Πάντως από διάφορες κουβέντες καταλάβαινε ο φίλος μας πως δεν είχε και πολλές συμπάθειες από τους συμμαθητές του.

Ο φίλος μας τον έβλεπε τακτικά στο εστιατόριο «Ιντεάλ» της Πανεπιστημίου. Ερχόταν και έτρωγε με τη μάνα του. Τον είδε δυο - τρεις φορές και στη βιβλιοθήκη της Παλιάς Βουλής.

Κάποτε συναντήθηκαν και στο νοσοκομείο του Συγγρού — όπου έπρεπε να εξετασθούν όλοι οι εισαχθέντες για λοιμώδη νοσήματα.

Εκεί έκανε και τον καυγά του ο Ανδρέας με τους νοσοκόμους και τους γιατρούς. Και δεν είχε άδικο. Μέσα σε μια μεγάλη αίθουσα, γεμάτη από αρρώστους, με έκδηλα τα συμπτώματα από σύφιλη και τέτοια, μάζεψαν και τα νέα παιδιά να τα εξετάσουν.

Γνωριμία όμως δεν έκανε ποτέ μαζί του. Κάποια μέρα έμαθε πως ο Μανιαδάκης έπιασε τον Ανδρέα και κάποιους άλλους, που παρίσταναν τον Τροσκιστή. Μάλλον κωμικά πράγματα. Ενέργειες που θύμιζαν μάλλον τους Δαιμονισμένους του Ντροστογιέφσκυ.

Τελικά γύρω στο '38 ή '39 έφυγε για την Αμερική και από τότε χάθηκε από το φοιτητόκοσμο.

Μα κι ο Κώστας ο Μητσοτάκης πέρασε δίπλα ξυστά από το φίλο μας, αλλά τελικά ούτε μ' αυτόν γνωρίστηκε. Αυτός ήταν ένα - δυο χρόνια πιο μπροστά στο Πανεπιστήμιο. Τον έβλεπε βέβαια στη φοιτητική λέσχη, πελώριο δυο μέτρα άνθρωπος. Αλλά ο Μητσοτάκης ήρθε κάποια καλοκαίρια και στην Κόνιτσα, όπου ζούσε η θεία του, γυναίκα του διευθυν-

τή της Αναγνωστοπουλείου Σχολής. Ατυχία ήταν βέβαια για το φίλο μας, που δεν γνωρίστηκε και με τους δυο αυτούς αξιόλογους εκπρόσωπους της γεννιάς του. Γιατί είναι αναμφισβήτητα και οι δυο τους αξιόλογοι και ας τσακώνονται σαν τα κοκόρια. Ίσως να το κάνουν για να κρατούν και την πελατεία. Όχι και που τους είχε ή τους έχει ανάγκη. Ο ελεύθερος επαγγελματίας έχει ανάγκη όλον τον κόσμο, αλλά κανέναν ιδιαίτερα, οσοδήποτε μεγάλος και αν είναι. Μάλιστα εδώ που φθάσαμε τώρα οι ανάγκες περιορίστηκαν σε πολύ λίγα πράγματα. Ένα μπουκάλι ουϊσκυ από καλή μάρκα, λίγοι εκλεκτοί δίσκοι και ένα καλό βιβλίο, μας είναι αρκετά. Και με τη βοήθεια του Άγιου Σπυρίδωνα... που έκανε το θαύμα του υπάρχουν. Η μόνη ανάγκη του φίλου μας είναι τώρα να βρει ένα δίσκο με καλούς εκτελεστές από την Πέμπτη του Μπετόβεν, γιατί η παλιά με τον Τσοκανίνι — που ήταν πολύ καλή — είναι όλο γρατσουνίσματα και η άλλη με τον Φον Κάραγιαν δεν ικανοποιεί. Μου φαίνεται πως το ρίχνει και λίγο στο τσιφτετέλι. Τώρα θα μου πεις τι τη θέλεις.

Καλό είναι — από δω και πέρα — να ακούμε πιο καθαρά τους ήχους της μοίρας στην πόρτα του Μπετόβεν, ώστε όταν κάποια φορά χτυπήσει και τη δική μας πόρτα να μην πολυτρομάξουμε.

Ας γυρίσουμε λίγο και στην αίθουσα της οδού Σίνα. Εκεί παρέδιδε το μάθημα ο καθηγητής και έφευγε. Δυνατότητα να δειχθείς δεν υπήρχε. Μόνο ο Τσάτσος έκανε κάποιο φιλοσοφικό φροντιστήριο, που δεν πήγε ο φίλος μας γιατί συνήθως έλειπε στην Κόνιτσα. Από τους καθηγητές τότε ήταν αρκετοί αξιόλογοι. Βέβαια έλειπαν ο Σβώλος και ο Π. Κανελλόπουλος — αξιόλογοι και οι δυο — που τους είχε στείλει εξορία ο Μεταξάς. Από τους παρόντες, πρώτος και καλύτερος ήταν ο Μαριδάκης στο Ρωμαϊκό και το

Ιδιωτικό Διεθνές. Ήταν συναρπαστικός και γλαφυρός. Στον Τριανταφυλλόπουλο έβλεπες το σοφό μελετητή του Δικαίου. Μα κι ο Χωραφάς — παρά το χάλι του — πρέπει να ήταν αξιόλογος. Σε πολλά σημεία πρωτοτυπούσε στο Ποινικό.

Πάντως, ο φίλος μας, τα μαθήματα — παρά τις μακρές απουσίες — τα περνούσε όλα τον Ιούνιο. Μόνο τον τρίτο χρόνο τον έκοψε ο Τσουκαλάς στην Ποινική Δικονομία. Καθώς ο Τσουκαλάς ήταν άριστος δικανικός ρήτορας, παρέδιδε το μάθημα κάθε άλλο παρά κατά τρόπο επαγωγικό. Το ίδιο έβλεπες και στο βιβλίο του. Πίσω από τα ρητορικά σχήματα δεν μπορούσες να διακρίνεις το ουσιώδες από το επουσιώδες. Στην Ποινική Δικονομία έδωσαν μόνο γραπτά. Έγραψε κι ο φίλος μας παχιές κουβέντες. Ίσως ο καθηγητής να σκέφτηκε πως μόνο αυτός είχε δικαίωμα να γράψει παχιές κουβέντες και τον έκοψε. Τον πέρασε τον Οκτώβριο.

Με τις νεολαίες του Μεταξά δεν είχε ανακατευτεί ούτε στο γυμνάσιο ούτε και στο Πανεπιστήμιο. Δεν ήταν όμως και μεγάλη πίεση για να γραφτεί στη Νεολαία. Μάλλον αυτοί που διηύθυναν αυτές τις σαχλαμάρες δεν το είχαν πάρει και πολύ ζεστά. Περισσότερο ήθελαν να δείχνονται σε κάποιους άλλους για προσωπικά ωφέλη. Τελικά ο φίλος μας γλίτωσε από την κωμική στολή της Ε.Ο.Ν.

Όταν ο φίλος μας κατέβαινε στην Αθήνα και δεν ήταν περίοδος εξετάσεων περισσότερο ασχολείτο με τις θεατρικές και τις μουσικές εκδηλώσεις παρά με το Πανεπιστήμιο. Τα μαθήματα τα διάβαζε στην Κόνιτσα.

Τότε ήταν η χρυσή εποχή για το Εθνικό θέατρο. (Βασιλικό το έλεγαν τότε). Σκηνοθέτης ο Ροντήρης. Γερό μυαλό με καλές σπουδές στο εξωτερικό. Κοντά του τα μεγά-

λα ονόματα: Βεάκης, Μινωτής, Παπαδάκη, Παξινού, Μανωλίδου, Ροζάν, Αρώνη. Η Κοτοπούλη είχε δικό της θέατρο με τον Παππά. Η Κυβέλη μάλλον δεν έπαιζε τότε. Φαίνεται πως τότε, οι ηθοποιοί του θεάτρου είχαν σε μεγαλύτερο βαθμό τη φλόγα της καλλιτεχνικής δημιουργίας από το οικονομικό όφελος. Ίσως να πληρώνονταν και καλύτερα. Πάντως τα σοβαρά θέατρα μετριώνταν στα δάχτυλα του ενός χεριού.

Τότε είδε κι ο φίλος μας, ανεπανάληπτες παραστάσεις στο Εθνικό. Θυμάται κάποιες απ' αυτές: Τον «Άμλετ» με το Μινωτή στον ομώνυμο ρόλο και τη Μανωλίδου Οφελία. Νέοι τότε ηθοποιοί και οι δυο, απέδιδαν καταπληκτικά το ρόλο τους με τη φλόγα της νιότης τους, και με πλήρη καλλιτεχνική συνέπεια.

Κάποτε τότε κατέβηκε στην Αθήνα ένας εγγλέζικος θίασος — από το Δουβλίνο νομίζω — και έπαιξε στα εγγλέζικα τον «Άμλετ». Το ρόλο του Άμλετ νομίζω πως τον έπαιζε ο Άλεκ Γκίνεα στα νιάτα του. Εκεί βέβαια ήταν το κάτι άλλο. Ρεσιτάλ ηθοποιίας από τον πρωταγωνιστή. Λίγο αργότερα το Εθνικό ανέβασε και το «Βασιλιά Ληρ» με πρωταγωνιστή το Βεάκη. Η βραδιά της πρεμιέρας υπήρξε ανεπανάληπτη. Ο Βεάκης στον κολοφώνα της καλλιτεχνικής του δημιουργίας. Σε κάποιο θεωρείο του θεάτρου και ο Χάρυ Μπωρ, μεγάλος τότε ηθοποιός του γαλλικού θεάτρου και του κινηματογράφου.

Μα και στη μουσική παρακολούθησε ο φίλος μας αξιόλογες εκδηλώσεις.

Θυμάται πως ο Δημήτρης Μητρόπουλος — προτού να φύγει για την Αμερική — έδωσε τη MISSA SOLEMNIS στο παλιό «ΟΛΥΜΠΙΑ», όπου βρίσκεται τώρα η Λυρική

Σκηνή. Πραγματική μουσική μυσταγωγία. Άλλοτε πάλι ήλθε στην Αθήνα και έπαιξε στον Ορφέα με την Κρατική κάποιος καταπληκτικός νεαρός βιρτουόζος του βιολιού. Πρέπει να ήταν ο Γκρυμιώ με το Στρατιβάριους του. Έπαιξε το κονσέρτο Νο 4 του Παγκανίνι το «RETROUVE» λεγόμενο, γιατί είχε πρόσφατα ανακαλυφθεί. (Το ανακάλυψε το 1936 κάποιος συλλέκτης Ιταλός από την Πάρμα, ερευνώντας τα αρχεία της οικογένειας Παγκανίνι στο Παρίσι). Εκδηλώσεις αξέχαστες.

Ας αφήσουμε όμως τη φοιτητική ζωή στην Αθήνα, γιατί αν εξαιρέσουμε τις θεατρικές και τις μουσικές εκδηλώσεις, δε θυμίζει και τίποτα άλλο το αξιόλογο, κι ας γυρίσουμε στην Κόνιτσα, όπου οι αναμνήσεις είναι έντονες και μας πιέζουν. Πρέπει να καταγραφούν στο χαρτί για να απαλλαγεί και ο φίλος μας απ' αυτές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

Η ΚΑΜΠΑΝΑ ΤΟΥ «ΑΪ· ΝΙΚΟΛΑ»

Ο ΚΥΡ - ΓΙΩΡΓΗΣ ΜΠΑΙΝΕΙ ΣΤΟΝ ΑΦΘΑΡΤΟ ΚΟΣΜΟ ΤΩΝ ΑΝΑΜΝΗΣΕΩΝ

Τα καλοκαίρια μαζεύονταν όλη η οικογένεια στο σπίτι. Κι είχαν μια τέτοια γλύκα τα βράδια του καλοκαιριού στην Κόνιτσα! Ένα ολόχρυσο φεγγάρι ξεπεταγόταν κάποια στιγμή ανάμεσα από τα έλατα στην κορφή της Τύμφης. Στην αρχή ήταν σπαρμένο σε χίλια κομμάτια, μα σε λίγο ξεγλιστρούσε απ' τα δένδρα κι ανέβαινε μεγαλόπρεπα στον ουρανό, σκορπίζοντας γύρω του μια μαγεία.

Ήταν η ώρα που στο μπαλκόνι του σπιτιού ο φίλος μας έβγαζε τους καημούς του με το βιολί του.

Τώρα θα μου πεις τι ήξερε από βιολί. Βασικά ό,τι του είχε μάθει ο Αντώνης ο Τσιάπης. Τρία βασικά τεύχη του Χωραφά ένα τέταρτο τεύχος με ΠΟΖΙΣΙΟΝΕΣ — όπως το λέγανε τότε — και τέρμα. Από κει και πέρα ό,τι έκανε η φύση. Το ρεπερτόριό του στοιχειώδες. Τα παραμύθια του Όρμαν, η Σερενάτα του Σούμπερτ, η Σερενάτα του Τσέλι, τα κύματα του Δουνάβεως, λίγο αργότερα κάποιο κομμάτι από τη Θαΐδα του Μασσενέ — αν θυμάται καλά — ένας ούγγρικός χορός χορός του Μπραμς, η Καβαλλερία Λετζέρα του Σουπέ και τέρμα. Τις περισσότερες φορές το έριχνε στις IMPROMPTUS με κάποιους μακρόσυρτους τσιγγάνικους ήχους σαν λυγμούς, ίσως να κόλλησε λίγο από τον Αντώνη Τσιάπη. Μα από τότε που ανακάλυψε τη δισκο-

θήκη του Αριστείδη Λαμπρίδη σιγά - σιγά εγκατέλειψε και το βιολί. Από χρόνια τώρα βρίσκεται παραπεταμένο σε μια άκρη για να θυμίζει τα όνειρα της νιότης.

Ο Αριστείδης Λαμπρίδης πρέπει να είχε ξεφύγει από τα μέτρα του μέσου ανθρώπου. Επί χρόνια εργαζόταν στο Σουδάν κι αντί επιστρέφοντας στην Κόνιτσα να κουβαλάει χρυσές καδένες, ρολόγια και χρυσές πέννες, που φιγουράριζαν στην έξω τσέπη του σακακιού — όπως όλοι οι ξενητεμένοι όταν γύριζαν στον τόπο τους — είχε φέρει μια τεράστια δισκοθήκη των 78 στροφών με ό,τι πιο εκλεκτό υπήρχε στη μουσική. Οι εννιά συμφωνίες και τα πέντε κονσέρτα για πιάνο και ορχήστρα του Μπετόβεν. Πολλές συμφωνίες και αρκετά κονσέρτα για πιάνο και ορχήστρα του Μότσαρτ. Κάποια έργα του Μπραμς. Μερικά αποσπάσματα από έργα του Βάγνερ κι άλλα κι άλλα.

Με τους δίσκους αυτούς μνησθηκε, για πρώτη φορά, ο φίλος μας, στη σοβαρή μουσική. Μπαχ δεν υπήρχε καθόλου, δεν ξέρω γιατί. Έπρεπε να περάσουν χρόνια και χρόνια για ν' ακούσει ο φίλος μας Μπαχ και να νιώσει τη μαγεία του.

Τα «Πλατάνια» ήταν εκείνη την εποχή το κοσμικό κέντρο της Κόνιτσας. Τα βράδια του καλοκαιριού γέμιζε από κόσμο, ιδιαίτερα την Κυριακή. Κάποτε ερχόταν και η κομπανία του Αντώνη Τσιάπη. Κλαρίνο, βιολί, λαούτο, σαμπτούρι, ντέφι, «Του Κίτσου η Μάνα» και η «Γερακίνα» εναλλάσσονταν με τα «μτιαά καστανά» και τα τέτοια.

Θα πρέπει να μιλήσουμε για τον Αντώνη Τσιάπη. Ήταν το Ιερό Τέρας της γύφτικης γενιάς σ' όλη την Ήπειρο. Τον σέβονταν και τον εκτιμούσαν όλοι οι οργανοπαίχτες. Ένα από τα προσόντα του ήταν ότι «ήξερε και νό-

τες». Στα πανηγύρια και τους γάμους ο Αντώνης ήταν το πρώτο κλαρίνο. Ασυναγώνιστος. Αντιλαλούσαν τα γύρω βουνά με τα τσάμικα και τα καλαματιανά του.

Μα ήταν και κάποια βράδια του καλοκαιριού που ο Αντώνης — με την ασίγαστη τσιγγάνικη Ψυχή — μερακλονόταν στα «Πλατάνια» απ' τα μάτια κάποιας νιόφερτης τσαχπίνας. Τότε έπρεπε να πάρει το βιολί του για να πει τους καημούς του σαν άλλος Μπαταριάς.

Τότε ήταν που το βιολί του Αντώνη έβγαζε φωτιές. Κάποιο τσιγγάνικο κομμάτι, «Το ρουμάνικο», όπως το λέγαμε τότε, ήταν το σουξέ του. Έλεγε πως χιλιάδες αηδόνια κελαηδούσαν γύρω στα πλατάνια.

Κάποιες φορές έσπαζε και τις χορδές του βιολιού απ τη δύναμη του πάθους του.

Με την κατοχή και την πείνα — πού καιρός για γλέντια και πανηγύρια — πήρε τα μάτια του κι ο Αντώνης με την οικογένειά του κι εγκαταστάθηκε σε ψωμοτόπια. Από τότε τον χάσαμε.

Αξέχαστο ήταν τότε και το «παζαρόπουλο» η εμποροπανήγυρη, που γινόταν στην Κόνιτσα, από τα παλιά, στις αρχές του Οκτωβρίου. Τότε κατέβαιναν οι βλάχοι απ' τα βουνά και πουλούσαν βαλέντζες, κιλήμια, κεφαλοτύρια και ούρδες. Απ' την άλλη μεριά έρχονταν κι οι Γιαννιώτες έμποροι και πουλούσαν κάθε είδους εμπόρευμα. Παλαιότερα γίνονταν και εμπόριο αλόγων και μουλαριών.

Μα για τα παιδιά το όνειρο ήταν οι λοταρίες που στήνονταν στη σειρά, πιο κάτω από το φαρμακείο του Ρούσση. Και τι δεν είχαν επάνω τους οι λοταρίες. Του κόσμου τα ευτελή μπιχλιμπίδια, που φάνταζαν στη φαντασία των παιδιών σαν πολύτιμα αντικείμενα. Γύριζε η λοταρία με τη δραχμή που έδινες κι αντιλαλούσε η φωνή του επιχειρηματία «Πάει - πάει- πάει- πάει η λάμπα, πάει ο μαστραπάς». Μια λάμπα κι ένας μαστραπάς όλα κι όλα ήταν τα δυο πολύτιμα αντικείμενα της λοταρίας. Τελικά το φτερό στα-

ματούσε, ως επί το πλείστον, στο κενό, καμιά φορά δε μπροστά σ' ένα καθρεφτάκι της μιας δραχμής.

Τότε ερχόταν κι η «Ασώματη Μαρία» από τα Γιάννενα, καθώς και ο Μάνθαρς ο Καραγκιοζοπαίχτης «Ο καραγκιόζης γιατρός» και «Ο Μέγας Αλέξανδρος και ο κατηραμένος όφις», ήταν τα μεγάλα σουξέ. Αξέχαστη ήταν η βραχνή φωνή του Μάνθάρου, όταν ήθελε να τη γλυκάνει προσπαθώντας να μοιάζει με τη φωνή της Φατμέ ή της κυράς Καραγκιόζη.

Με την αναχώρηση του Μάνθάρου, ο καραγκιόζης συνεχιζόταν στο σπίτι του φίλου μας.

Στην κορυφή της σκάλας από το κοτσέκι — έτσι έλεγαν την αποθήκη δίπλα στο σπίτι — στήνονταν ένα παλιό άσπρο σεντόνι. Ένα σανίδι τοποθετημένο οριζόντια από μέσα χρησίμευε για να τοποθετηθεί η λάμπα. Έβγαιναν κι οι φιγούρες από το σεντούκι κι αναγγέλονταν από τ' απόγευμα η βραδινή παράσταση στη γειτονιά. Το μέγα πρόβλημα ήταν να πεισθούν οι πελάτες για την ανωτερότητα του θεάματος και να ρίξουν και τη δραχμή.

Συνήθως οι παραστάσεις σταματούσαν λόγω ελλείψεως πελατών. Κάποτε το σταμάτημα ήταν πιο βίαιο. Έπεφτε η λάμπα, έπιανε φωτιά το πετρέλαιο κι ο κίνδυνος πυρκαγιάς ήταν άμεσος. Τότε επενέβαινε ο κυρ - Γιώργης και μ' ένα καλό μπερτάνι το θέατρο διαλυόταν.

Και επειδή ξαναθυμηθήκαμε τον κυρ - Γιώργη, πρέπει να πούμε κάτι ακόμα γι' αυτόν.

Ο κυρ - Γιώργης ήταν θρησκευόμενος άνθρωπος. Πολ-
λές φορές τον άκουγαν τα παιδιά — σε στιγμές αυτοσυγ-

κέντρωσης — να ψέλνει κάποια αξιόλογα τροπάρια με σιγανή αλλά υποβλητική φωνή: «Η Παρθένος σήμερον τον υπερούσιον τίκτει».

Το δυστύχημα είναι πως σε κανένα από τα παιδιά του δεν κατόρθωνε να μεταδώσει κάτι από την πίστη του.

Και τώρα εδώ που φθάσαμε — σκέπτεται ο φίλος μας — δεν θα ήταν άσχημο να πίστευε κανένας σε κάτι χωρίς να το φιλοκοσκινίζει πώς και γιατί. Ίσως να βοηθούσε κι αυτό την κατάσταση, όταν θα έρθει η κρίσιμη ώρα. Πολύ φοβούμαι όμως πως είναι πολύ αργά για τέτοια. Θάπρεπε από πολύ μικρή ηλικία να είχαν γίνει οι κατάλληλες διεργασίες στη σκέψη και στην ψυχή του ανθρώπου για να καταλήξει στην πίστη.

Σ' αυτό ο φίλος μας έμοιαζε μάλλον της μάνας του της κυρά Λέγκως, που το τετράγωνο μισαλό της δεν της επέτρεπε τέτοιες φαντασιώσεις.

Εν τούτοις, η μυσταγωγία των θρησκευτικών τελετών της Ορθοδοξίας πάντοτε συγκινούσε — και συγκινεί ακόμα το φίλο μας — σαν θέαμα και ακρόασμα, όταν προέρχονταν από αξιόλογους ιερωμένους και καλούς ψαλτάδες, και εφόσον τηρείται η Βυζαντινή παράδοση, με τη μεγαλοπρέπεια της τελετουργίας και την εσωτερικότητα των ψαλμωδιών και των εικόνων. Βέβαια η συγκίνηση αυτή ποτέ δεν έφτασε στο συγκλονισμό που προξενούν, για παράδειγμα, τα «Πάθη κατά Ματθαίον» του Μπαχ, όπου είναι έκδηλη η μεγαλοφυΐα του μουσουργού. Εκεί αισθάνεσαι πως πλησιάζεις το θείο.

Ας ταφήσουμε όμως αυτά κι ας γυρίσουμε στη θρησκευτικότητα του κυρ - Γιώργη.

Ο κυρ - Γιώργης, λοιπόν, κάθε Κυριακή έπρεπε να πάει στην εκκλησία. Στον «Άγιο Νικόλαο της Άνω Κονίτσης», που ήταν και ο Μητροπολιτικός ναός του τόπου.

Το στασίδι του ήταν δίπλα από το θρόνο του Δεσπότη. Τα είχε καταφέρει έτσι ώστε να θεωρείται ιεροσυλία η κατάληψη αυτού του στασιδιού από οποιονδήποτε άλλον.

Ο Ειρηνοδίκης, ο έπαρχος και όλοι οι εκπρόσωποι του κράτους έπρεπε να πάρουν θέση μετά το στασίδι του κυρ - Γιώργη.

Έλα όμως που κάποτε διορίστηκε έπαρχος στην Κόνιτσα κάποιος γεροντάκος, θρησκευόμενος κι αυτός σαν τον κυρ - Γιώργη, που ήθελε κάθε Κυριακή να λειτουργηθεί.

Η οικογένεια ολόκληρη θορυβήθηκε.

Τι θα γίνει τώρα με το στασίδι στην εκκλησιά. Ο κυρ - Γιώργης έχασε τον ύπνο του. Μαζί του και ολόκληρη η οικογένεια.

Στην αρχή μεταξύ κυρ - Γιώργη και επάρχου είχε γίνει θέμα δρόμου.

Όποιος από τους δυο πήγαινε πρώτος στην εκκλησιά καταλάμβανε το στασίδι.

Κάποτε επενέβησαν οι ψυχραιμότεροι στη διένεξη.

— Κυρ - Γιώργη μου, πώς να το κάνουμε τώρα, ο έπαρχος εκπροσωπεί το κράτος.

— Να το βράσω και το κράτος και τον έπαρχό του.

Με τα πολλά κατάλαβε ο κυρ - Γιώργης πως έπρεπε να υποχωρήσει στο δεύτερο στασίδι.

Εκείνη η Κυριακή ήταν για όλη την οικογένεια ημέρα πένθους.

Και επειδή μιλήσαμε για την εκκλησιά του Αγίου Νικολάου, θάπρεπε να πούμε δυο λόγια και γι' αυτήν.

Η εκκλησιά, σε ρυθμό μάλλον Βασιλικής, είναι παλαιά και αρκετά μεγάλη. Βέβαια η παιδική φαντασία την έκανε τεράστια. Πέτρινη, γεροδεμένη οικοδομή, σε εντυπωσιάζει και εξωτερικά αλλά κυρίως εσωτερικά.

Μπροστά το ιερό και η Αγία Τράπεζα. Εκεί μέσα υπήρχε το ανεξερεύνητο μυστήριο. Μόνο τα συγγενικά παιδιά των παπάδων και του νεοκώρου είχαν δικαίωμα εισόδου. Αυτά έπαιρναν και τα εξαπτέρυγα και κρατούσαν και τις λαμπάδες. Για τους άλλους ήταν απαγορευμένη η είσοδος στο ιερό.

Η κυρία αίθουσα, «το καθολικό» του ναού, στρωμένη με πανπάλαιες λαξευμένες πέτρες, μαυρισμένες από το χρόνο, ήταν χωρισμένη σε τρία διαζώματα. Στο κάθε διάζωμα υπήρχαν από δυο σειρές στασίδια. Ο καθένας κατελάμβανε στασίδι ανάλογα προς την κοινωνική του θέση στον τόπο και φυσικά και προς την οικονομική του κατάσταση.

Στο κεντρικό διάζωμα πήγαιναν οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι αρχοντάδες του τόπου. Στα στασίδια των δυο πλαϊνών διαζωμάτων, που έβλεπαν προς το κεντρικό διάζωμα, πήγαιναν οι μικρομεσαίοι νυκοκυραίοι.

Τα ακρινά στασίδια καταλαμβάνονταν συνήθως από τη μπιρμπιτσουλιά.

Στο κεντρικό διάζωμα από τη μια μεριά ήταν ο θρόνος του Δεσπότη και από την άλλη ο άμβωνας.

Και τα δυο ήταν ξυλόγλυπτα, που φάνταζαν στη φαντασία των παιδιών σαν αριστουργήματα τέχνης, αλλά και το τέμπλο του ιερού ήταν ξυλόγλυπτο, φτιαγμένο από τεχνίτες αξιόλογους. Η ξυλογλυπτική άκμαζε κάποτε σε κάποια χωριά, της επαρχίας Κονίτσης: Τούρναβο, Λεσκάτση κλπ.

Ολόκληρο το τέμπλο ήταν καλυμμένο με εικόνες των αγίων και των αποστόλων. Όλοι τους ήταν προχωρημένης ηλικίας με πελώρια γένια, σκελετωμένοι και βλοσυροί. Μόνο ο Άϊ Γιώργης και ο Άγιος Δημήτριος ήταν κάπως μαλακωμένοι και επιεικείς. Δεξιά της ωραίας πύλης ήταν ένας Χριστός πελώριος, βλοσυρός και επιτηρητικός. Αριστερά πρέπει να ήταν η Παναγία με το Θείο βρέφος. Έχω την εντύπωση πως όλοι και ο Χριστός και η Παναγία και οι άγιοι ένα γύρω έπασχαν λίγο από τα μάτια. Δαλτονισμό, στραβισμό ή κάτι τέτοιο.

Επάνω από την ωραία πύλη είναι γραμμένο ευδιάκριτα: «Πνεύμα ο Θεός και τους προσκυνούντας αυτόν εν πνεύματι και αληθεία δει προσκυνείν».

Στο πίσω μέρος του ναού ήταν ο γυναικωνίτης σε δυο πατώματα. Στο πρώτο πάτωμα πήγαιναν οι γυναίκες προχωρημένης κάπως ηλικίας.

Σχεδόν όλες μαυροφόρες. Στο επάνω πάτωμα πήγαιναν οι νέες γυναίκες. Φυσικό ήταν τα μάτια των παιδιών να στρέφονται συνεχώς στο επάνω πάτωμα του γυναικωνίτη, όπου πίσω από τις λαμπάδες της Μεγάλης Παρασκευής ή του Πάσχα, προσπαθούσαν να διακρίνουν την ει-

κόνα κάποιας κοπέλας για την οποία χτυπούσε η καρδιά τους.

Φαίνεται πως παλαιότερα — για να αποφεύγονται τέτοιες βέβηλες σκέψεις — στο γυναικωνίτη υπήρχαν καφάσια σαν στα χαρέμια. Για τον ίδιο λόγο η είσοδος του γυναικωνίτη ήταν από μια μικρή εξωτερική πόρτα δίπλα από την κυρία είσοδο του ναού.

Οι ξενομερίτισσες στομαρρίζαν το γυναικωνίτη και έρχονταν μαζί με τους άνδρες στον ισόγειο χώρο. Πολλές κατελάμβαναν και στασίδι. Καθαρή βεβήλωση δηλαδή.

Όπως είναι φυσικό, η λειτουργικότητα του ναού ήταν φροντίδα του νεοκόρου της εκκλησίας που επί το λαϊκότερο λέγονταν και καντηλανάφτης. Από αναμνηστικών χρόνων νεοκόρος της εκκλησίας ήταν κάποιος από τους Τζαλλαίους. Παλαιότερα ήταν ο μπάρμπα Γούσιας Τζάλλας, αλλά οι αναμνήσεις του φίλου μας από το μπάρμπα Γούσια είναι ελάχιστες και ανάγονται στην πολύ παιδική του ηλικία. Ο φίλος μας κυρίως θυμάται την περίοδο που δικτάτορας της εκκλησίας ήταν ο γιός του μπάρμπα Γούσια ο Κώστας Τζάλλας.

Τα πάντα μέσα και έξω από την εκκλησία ρυθμιζόνταν κατά την κρίση και το γούστο του Κώστα Τζάλλα. Η εξουσία του Κώστα Τζάλλα ήταν τεράστια. Εκτείνονταν και μέχρι την παραμικρότερη λεπτομέρεια.

Αποβραδύς του Σαββάτου αφού χτυπήσει την καμπάνα, και μετά τον Εσπερινό, έπρεπε να καθαρίσει στην εντέλεια την εκκλησία.

Την Κυριακή από τα χαράματα άνοιγε το ναό και έ-

πρεπε να χτυπήσει την πρώτη καμπάνα. Ήταν η πρώτη ειδοποίηση των πιστών στα θρησκευτικά τους καθήκοντα.

Στην ειδοποίηση αυτή, ανταποκρίνονταν μόνο οι υπερβολικά θρησκόληπτοι και κάποιες γριούλες μαυροφόρες, ενώ για τα παιδιά, παρά τη γλυκύτητα του ήχου, αποτελούσε μια δυσάρεστη προειδοποίηση — την ώρα του πρωινού ύπνου — πως κάποτε πρέπει να το πάρουν απόφαση να ξυπνήσουν, γιατί σύντομα θα επακολουθήσουν και οι επόμενες καμπάνες.

Πράγματι σε κάποια στιγμή επακολούθησε η δεύτερη καμπάνα, που είχε ένα ήχο μάλλον επιτιμητικό. Ήταν σαν ν' αναγγέλλει ο Κώστας Τζάλλας «Γρηγορείτε, γρηγορείτε και προσεύχεσθε».

Ήταν η ώρα που ο κυρ - Γιώργης είχε πλέον ξυρισθεί με το πανάρχαιο ξυράφι του, και έβαλε τα γιορτινά του, έτοιμος για αναχώρηση. Προτού να κατέβει τη σκάλα έβαζε και μια φωνή:

— Λέγκω, για Ξυπνα κι αυτούς τους γαιδάρους να ετοιμασθούν.

Ως συνήθον τα πράγματα στένευαν πολύ τότε.

Με την τρίτη καμπάνα — που είχε απειλητικό χαρακτήρα — έπρεπε σε χρόνο μηδέν να γίνει όλη η προετοιμασία των παιδιών. Παρ' όλη όμως τη βιασύνη, τις περισσότερες φορές έφταναν στην εκκλησία στο «Δί' ευχών των Αγίων Πατέρων ημών».

Ο ήχος της καμπάνας από το καμπαναριό του Άϊ Νικόλα είχε κάποια ιδιαίτερη γλυκύτητα, την οποία ρύθμιζε ο Κώστας Τζάλλας κάθε φορά με κάποιο υποσυνείδητο

μουσικό αισθητήριο που διέθετε, ανάλογα με την εκδήλωση για την οποία ειδοποιούσε τον κόσμο.

Έτσι τα απαγεύματα του Σαββάτου — όταν ο ήλιος πήγαινε να δύσει πίσω από τις βουνοκορφές της Νεμέρτσικας — και ενώ μια γλυκιά μελαγχολία πλημμύριζε τα πάντα γύρω, που εισχωρούσε ανεπαίσθητα στην ψυχή του φίλου μας και φώλιαζε εκεί όλη την ώρα που διαρκούσε ο απογευματινός του περίπατος στο ξωκλήσι της Αγίας Βαρβάρας.

Ο ήχος της καμπάνας του εσπερινού ανταποκρινόταν στη μελαγχολία αυτή του Σαββατόβραδου και ήταν κι αυτός μελαγχολικός.

Οι καμπάνες της Κυριακής είχαν διαφορετικό ήχο. Απέπνεαν αισιοδοξία για τη ζωή.

Τις μεγάλες όμως γιορτές της Χριστιανοσύνης — Πάσχα, Χριστούγεννα κλπ. — ο ήχος της καμπάνας του Κώστα Τζάλλα είχε θριαμβικό χαρακτήρα.

Αλλά και στις θλιβερές στιγμές του θανάτου, μετείχε η καμπάνα του Άϊ Νικόλα στον πόνο των ανθρώπων. Αγγελτήρια θανάτου και τέτοια δεν υπήρχαν στην Κόνιτσα και ο κόσμος πληροφορείτο το θάνατο από τον αργό και μελαγχολικό ήχο της καμπάνας.

— Να πάει κάποιος να ειδοποιήσει τον Τζάλλα να χτυπήσει την καμπάνα.

Βέβαια ο Κώστας Τζάλλας, πιστός τηρητής της κοινωνικής ιεραρχίας του τόπου, προσάρμοζε κάθε φορά τον πένθιμο ήχο της καμπάνας, ανάλογα προς την αξία και την κοινωνική θέση του απερχόμενου.

Έτσι στο θάνατο κάποιου αξιόλογου ανθρώπου, ο ήχος της καμπάνας ήταν πιο βαρύγδουπος και πιο μεγαλοπρεπής, αλλά κατά κύριο λόγο, κρατούσε επί πολλή ώρα.

— Θα πέθανε ο Χαράλαμπος ο Φλώρος, φαίνεται. Κρατάει πολύ η καμπάνα.

Όταν πέθαινε κάποιος από τη μπιρμπιτσουλιά, δυο-τρεις πένθιμοι χτύποι — κι αυτοί βιαστικοί — και τελείωνε. Και πολύ του και καλό του.

Πάντως όπου και να πήγε ο φίλος μας πουθενά, μα πουθενά δεν άκουσε καμπάνα γλυκύτερη από την καμπάνα που χτυπούσε ο Κώστας Τζάλλας στο καμπαναριό του Άϊ Νικόλα.

Ας παρακολουθήσουμε όμως λίγο και τη λειτουργία μέσα στο ναό όπου τα πάντα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια τα είχε ήδη ρυθμίσει ο Κώστας Τζάλλας.

Πρέπει να διευκρινίσουμε εδώ πως η Κόνιτσα από πολύ παλιά ήταν έδρα Μητροπόλεως. Η ονομασία της ήταν «Μητρόπολις Βελλάς και Κονίτσης». Όταν όμως ο Δεσπότης ο Σπυρίδωνας — που αργότερα έγινε και Αρχιεπίσκοπος Αθηνών — έφυγε από την Κόνιτσα και έγινε Μητροπολίτης Ιωαννίνων, θεώρησε καλό ναρπάξει τη Βελλά από την Κόνιτσα και να την εντάξει στη Μητρόπολη Ιωαννίνων. Τότε για να ικανοποιήσουν και τον καινούργιο Μητροπολίτη Κόνιτσας του προσέθεσαν και την επαρχία Δελβινακίου και η Μητρόπολη πήρε την ονομασία «Δρυϊνουπόλεως και Κονίτσης». Ως ευνόητον, ο καυγάς όλος γινόταν για το πάπλωμα. Η Βελλά, που βρίσκεται κάπου κοντά στο Καλπάκι, είχε μεγάλα κτίρια — όπου λειτουργούσε και Ιερατική Σχολή — είχε και αρκετές προσόδους. Τον και-

ρό εκείνο είχε γίνει το τσιφλίκι του Σπυρίδωνα. Εκεί φιλοξενούσε και τους Βασιλειάδες.

Η «Μήτηρ Βασίλισσα» η Φρειδερίκη εφιλοξενείτο εκεί από τον Σπυρίδωνα κάθε Μάιο νομίζω και εξαιτίας της Φρειδερίκης είχαν απαγορεύσει το ψάρεμα στο Βοϊδομάτη — το ποτάμι με τα κατακάθαρα νερά, που διέσχιζε τη χαράδρα του Βίκου και κάποια στιγμή ενώνονταν με τον Αώο. Την αποκλειστικότητα στο ψάρεμα της πέστροφας στο Βοϊδομάτη την είχε πλέον η Φρειδερίκη.

Τέλος πάντων.

Ας γυρίσουμε στο Μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτσης — την εποχή που ο φίλος μας ήταν παιδί και οι αναμνήσεις του γι' αυτή την εποχή είναι έντονες.

Σε κάποια στιγμή, λοιπόν, της λειτουργίας, έβγαινε ο Δεσπότης — ο Ιωάννης — στην ωραία Πύλη με τα χρυσοποίκιλτα άμφιά του — μεγαλοπρεπής και ωραίος σαν Βυζαντινός αυτοκράτορας + κρατώντας δυο πολύφωτα με άσπρα κεριά, στα χέρια του. Τότε απηύθυνε με τη βαριά και επιβλητική του φωνή δέηση προς το Θεό: «Κύριε, Κύριε, Επίβλεψον εξ ουρανού και ίδε και επίσκεψε την άμπελον ταύτην και κατόρτισε αυτήν, ην εφύτευσεν η δεξιά σου...».

Η σκηνή ήταν πραγματικά επιβλητική και μένει ανεξίτηλη στη μνήμη του φίλου μας. Από κάτω οι ψαλτάδες — ταυτόχρονα με τη δέηση του Δεσπότη — έψελναν το Δοξαστικό του:

«Ιωάννου του Σεβασμιωτάτου και Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου της Αγιοτάτης και Αρχαιοτάτης Μητροπόλεως Βελλάς και Κονίτσης Υπερτίμου δε και Εξάρχου πάσης Ηπείρου και Κερκύρας πολλά τα έτη».

Και να σκεφθείς πως βρέθηκαν κάποιοι βέβηλοι — όταν ο φίλος μας εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Κέρκυρα για να δουλέψει — που του αμφισβήτησαν — στην αρχή — το δικαίωμα συμμετοχής στο μοίρασμα της πίτας. Δεν σκέφτηκαν οι ανιστόρητοι μήπως μέσα στην πανάρχαια βαλίτσα του έκρυβε κάποιο χρυσόβουλο EDICTUM του Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου Βελλάς και Κονίτισης, ο οποίος υπό την ιδιότητά του ως Υπερτίμου και Εξάρχου πάσης Κερκύρας, Παξών και Υπερποντίων νήσων, παρείχε στο φίλο μας το δικαίωμα συμμετοχής στο φάγωμα της πίτας, σαν ελάχιστο αντάλλαγμα της επί αιώνας θρησκευτικής εξάρτησης της Κέρκυρας από τον Μητροπολίτη Βελλάς και Κονίτισης — την εποχή δηλαδή που η Κέρκυρα — και επιταγή των Εενετών — δεν είχε Μητροπολίτη αλλά Πρωτοπαπά.

Τέλος πάντων, ας συγχωρήσουμε τους ανιστόρητους και ας γυρίσουμε στον Άϊ Νικόλα όπου ο Κυρ - Γιώργης όρθιος στο στασίδι του έβραζε από το θυμό του ακούγοντας το Δοξαστικό του Δεσπότη Ιωάννου.

«Τον βλέπεις πώς κορδώνεται σαν γύφτικο σκεπάρνι;», έλεγε στο διπλανό του. Και δεν είχε άδικο ο κυρ - Γιώργης να μη χωνεύει τον Δεσπότη.

Ήταν κάποιο Πάσχα, που κατά το έθιμο, έπρεπε όλο το εκκλησίασμα να πάει — μετά τη λειτουργία — στη Μητρόπολη, δυο βήματα επάνω από την εκκλησία, για να ευχηθεί τα χρόνια πολλά στο Δεσπότη και να πάρει και το αυγό και το κουλούρι. Ο Δεσπότης Ιωάννης — που ήταν μεγαλοπρεπέστατος στην εμφάνιση, ψηλός, Ξανθός, με πλούσια ράσα πάντοτε, μεγαλωμένος στην Κωνσταντινούπολη — είχε και μια ανύπαντρη αδελφή την Κατίνα, αρκετά κοκέτα, που κυνηγούσε να βρει γαμπρό. Μαζί τους ή-

ταν και κάποιος αδελφός του Δεσπότη, ένας κλασικός τεμπέλαρος, που όταν τον ρωτούσαν τι δουλειά κάνει, έλεγε «είμαι αδελφός του Δεσπότη». Μαζεύτηκαν, λοιπόν, όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι του τόπου, ο στρατιωτικός διοικητής της Φρουράς — ένας ομορφονιός λοχαγός, που κάτι ψιθυριζόταν για την Κατίνα τότε — ο ειρηνοδίκης και γενικά όλη η κρατική εξουσία.

Μαζί και οι προύχοντες του τόπου, στους οποίους συμπεριλαμβανόταν και ο κυρ - Γιώργης. Είχαν καθήσει όλοι στη σειρά για να περάσει η Κατίνα να τους κεράσει. Από τη μια μεριά της σειράς ήταν πρώτος και καλύτερος ο λοχαγός και ακολουθούσαν οι άλλοι δημόσιοι υπάλληλοι. Από την άλλη μεριά της σειράς ήταν ο κυρ - Γιώργης με τους προύχοντες του τόπου.

Όταν η Κατίνα μπήκε στην αίθουσα για να κεράσει τον κόσμο, άρχισε από τη μεριά των προυχόντων, ίσως επειδή της ήταν πιο βολικό, ίσως και επειδή από την άλλη μεριά ήταν πρώτος ο λοχαγός για να μη δώσει λαβή για παρεξηγήσεις κατά το λαϊκό ρητό «όποιος έχει τη μύιγα μυιγιάζεται».

Οπότε ακούγεται από το βάθος η φωνή του Δεσπότη:

— Όχι απ' αυτού Κατίνα. Πρώτα από τους επισήμους.

Ο Δεσπότης λίγο από κουταμάρα — ήταν και λίγο νιοράντες όπως λένε στην Κέρκυρα — λίγο γιατί ήθελε να κολακέψει και το λοχαγό μήπως και φορτωθεί την Κατίνα, τα μούσκεψε κυριολεκτικά.

Άκουσε ο κυρ - Γιώργης τα λόγια του Δεσπότη και του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι.

«Πάμετε ορές. Κι ας μείνει ο Δεσπότης με τους επισήμους του».

Μαζί με τον κυρ - Γιώργη φύγανε και όλοι οι προύχοντες. Λίγο αυτό το επεισόδιο, λίγο η αφαίρεση της Βελλάς από τη Μητρόπολη της Κόνιτσας και η προσάρτηση σ' αυτήν της επαρχίας Δελβινακίου, που είχε σαν αποτέλεσμα να μένει ο Δεσπότης το μισό χρόνο στο Δελβινάκι, δημιούργησε μια μακροχρόνια διένεξη ανάμεσα στο Δεσπότη και τους κατοίκους της Κόνιτσας, που αποφάσισαν να μην πάνε στην εκκλησία ένα διάστημα. Η διένεξη κατέληξε κάποτε στα Δικαστήρια. Τελικά ο Δεσπότης Ιωάννης χάθηκε από την Κόνιτσα.

Για το φίλο μας όμως η μεγαλοπρέπεια του Ιωάννου έμεινε ανεξίτηλη στη μνήμη του. Τέτοιο Δεσπότη ούτε και ξαναείδε ποτέ στη ζωή του αλλά και καμιά εκκλησία, όπου και να πήγε, δεν τον εντυπωσίασε τόσο όσο η εκκλησία του Αγίου Νικολάου 'Ανω Κόνιτσης. Πώς αλήθεια οι εντυπώσεις της παιδικής ηλικίας μεγαλοποιούν τα πράγματα και εξωραϊζουν τους ανθρώπους στη φαντασία του ανθρώπου με την πάροδο του χρόνου!..

Κάποτε ήρθε το πλήρωμα του χρόνου και ο κυρ - Γιώργης συνταξιοδοτήθηκε. Κάποιο πρωϊ ελεύθερο πουλί πλέον, δήλωσε:

— Θα πάω μια βόλτα στο χωριό μου κάτω στα Βαλιμίτικα να δω τους ανθρώπου μου.

Πήγε και στα Βαλιμίτικα, ανέβηκε και στη Βαλιμή επάνω στο Χελμό. Ούτε που γνώρισε κανέναν. Ούτε που τον γνώρισε κανείς. Γύρισε στην Κόνιτσα απογοητευμένος και ρίζωσε για πάντα εκεί. Το καλοκαίρι του '60 τον χά-

σαμε για πάντα, ύστερα από μια πολυχρόνια ασθένεια, που τον καταράκωσε. Ήταν όμως και προχωρημένης ηλικίας.

Ιδανικές φωνές κι αγαπημένες
εκείνων που πεθάναν ή εκείνων που είναι
για μας χαμένοι σαν τους πεθαμένους.

Κάποτε μες στα όνειρά μας ομιλούνε
κάποτε μες στην σκέψη τις ακούει το μυαλό.

Και με τον ήχο των για μια στιγμή επιστρέφουν
ήχοι από την πρώτη ποίησι της ζωής μας —
σαν μουσική, την νύχτα, μακρινή, που σβύνει.

(Οι «ΦΩΝΕΣ» του ΚΑΒΑΦΗ)

Από τότε πέρασαν χρόνια και χρόνια.

Κάποτε βρέθηκε ο φίλος μας Ξανά στην Κόνιτσα για μια ολιγοήμερη εκδρομή. Κάποιοι παλιοί φίλοι του μίλησαν για τον καινούργιο Δεσπότη, έναν αγαθό Λευίτη, που αναπτύσσει — λένε — αξιόλογη θρησκευτική και ανθρωπιστική δράση.

Έφτιασε γηροκομείο. Κατασκεύασε καινούργια εκκλησία, κοντά στην αγορά, στη Μνήμη του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού. Λειτουργεί υπό την επίβλεψή του κατηχητικό σχολείο. Ξοδεύει λένε όλα του τα χρήματα σε αγαθοεργίες.

Πού να τα δει αυτά η Κόνιτσα την εποχή του θεοπροβλήτου Ιωάννου. Δεν περίσσευαν άλλωστε και από τα λούσα της Κατίνας της αδελφής του και από τη βουλιμία του «Αδελφού του Δεσπότη».

Μαζί με τάλλα, του είπαν πως ανακαίνισε και τον Άϊ Νικόλα επάνω Κονίτσης.

Ψιλιάστηκε ο φίλος μας μ' αυτό το τελευταίο. Λες να έχασε τη γοητεία της η εκκλησία με τις ανακαινίσεις του Δεσπότη;

«Την Κυριακή — σκέφτηκε — θα πάω στην εκκλησία».

Άκουσε χαράματα την πρώτη την καμπάνα, άκουσε αργότερα και τη δεύτερη.

Αλίμονο! Ο ήχος της καμπάνας, δεν είχε τη γλύκα που είχε ένα καιρό.

— Μα τι έπαθε ο Κώστας ο Τζάλλας με παιδιά. Γέ-
ρασε και κούτιανε;

— Για ποιον Τζάλλα μιλάς τώρα. Τον Κώστα το Τζάλ-
λα είναι καιρός που τον χάσαμε. Πήγε στην Αμερική να
δει κάποιους δικούς του και τον έφεραν πεθαμένο από εκεί.

Ήταν η πρώτη κρυάδα που ένιωσε.

Μήπως όμως η αλλοίωση του ήχου της καμπάνας δεν οφείλονταν στο θάνατο του Κώστα Τζάλλα, αλλά σε κάποιες άλλες βαθύτερες αιτίες; Στην αλλοίωση και τη φθορά, που είχε επιφέρει ανεπαίσθητα ο χρόνος στον ψυχικό του κόσμο. Στο θρυμματίσμα των ονείρων της νιότης, στο ξέφτι-
σμα των ιδεών και των ανθρώπων, και μαζί μ' αυτά στην απώλεια των προσφιλών του προσώπων και στην αλλοίωση του πληθυσμού και του γύρω χώρου, που έμοιαζε πια σαν ένας ξένος γι' αυτόν τόπος;

Πόσο αλήθεια μοιάζει και η ζωή μας με τον ήχο της καμπάνας του Άϊ Νικόλα!

Με την τρίτη καμπάνα πήγε στην εκκλησία. Ό,τι φο-
βόταν είχε γίνει. Κατακάθαρη βέβαια η εκκλησία. Έλαμπε ολόκληρη. Το φως του ήλιου πλημμύριζε από παντού το

Ναό. Το ιλαρό φως της εκκλησίας είχε χαθεί και μαζί του χάθηκε και το μυστήριο και η μαγεία του χώρου.

Το δάπεδο του ναού, που κάποτε καλύπτονταν με πανάρχαιες πέτρες, μαυρισμένες από το χρόνο, είχε αντικατασταθεί με πεντακάθαρο μωσαϊκό.

Τα κεριά από τους πολυέλαιους ήταν πια ηλεκτρικοί λαμπτήρες. Ο γυναικωνίτης διαλύθηκε στο βωμό του φεμινισμού και μαζί του χάθηκε το μυστήριο και η γοητεία που έκρυβε κάποτε το επάνω πάτωμα. Ο Κώστας Τζάλλας δεν υπήρχε πια. Νέοι άνθρωποι διακονούσαν το ναό. Άγνωστοι άνθρωποι αποτελούσαν το εκκλησίασμα, μα πιο πολύ απ' όλα στο απέναντι στασίδι — δίπλα στο θρόνο του Δεσπότη — δεν υπήρχε πια ο κυρ - Γιώργης. Από είκοσι έξι χρόνια τώρα ο κυρ - Γιώργης βρίσκεται στον άφθαρτο κόσμο των αναμνήσεων.

Αλλά όσο περνούν τα χρόνια τόσο ανανεώνεται και εξωραϊζεται στη μνήμη των δικών του.

Και ενώ συνεχίζεται η λειτουργία, η φαντασία του φίλου μας καλπάζει στο παρελθόν. Ξαναβλέπει μπροστά του τον κυρ - Γιώργη ευθυτενή, αγέροχο και ανυποχώρητο, που μπήκε αυτή τη στιγμή στην εκκλησία και προχώρησε προς το στασίδι του. Ήδη έχει κρεμάσει το καπέλο του και το μπαστούνι του στην κρεμάστρα του στασιδιού. Κανείς δεν πρόκειται πλέον να του το αμφισβητήσει. Και να δεις πως με τη πάροδο του χρόνου ξαναφούντωσε και το μουστάκι του σαν χλωροτάπητας.

Τώρα άρχισε να σιγοψέλνει μαζί με τους ψαλτάδες τα τροπάρια της ημέρας.

Σε μια στιγμή τον βλέπει ο φίλος μας να στραβομουτσουνιάζει. Τι συνέβη; Α, ναι.

Είναι η στιγμή που οι ψαλτάδες ψέλνουν το τροπάριο «Νίκας τοις βασιλεύσι κατά Βαρβάρων δωρούμενος». Αλλά οι βέβηλοι και οι αντίχριστοι στην προσπάθειά τους να εξελείψουν κάθε ίχνος από το Στρατηλάτη Βασιλέα τον Κωνσταντίνο, δεν δίστασαν να αλλοιώσουν τα ιερά τροπάρια και το μετέτρεψαν «Νίκας τοις ευσεβεύσι». Είναι να μην αγανακτείς;

Ας γυρίσουμε όμως και πάλι στα παλιά.

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

Η ΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΨΥΧΟΣΥΝΘΕΣΗ: ΜΕΓΑΛΟΣ ΕΧΘΡΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Όταν οι άνθρωποι θέλουν να πονείς
μπορούνε με χίλιους τρόπους.
Ρίξε το όπλο και σωριάσου πρηνής
όταν ακούσεις ανθρώπους.

Όταν ακούσεις ποδοβολητά
λύκων, ο Θεός μαζί σου.
Ξαπλώσου χάμου με μάτια κλειστά
και κράτησε την πνοή σου.

(Απόσπασμα από το ποίημα «Υποθήκαι»
του ΚΑΡΙΩΤΑΚΗ)

Ήρθε κι ο πόλεμος του '40 και μαζί ήρθε η ώρα να ακουστεί και η Κόνιτσα στον κόσμο. Τότε είναι που πήραν και οι Κονιτσιώτες την προσωνυμία του ήρωα. Τώρα τι ήρθε; Λούφαξαν οι άνθρωποι στα σπίτια τους ώσπου να περάσει η φουρτούνα.

Στην πρώτη φάση έφυγε ο στρατός και μπήκαν οι Ιταλοί με τα κοκορόφτερα και με τις κιθάρες στην πλάτη. Μαζί τους και κάποιοι Αρβανίτες για πλιάτσικο. Σε κάποια στιγμή τους πήραν φαλάγγι, οι τσολιάδες στην Πίνδο και έφυγαν από την Κόνιτσα κακόν κακώς σαν βρεγμένες γάτες. Εγκαταλείποντας την Κόνιτσα έκαψαν και τα μαγαζιά

στην αγορά. Πήραν μαζί τους και όλο τον κόσμο και τον τραβούσαν προς την Αλβανία με τα πόδια.

Τα δυο μεγάλα παιδιά ήταν τότε στην Αθήνα στο Πανεπιστήμιο. Στο σπίτι είχαν μείνει ο κυρ - Γιώργης, η κυρα - Λέγκω και τα δυο μικρότερα παιδιά. Τους τραβούσαν κι αυτούς προς την Αλβανία. Η κυρα - Λέγκω στην προσπάθειά της να σώσει κάτι από το σπίτι, κουβαλούσε μαζί της και μισό τενεκέ βούτυρο.

Κάπου χώθηκαν στη Μελισσόπετρα και γλίτωσαν την περιπέτεια. Όσπου να μάθουν όμως νέα τους οι δυο μεγάλοι στην Αθήνα πήγαν να τρελαθούν.

Ο φίλος μας είχε αναβολή από το στρατό λόγω σπουδών. Το Γενάρη του '41 κάλεσαν όλους τους εξ αναβολής. Επιστρατεύτηκε κι ο φίλος μας. Καθώς ήταν αγύμναστος, τον έριξαν σε κάποιο γραφείο στα έμπεδα Ιωαννίνων και μουντζούρωνε χαρτιά όλη μέρα. Το Πάσχα του '41 τον Απρίλιο, έγινε και η ανακωχή και τελείωσε η στρατιωτική του καριέρα. Τον ξαναθυμήθηκαν το '49 και τον κάλεσαν ξανά να συνεχίσει το έργο του στον ίδιο νευραλγικό τομέα του στρατεύματος, το μουντζούρωμα δηλαδή των χαρτιών.

Οι αναμνήσεις του από τη στρατιωτική ζωή είναι μάλλον δυσάρεστες.

Θυμάται, ο φίλος μας, τότε στις αρχές του '41 — όταν ήταν φαντάρος στα γραφεία των εμπέδων — Ιωαννίνων. Διοικητής ήταν κάποιος μεγαλόσχημος Συνταγματάρχης. Το ύφος του, οι κινήσεις του, οι παχιές κουβέντες του και όλες του οι ενέργειες είχαν έκδηλα τα συμπτώματα του αυταρχισμού και της φασιστικής ψυχοσύνθεσης. Θύμιζαν τους φανφαρονισμούς του Μουσολίνι.

Κάθε πρωί, στην ημερήσια αναφορά, ηδονιζόταν να εξευτελίζει τον υποδιοικητή των Εμπέδων, έναν αντισυνταγματάρχη προχωρημένης κάπως ηλικίας. Τον έβλεπε ο φίλος μας το γεροντάκο και τον πονούσε η ψυχή του, την ώρα που τον έβριζε και τον εξευτέλιζε ο διοικητής. Τούδι-νε όμως την εντύπωση πως κι αυτός — ο υποδιοικητής — ηδονιζόταν με τον τρόπο του από τις βρισιές και τους εξευτελισμούς που του έκαναν.

Κάποια μέρα μαθεύτηκε πως ο διοικητής φεύγει με άδεια και θα τον αντικαταστήσει ο υποδιοικητής. Γενική ανακούφιση στα γραφεία. Θα γλιτώσουμε για λίγο από τους αυταρχισμούς του διοικητή.

Την άλλη μέρα λοιπόν και πάλι στην ημερήσια αναφορά. Ο νέος διοικητής — ο γεροντάκος — είχε αλλάξει τελείως ύφος. Αρπάζει κάτι ταγματάρχαιους και λοχαγούς και τους στρώνει στο βρισίδι και τους εξευτελισμούς. Ήταν φανερό πως έβγαζε τα αποθημένα του. Έβγαλε κι ο φίλος μας τα συμπεράσματά του. Ο άνθρωπος με τη φασιστική ψυχοσύνθεση όταν έχει την εξουσία στα χέρια του γίνεται σατράπης και απάνθρωπος. Ηδονίζεται να βασανίζει τους κατώτερους του. Όταν όμως είναι από κάτω έρπει σαν ακουλίκι και περιμένει να του δοθεί η ευκαιρία για να εκδηλώσει κι αυτός τη βαρβαρότητά του. Συνήθως ο φασίστας σ' οποιαδήποτε βαθμίδα κι αν βρίσκεται — όταν πάρει την εξουσία στα χέρια του — ηδονίζεται να βασανίζει τους απλούς και ανυπεράσπιστους ανθρώπους του λαού. Σ' αυτούς ξεσπάει η απάνθρωπη σκληρότητά του.

Ο Λομπρόζο είχε χαρακτηρίσει τον εγκλημαία άνθρωπο (HOMMO CRIMINALE) σαν τον πρωτόγονο άνθρωπο, που περιπλανάται μέσα στον πολιτισμένο κόσμο. Τον χαρακτηρισμό αυτό θα πρέπει να τον επεκτείνουμε και σε ό-

λους τους ανθρώπους — γαλονάδες και μη — που έχουν αυτή τη φασιστική ψυχοσύνθεση.

Αυτοί είναι οι μεγαλύτεροι εχθροί του λαού και είναι χειρότεροι από τους κοινούς εγκληματίες, γιατί καλύπτουν τη βαρβαρότητά τους με κάποιο πρόσχημα — για παράδειγμα την πειθαρχία στο στρατό — ή με κάποιο ιδεολογικό μανδύα — για παράδειγμα τον κίνδυνο από τους κομμουνιστές. Το κόλπο αυτό — ο κίνδυνος από τους κομμουνιστές — απέδωσε και αποδίδει ακόμα πλούσιους καρπούς στη μερίδα αυτή των ανθρώπων με φασιστική ψυχοσύνθεση. Παλαιότερα βέβαια είχε φθάσει σε ακραίες μορφές με τον εθνικοσοσιαλισμό του Χίτλερ και το φασισμό του Μουσολίνι, που οδήγησαν την ανθρωπότητα στο φοβερό αιμοκύλισμα του τελευταίου πολέμου, αλλά και με τους φαλαγγίτες του Φράγκο, που έπιασαν κάποιο βράδυ εκείνον τον γλυκύτατο ποιητή τον Φεντερίκο Γκαρθία Λάρκα και τον εξετέλεσαν τα χαράματα.

Αλλά η φασιστική αυτή ψυχοσύνθεση δεν εξέλειπε τελείως μετά τον πόλεμο. Κάθε τόσο ξαναφουντώνει. Και μη φαντασθούμε πως δεν βρίσκει ανταπόκριση στη βάση. Μια μεγάλη μερίδα από την αστική τάξη σπεύδει αμέσως να αγκαλιάσει τους φασίστες για να διαφυλάξει τα κεκτημένα της.

Ας μη ξεχνάμε όμως και τη συμπαράσταση που είχε ο δικτάτορας Παπαδόπουλος από μια μερίδα του λεγομένου πνευματικού κόσμου στην πατρίδα μας. Τα εμετικά χειροκροτήματα των ακαδημαϊκών και των καθηγητών του Πανεπιστημίου όταν μιλούσε ο ψυχοπαθής δικτάτορας μπροστά τους.

Βέβαια υπήρχαν και οι εξαιρέσεις. Υπήρχε και ο Γιώρ-

γος Ράλλης και ο Γιάγκος Πεσμαζόγλου, και βέβαια υπήρξαν και οι κεντρώει ο Γιάννης Ζίγδης και ο Γιώργος Μαύρος και από τα στελέχη του στρατού ο Ομπρόπουλος και ο Μουστακλής και πιο πάνω από όλους ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος και πολλοί άλλοι επώνυμοι και ανώνυμοι απ' όλες τις παρατάξεις. Βέβαια μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το '74 ξεφύτρωσαν πάμπολλοι «αντιστασιακοί», που στην πραγματικότητα είχαν λουφάξει στην περίοδο της δικτατορίας, αν δεν είχαν επωφεληθεί απ' αυτή.

Τέλος πάντων.

Αλλά να μη νομίσουμε πως η φασιστική ψυχοσύνθεση εξαντλείται στη δεξιά παράταξη. Απτά δείγματα μας έδωσε και η άκρα αριστερά. Κλασικό βέβαια παράδειγμα η Σταλινική δικτατορία, που την ξεσκέπασε ο Κρουτσώφ στο 20ό συνέδριο του κόμματος στη Ρωσία.

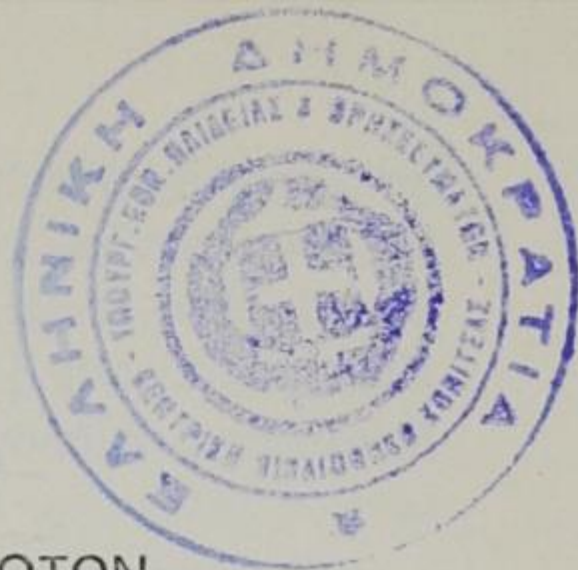
Τέτοια φασιστικά φαινόμενα της αριστεράς παρουσιάστηκαν έντονα και κατά την περίοδο της κατοχής σε περιοχές όπου το ΕΑΜ αποτελούσε κράτος. Βέβαια ήταν μεμονωμένα, αλλά υπήρξαν. Κάτι ξέρει γι' αυτά και ο φίλος μας, που τελικά κατάλαβε πως υπάρχει μια μερίδα ανθρώπων με φασιστική ψυχοσύνθεση που χρησιμοποιεί τα ιδεολογικά επικαλύμματα σαν πρόφαση για να εκδηλωθεί σε όλη της την αναχρονιστική βαρβαρότητα. Και είναι πιο δύσκολο να αντικρούσεις τα φασιστικά φαινόμενα, που προέρχονται από την Αριστερά παρά από τη Δεξιά.

Γιατί στο κάτω - κάτω, τα κίνητρα των φασιστών της δεξιάς — λόγω της ευτέλειάς των — μωροφιλοδοξίες και αυταρχισμοί κάποιων γαλονάδων, που πατρονάρονται από μια μερίδα της αστικής τάξης για να κρατήσει τα κεκτημένα της — ξεσκεπάζονται εύκολα, ενώ η δικαιολογία των

ακραίων αριστερών — ότι τα ανελεύθερα μέτρα είναι πρόσκαιρα — κι ας τραβάνε εβδομήντα τώρα χρόνια στη Ρωσία — και αποβλέπουν στην ευτυχία του λαού — σου κόβει τα χέρια κι ας βλέπεις πως τελικά πληρώνουν τη νύφη οι χωρικοί από τη Λάκκα Σουλίου — όπως θα δούμε πιο κάτω — που ούτε αδελφό ούτε ξάδελφο είχαν το Μποδοσάκη ούτε τον Κατσάμπα.

Αλλά για να γίνουμε πιο κατανοητοί πρέπει να προχωρήσουμε στην εξιστόρηση των γεγονότων απ' το 1943 και δόθε, όπως τουλάχιστον τα αντελήφθη ο φίλος μας.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα



ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο

ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ (ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ)

Το 1943 είναι η χρονιά που φούντωσαν οι απελευθερωτικές οργανώσεις. Στην Κόνιτσα είχαν επεκτείνει τα πλοκάμια τους μόνο το ΕΑΜ και το ΕΔΕΣ. Στις αρχές του 1943 είχαν ήδη διαχωρισθεί οι άνθρωποι στις δυο οργανώσεις. Για να μπορέσουμε όμως να καταλάβουμε αυτόν το διαχωρισμό θα πρέπει να μιλήσουμε κάπως για την πληθυσμιακή διάρθρωση της Κόνιτσας.

Ο κύριος κορμός του πληθυσμού αποτελείτο μέχρι τον πόλεμο και κατά την περίοδο της κατοχής, από τους νοικοκυραίους του τόπου, έμποροι, μπακάληδες, επιστήμονες (γιατροί, δικηγόροι κλπ), μικροβιοτέχνες, δάσκαλοι, που μαζί με τους δημόσιους υπάλληλους, έδεναν σωστά και παρουσίαζαν μια τυπική εικόνα επαρχιακής μικροαστικής κοινωνίας με τις χαρές και τις λύπες της, με τις κακίες της και τα κουτσομπολιά της. Οι ντόπιοι κοινοκυραίοι είχαν κι από λίγα χωράφια στον κάμπο που τάδιναν ως επί το πλείστον με ήμоро στους αγρότες. Ανάλογα με την οικονομική ευχέρεια διακρίνονταν σε χοντρονοικοκυραίους και μικρονοικοκυραίους. Μια άλλη σοβαρή μερίδα ήταν οι αγρότες που ζούσαν ως επί το πλείστον στην Κάτω Κόνιτσα. Οι περισσότεροι ήταν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, αλλά ήταν και λίγοι γηγενείς. Μοναδική τους εργασία ήταν η γεωργία. Μοναδική τους πρόσοδος ήταν τα γεωργικά προϊόντα. Ανάμεσα στις δυο αυτές τάξεις πρέπει να υπήρχε τα-

ξική αντιπαράθεση. Ιδιαίτερα η σύγκρουση ήταν εμφανής με τους χονδρονοικοκυραίους. Προλετάριοι με την έννοια που δίνει ο Μαρξισμός στον όρο αυτό δεν υπήρχαν στην Κόνιτσα, γιατί δεν υπήρχαν εργοστάσια στον τόπο, ούτε βιοτεχνίες αξιόλογες.

Ο κάθε μικροβιοτέχνης, τσαγκάρης, σιδεράς κλπ., δούλευε τη δουλειά του μόνος, με τα παιδιά του. Εποχιακά μπορούσε να πάρει κάποιον εργάτη για βοηθό, μα η εκμετάλλευση του εργάτη από το αφεντικό δεν πρέπει να ήταν ανεπτυγμένη σε μεγάλο βαθμό. Ίσως και να μην την καταλάβαινε ο φίλος μας, μια που ο ίδιος ήταν βολεμένος με τα έσοδα από το γραφείο του κυρ - Γιώργη.

Υπήρχε και η «Μπιρπιτσουλιά». Αυτοί ασχολούνταν κυρίως με δουλειές του ποδαριού. Ότι έβγαζαν, πήγαιναν το βράδυ και τόπιναν. Αυτούς μάλλον θα πρέπει να τους κατατάξουμε στο λούμπεν προλεταριάτο.

Υπήρχε τότε και μια ομάδα από γύφτικες οικογένειες. Από πού προερχόνταν αυτοί δεν μπορώ να το προσδιορίσω. Το αφήνω σε άλλους αυτό. Όλοι τους ήταν Χριστιανοί, υπερβολικά θρησκόληπτοι. Οι περισσότεροι ήταν σιδεράδες, αλλά εκ παραλλήλου, αποτελούσαν και τις μουσικές κομπανίες στους γάμους και τα πανηγύρια. Εξέχον στοιχείο ήταν, όπως είπαμε, ο Αντώνης Τσιάπης.

Όλοι οι γύφτοι ήταν ερωτόληπτοι σε μεγάλο βαθμό. Μέσα τους έβραζε το τσιγγάνικο αίμα.

Την εποχή εκείνη ζούσε στην Κόνιτσα και μια μειονότητα Οθωμανών που ήταν Μωαμεθανοί στο θρήσκευμα. Πώς είχαν ξεμείνει αυτοί μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1923, είναι από τα παράξενα, που δεν ερεύνη-

σε ο φίλος μας. Όλοι τους είχαν και από μια μικρή ακίνητη περιουσία. Για να πουληθεί όμως η περιουσία αυτή χρειαζόταν σύμφωνα μ' έναν νόμο μια δαιδαλώδης διαδικασία. Εξαιτίας μάλιστα της διαδικασίας αυτής είχε μπλεχτεί και ο φίλος μας μεταπολεμικά σε μια δικαστική περιπέτεια με πολύ θόρυβο και λίγη ουσία, που ξεκαθαρίστηκε στο ακροατήριο. Αθώωθηκε πανηγυρικά και σταμάτησε ο θόρυβος. Οι ψυχικές όμως επιπτώσεις ήσαν γι' αυτόν επώδυνες. Τέλος πάντων.

Επίλεκτο πρόσωπο αυτής της μειονότητας ήταν προπολεμικά η Μπάλλια, μια Ξανθιά γυναίκα, που αποτελούσε επί χρόνια και χρόνια, το σκεύος ηδονής κάθε διψασμένου ξένου ή ντόπιου.

Η Μπάλλια ασκούσε το προαιώνιο επάγγελμά της με την πλήρη ανοχή της Χωροφυλακής, η οποία μετείχε στο δρέψιμο των καρπών, μάλλον αμισθεί ως αντάλλαγμα της ανοχής. Η Μπάλλια είχε και δυο παιδιά. Το Χασάν που ήταν αχθοφόρος στην αγορά και την Τζεμιγιέ με χανούμικη ομορφιά που προοριζόταν να τη διαδεχθεί κάποια φορά στο επάγγελμα πολλώ μάλλον γιατί η Μπάλλια με την πάροδο του χρόνου είχε μετατραπεί σε ετοιμόγεννη γελάδα. Η κρυφή ελπίδα όλων, νέων και γέρων, ήταν πλέον η Τζεμιγιέ.

Την οικογένεια αυτή — μάνα και παιδιά — θέλησε να τη γλιτώσει από το έρεβος της αιωνίας κολάσεως ένας χονδρονοικοκύρης της Κόνιτσας ο Νίκος Ζδράβος και τους βάφτισε Χριστιανούς. Η Μπάλλια ονομάστηκε Σοφία, η θυγατέρα της Αλεξάνδρα κι ο γιός της Γιώργος. Οι κακές γλώσσες είπαν τότε πως δεν ήταν και τόσο αγνές οι προθέσεις του μπάρμπα Νίκου σ' αυτόν τον προσηλυτισμό προς την αληθινή θρησκεία του Χριστού. Ελέχθη δηλαδή

πως η ιδιότητα του κουμπάρου παρείχε το προνόμιο της προτεραιότητας «PRIVILEGE DE PRIORITE» του μεσαιωνικού άρχοντα στον μπάρμπα Νίκο, τώρα που η Αλεξάνδρα θα διαδεχόταν επάξια τη μάνα της στο επάγγελμα.

Με τον πόλεμο χάθηκε ολόκληρη η οικογένεια.

Άλλος ενδιαφέρων τύπος αυτής της μειονότητας ήταν ο Μπαϊράμης, που έπασχε από παθολογική θρησκοληψία. Είχε αφήσει γένια και μακριά μαλλιά και περιφερόταν στους δρόμους με ένα κοράνιο στο χέρι, διαβάζοντας πότε σιγανά, πότε φωναχτά κομμάτια από το ιερό βιβλίο των Μωαμεθανών. Γι' αυτόν ίσως μιλήσουμε αργότερα.

Αυτή ήταν περίπου η διάρθρωση του κόσμου στην Κόνιτσα.

Από πολιτικά φρονήματα οι περισσότεροι στην Κόνιτσα ήταν Βενιζελικοί, ιδιαίτερα οι πρόσφυγες όλοι, αλλά και αρκετοί νοικοκυραίοι ανήκαν στο κόμμα των Φιλελευθέρων. Ήταν όμως και μια αξιόλογη μερίδα λαϊκών, κυρίως οι χονδρονοικοκυραίοι του τόπου. Όλοι αυτοί ήσαν βασιλόφρονες Κωνσταντινικοί. Αρχηγό είχαν παλαιότερα τον Σπυρίδωνα το Δεσπότη που αργότερα πήρε τη Μητρόπολη των Ιωαννίνων. Τελικά έγινε Αρχιεπίσκοπος Αθηνών. Αυτός όταν ήταν Μητροπολίτης Βελλάς και Κονίτσης ήταν βασιλικός μέχρι το κόκαλο. Επίλεκτο στέλεχος των Βασιλοφρόνων Κονίτσης ήταν και ο μπάρμπα Γιώργης.

Διαβάζοντας τώρα τελευταία το βιβλίο του Μίκη Θεοδωράκη «Οι δρόμοι του Αρχάγγελου», θυμήθηκε ο φίλος μας πώς ο κυρ - Γιώργης — σαν δυναμικό στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος — ήρθε κάποτε σε βίαια σύγκρουση με τον πατέρα του Μίκη Θεοδωράκη — που ήταν Βενιζελι-

κός — όταν ήταν Γενικός Γραμματέας στη Γενική Διοίκηση της Ηπείρου. Αιτία ήταν η πολιτική αντίθεση. Το τι του έσερνε του Θεοδωράκη δεν λέγεται. Ίσως έτσι να εξηγείται και η πολιτική αντίθεση του φίλου μας με το μεγάλο μας μουσουργό. Γι' αυτό και σε κάθε του πολιτική εκδήλωση δεν παύει να υποστηρίζει ο φίλος μας πως πόσο πιο ψηλά θα έστεκε στην κοινή συνείδηση ο εμπνευσμένος αυτός δημιουργός αν περιορίζονταν στη μουσική του επίδοση — την πιο αξιόλογη που παρουσιάστηκε μέχρι σήμερα στον ελληνικό χώρο — και εγκατέλειπε σ' άλλους την πολιτική δραστηριότητα, γιατί δεν είναι δική του δουλειά.

Όλοι εμείς οι απλοί άνθρωποι που τον θαυμάζουμε και τον αγαπούμε, πιστεύουμε πως αν συγκεντρώνονταν στις μουσικές του εμπνεύσεις με τη φλόγα και το πάθος που τον κατέχει, ίσως κάποια φορά ν' ακούγαμε και «ΤΗΝ ΕΝΑΤΗ» του ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ.

Ας γυρίσουμε όμως και πάλι στην Κόνιτσα.

Κατά τη Μεταξική δικτατορία ο κόσμος ήταν μάλλον μουδιασμένος. Ελάχιστοι είχαν εκδηλωθεί σαν φιλομεταξικοί κι αυτοί μάλλον από συμφέρον παρά από ιδεολογική τοποθέτηση. Στην Κόνιτσα εκείνη την εποχή υπήρχαν ελάχιστοι κομμουνιστές. Μετριόνταν στα δάχτυλα του ενός χεριού. Ο Βαγγέλης ο Μακάριος, ο Θανάσης ο Ρούσσης, ο Μιχάλης ο Παπαγιάννης και κάποιοι άλλοι μικροβιοτέχνες που προκαλούσαν στους μεν νοικοκυραίους την ειρωνεία, στους δε νέους την περιέργεια και τον υποσυνείδητο θαυμασμό. Μέσα σ' αυτή την πληθυσμιακή διάρθρωση αναπτύχθηκαν στις αρχές του '43 οι δυο οργανώσεις το ΕΑΜ και το ΕΔΕΣ.

Φυσικό ήταν οι χονδρονοικοκυραίοι να ταχθούν με τον ΕΔΕΣ για να κρατήσουν τα κεκτημένα. Με το ΕΑΜ πή-

γαν οι πρόσφυγες της Κάτω Κόνιτσας, κάποιοι μικροβιο-τέχνες (τσαγκάρηδες, ραφτάδες κλπ.). Οι περισσότεροι από τους σπουδαγμένους νέους του τόπου, οι δάσκαλοι, πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι και άλλοι.

Αριθμητικά πρέπει να υπερτερούσαν λίγο οι Εαμίτες. Η Μπιρμπιτσουλιά ήταν διχασμένη, φοβόταν μήπως το ΕΑΜ τους βάλει παπούτσια στα πόδια, όπως έλεγε κάποιος.

— Πρόσεχε Νίκο — έλεγε ένα εξαθλιωμένο γυφτάκι, στο μικρό αδελφό του φίλο μας που επιχειρούσε να τον μηύσει στο ΕΑΜ.

— Πρόσεχε μη με πάρεις στο λαιμό σου και χάσου με τη θρησκεία μας.

Αυτά λοιπόν γίνονταν στα τέλη του '42 και στις αρχές του '43.

Ο φίλος μας για αρκετό καιρό δεν είχε ταχθεί σε καμιά από τις δυο οργανώσεις καίτοι του έγιναν κρούσεις κι από τις δυο μεριές.

Θυμάται το Νοέμβριο του 1942 γυρίζοντας από την Αθήνα συναντήθηκε στα Γιάννενα με το Γιώργο το Μπεκιάρη — ξάδελφό του απ' τη μάνα του, αξιόλογο άνθρωπο και επιστήμονα.

«Θέλω να σε δω να τα πούμε».

«Και γω θάθελα να σε δω Γιώργο. Έλα το βράδυ στην ταβέρνα του Χατζή, έφερα και ένα ψάρι, τσιπούρα λαχταριστή από το Μεσολόγγι να τη φάμε και τα λέμε».

Φάγανε την τσιπούρα, ήπιαν και τη ρετσίνα τους και η

κουβέντα επεκτάθηκε στην κατάσταση. Στην ανάγκη να γίνει αγώνας για το διώξιμο του κατακτητή. Συμφώνησε κατ' αρχήν ο φίλος μας. Εξέφρασε όμως τους φόβους του από τη δημιουργία δυο οργανώσεων μήπως αποτελέσουν την απαρχή μελλοντικών συγκρούσεων. Η κουβέντα σταμάτησε κάπου εκεί.

Σκέφτηκε κι ο Γιώργος. Τι να τον κάνουμε τούτον τον ξάδελφο που από την πρώτη στιγμή είναι διστακτικός. Φοβού τους αναποφάσιστους. Αργότερα έμαθε ο φίλος μας πως ο Γιώργος ήταν από τους πρωτεργάτες της δημιουργίας του ΕΑΜ στο νομό Ιωαννίνων. Με την απελευθέρωση κάποιο μπλόκο του στήσανε, θέλεις Εδεσίτες, θέλεις χωροφύλακες, τον καθάρισαν τον άδολο αγωνιστή. Ας είναι αιωνία η μνήμη του αδικοσκοτωμένου παιδιού.

Αργότερα στην Κόνιτσα τον έπιασε ο Ηρακλής Παπαχρηστίδης, νοικοκύρης από τους καλούς της Κόνιτσας. Ταξιδεμένος χρόνια στην Αμερική, ξάνοιξε το μάτι του. Έφερε λεφτά, άνοιξε δουλειές στην Κόνιτσα, ξενοδοχεία και τέτοια, στυλοβάτης, με μια λέξη, του κατεστημένου.

— Εσύ πρέπει ναρθείς μαζί μας στο ΕΔΕΣ, να ξαναφτιάξουμε την Ελλάδα όπως πρώτα. Εξάλλου αρχηγός μας είναι ο Πλαστήρας.

Ο φίλος μας το ρίχνει στην πλάκα.

— Τι λες τώρα Ηρακλή μου. Να μάθει ο πατέρας μου πως πήγα με τον Πλαστήρα, θα με σφάξει.

Μ' αυτά και μ' αυτά, ο φίλος μας έμεινε τελικά έξω από τις οργανώσεις. Φυσικό ήταν να είναι διστακτικός. Την εποχή εκείνη είχε στα χέρια του ένα πτυχίο νομικής και οι

πεποιθήσεις του ήταν ολοκληρωμένες πλέον. Δεν ήταν λοιπόν εύκολο να προσχωρήσει σε μια οργάνωση με πολιτικές προεκτάσεις χωρίς περίσκεψη.

Για τον ΕΔΕΣ δεν ετίθετο ζήτημα. Μια οργάνωση φτιαγμένη από καραβανάδες της προπολεμικής νοοτροπίας, φυσικό ήταν να πάρει τελικά τη μορφή που πήρε. Να συγκεντρώσει δηλαδή το κατεστημένο σε αντίδραση προς το ΕΑΜ.

Παρά τις δημοκρατικές σαπουνόφουσκες, που πέταγαν κάθε τόσο οι οπαδοί του, κατέληξε στο τέλος μια οργάνωση Βασιλοφρόνων.

Τώρα, για να πούμε και του στραβού το δίκιο, τους βοήθησε λίγο και το ΕΑΜ με την προσπάθειά του να μονοπωλήσει τον αντάρτικο αγώνα. Τέλος πάντων, θα τα πούμε παρακάτω.

Αλλά και για το ΕΑΜ δεν ήταν αβάσιμοι οι δισταγμοί του φίλου μας. Ήταν δεδομένο ότι δημιουργήθηκε απ' το κομμουνιστικό κόμμα. Η συμμετοχή του Σβώλου και κάποιων άλλων προσωπικοτήτων, γνωστών για τις δημοκρατικές τους ιδέες, αποτελούσαν κάποιες εγγυήσεις δημοκρατικών διαδικασιών. Θα μπορούσαν όμως αυτοί οι δημοκρατικοί συνεργάτες, να συγκρατήσουν το κομμουνιστικό κόμμα στα πλαίσια της ομαλής εξέλιξης των πραγμάτων;

Ήταν γνωστό πως όλα τα κομμουνιστικά κόμματα ακολουθούσαν με φανατισμό, την επαναστατική γραμμή, όπως τη διατύπωσε και την εφάρμοσε ο Λένιν το '17. Η γραμμή αυτή αργότερα επί Στάλιν έγινε πιο σκληρή. Η παραμικρή διαφωνία προς τη γραμμή του Στάλιν, αποτελούσε πλέον έγκλημα, εξ ου και οι δίκες και η εκτέλεση το '36

των στενότερων συνεργατών του Λένιν: Ζηνόβιεφ, Καμένεφ κλπ. Εξ ου και η εξορία του Τρόσκυ και η δολοφονία του αργότερα στο Μεξικό.

Και να σκφθείς πως ακόμα δεν είχε κυκλοφορήσει «Το αρχιπέλαγος του Γκουλάγκ», ούτε είχαν γίνει οι αποκαλύψεις του Κραφτσένκο, ούτε είχε κυκλοφορήσει ακόμα το έργο του Άρθουρ Καίστλερ «Το μηδέν και το άπειρο». Κάποια αποσπάσματα όμως από το βιβλίο του Αντρέ Ζιντ «Επιστροφή από τη Σοβιετική Ένωση» είχαν πέσει στα χέρια του φίλου μας.

Οι υποψίες λοιπόν για την ειλικρίνεια των προθέσεων του ΚΚΕ ήταν έντονες. Ίσως η διάλυση της 3ης Διεθνούς τον Απρίλιο του '43 να τις μετρίασε κάπως. Δεν τις εξαφάνισε όμως.

Ο φίλος μας δεν υπήρξε ποτέ του κομμουνιστής. Μαζί με τ' άλλα και η σιδερένια του πειθαρχία δεν του πήγαινε στη νοοτροπία, αλλά και η φανατική προσήλωση των οπαδών του σε ένα βιβλίο τον φόβιζε. «Φοβού τον άνθρωπο του ενός βιβλίου», έλεγε κάποιος παλιός σοφός.

Από τη άλλη μεριά ταξικά δεν ανήκε στην τάξη των προλεταρίων. Μεγαλωμένος σε μικροαστική οικογένεια, όπου κυριαρχούσε η πολυφωνία, δεν θα έχανε — σε μια κομμουνιστική επανάσταση — τις αλυσίδες του καταδυναστευόμενου, γιατί δεν είχε ποτέ του αλυσίδες. Ούτε ήταν φτιαγμένος από την πάστα των ηρώων ώστε να θυσιάσει τη ζωή του για κάποιον μελλοντικό επίγειο παράδεισο, που δεν ήταν άλλωστε σίγουρο αν θα έλθει και πότε θα έλθει.

Υπήρχε όμως κίνδυνος — απ' αυτή την επανάσταση και τη δικτατορία που θα επακολουθούσε — να χάσει την

ελευθερία του λόγου του, την ανεξαρτησία της σκέψης του, τον τρόπο της ζωής του, όπως είχε ήδη διαμορφωθεί μέσα στην κοινωνία που ζούσε.

Η αντίθεσή του όμως στην κομμουνιστική επανάσταση με τις φοβερές της συνέπειες δεν εσήμαινε πως ήταν αντίθετος σε δομικές μεταβολές της κοινωνίας. Ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός της κοινωνίας με δημοκρατικές διαδικασίες αποτελούσε για το φίλο μας σταθερή πολιτική πεποίθηση. Μόνο έτσι — πίστευε από καιρό — θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια πιο ανθρώπινη και δικαιότερη κοινωνία και θα παύσει η εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Απ' την άλλη μεριά η ευθύτερη και αμεσότερη συμμετοχή του λαού στην εξουσία με τη λαϊκή αυτοδιοίκηση και με τη λαϊκή δικαιοσύνη, θα μπορούσε να δώσει στη Δημοκρατία ουσιαστικότερα περιεχόμενα και σταθερότερες βάσεις. Οι εξαγγελίες αυτές υπήρχαν μέσα στο πρόγραμμα του ΕΑΜ. Η υποψία όμως υπήρχε.

Για όλους αυτούς τους λόγους κι ο φίλος μας κρατούσε απάναντι στην οργάνωση μια ευμενή ουδετερότητα. Τα άλλα τρία αδέρφια του φίλου μας, λίγο από νεανικό ενθουσιασμό, λίγο από προσπάθεια προβολής είχαν γραφτεί στο ΕΑΜ. Το ίδιο κι ο Θωμάς ο αγαπημένος πρωτοξάδελφος. Ο φίλος μας απ' έξω. Όλοι, όλοι αντάμα κι ο ψωριάρης χώρια.

Ευτυχώς που είχε μαζί του και τον Αριστοκλή το μεγάλο πρωτοξάδελφο, που ήταν πιο διστακτικός από το φίλο μας.

Ας προχωρήσουμε όμως στα γεγονότα.

Σιγά - σιγά οι δυο οργανώσεις αυξάνονταν και πληθύ-

νονταν σ' ολόκληρη την επαρχία. Οι πληροφορίες έλεγαν πως στα χωριά έξω από την Κόνιτσα κυκλοφορεί αντάρτικη ομάδα του ΕΛΑΣ.

Οι ΕΔΕΣΙΤΕΣ δεν είχαν φτιάξει ομάδα στην περιοχή της Κόνιτσας. Περιορίζονταν μόνο στην πολιτική οργάνωση. Ακούστηκε και μια κουβέντα πως οι αντάρτες του ΕΛΑΣ συλλαμβάνουν τους προδότες στα χωριά. Η συνεργασία με τους Ιταλούς συνίστατο κυρίως να προδώσεις τους χωριανούς που κρύβουν όπλα. Επακολουθούσε ξυλοδαρμός και τέτοια των χωρικών. Το αντάλλαγμα της προδοσίας ήταν γελοίο. Λίγα τρόφιμα, κάποια άδεια για μεταφορά εμπορευμάτων και τέτοια. Μερικά από αυτά τα σκουλήκια τάφαγε το σκοτάδι αυτή την περίοδο.

Η αντίδραση του κόσμου ήταν μάλλον θετική. Υπήρχαν και οι διαφωνούντες. Έπρεπε να τους αφήσουν να δώσουν λόγο των πράξεών τους στο επίσημο κράτος μετά την απελευθέρωση.

Ας είναι. Γύρω στον Απρίλιο του '43 οι Ιταλοί άρχισαν να τα μαζεύουν από τις επαρχιακές κωμοπόλεις και να συγκεντρώνονται στα Γιάννενα. Πιθανόν να φοβούνταν και τις αντάρτικες ομάδες που κυκλοφορούσαν στην ύπαιθρο.

Τα στελέχη του ΕΑΜ παρακολουθούσαν τις κινήσεις των Ιταλών με ανθρώπους δικούς τους. Κάποιο βράδυ κυκλοφόρησε η φήμη πως το πρωί φεύγουν οι Ιταλοί και πως απόψε θα κάνουν συλλήψεις.

Εξαφανίζονται οι πολλοί. Μένουν κάποιοι λίγοι. Συλλαμβάνονται, ανάμεσά τους κι ο καημένος ο Θωμάς ο Μούσιος. Αργότερα μάθαμε πως τον εκτέλεσαν οι Ιταλοί στα Γιάννενα εξαιτίας κάποιου σαμποτάζ των ανταρτών. Ας είναι κι αυτουνού αιωνία η μνήμη.

Το πρωί φόρτωσαν οι Ιταλοί, πήραν μαζί τους και τους ομήρους και έφυγαν για τα Γιάννενα. Μαζί τους πήραν και τη Χωροφυλακή.

Κάπου στο Δέμα ακούστηκε πως χτυπήθηκαν με τους αντάρτες. Μέσα στους συλληφθέντες ήταν κι ο Γραμματέας του Ειρηνοδικείου. Τι γύρευε τώρα αυτός; Ούτε καν γραμμένο δεν ήταν στο ΕΑΜ. Ήταν και ύποπτος. Μήπως είναι κόλπο; Τέλος πάντων, θα δούμε.

Η ουσία είναι πως εκείνο το Απριλιάτικο πρωινό είχε στην Κόνιτσα μια ξεχωριστή γλύκα. Καθαρός ο ουρανός, λαμπερός ο ήλιος. Ένιωθες τον αέρα της Ελευθερίας να φουσκώνει τα στήθια σου και την ελπίδα να ξαναζεί στις καρδιές των ανθρώπων.

Κατά το μεσημέρι άρχισαν να καταφθάνουν και κάποιοι κατσαπλιάδες, που προκαλούσαν το γέλιο. Άλλος με στρατιωτικό πανταλόνι και σακάκι πολιτικό. Άλλος το αντίθετο. Άλλος με δίκοχο, άλλος με γερμανικό καπέλο. Όλοι κι από ένα ΓΚΡΑ της εποχής του Κολοκοτρώνη.

Ήταν — όπως έλεγαν — ο Εφεδρικός ΕΛΑΣ των χωριών. Ανάμεσα στις ομάδες αυτές και η ομάδα απ' το Γκριμπάνη. Αρχηγός ο Γιάννης Σακελλάριος, ραφτάκι στην Κόνιτσα από παλιά.

Διαμαρτύρεται στη μέση της αγοράς γιατί δεν τον ειδοποίησαν έγκαιρα πως φεύγουν οι Ιταλοί. Αν τους πρόφταινε θα τους είχε φάει το σκοτάδι.

Κατά το απογευματάκι μπαίνει στην πόλη και η τοπική ηγεσία του ΕΑΜ που είχε εξαφανιστεί αποβραδύς.

Ύψος περισπούδαστο. Το μέγεθος των ευθυνών δεν τους αφήνει να γελάσουν κι αυτοί και να χαρούν τη λευτεριά μαζί με τον κόσμο. Οι συσκέψεις διαδέχονταν η μια την άλλη. Έχεις την εντύπωση πως απόψε αποφασίζεται το άνοιγμα του δεύτερου μετώπου.

Η βραδιά πέρασε όμορφα και ωραία.

Την άλλη μέρα κατά το μεσημεράκι, εκεί που ο κόσμος περιφερόταν στην πλατεία απολαμβάνοντας τον ανοιξιάτικο ήλιο, ακούγονται από την πλευρά της Αναγνωστοπούλειου Σχολής τραγούδια. Έρχεται μια αντάρτικη ομάδα του ΕΛΑΣ. Συγκροτημένη στρατιωτική μονάδα με την Ελληνική σημαία μπροστά.

Τα τραγούδια τους πότε απ' τα παλιά, πότε καινούργια αντάρτικα. Ο κόσμος ενθουσιάζεται και χειροκροτεί. Μπροστά απ' την ομάδα βαδίζει ευθυτενής ο Καπετάνιος. Ένας άντρακλας μέχρι εκεί πάνω.

Μόνο που στο φίλο μας φάνηκε πως το μάτι του γιάλιζε λίγο άγρια. Δίπλα ο στρατιωτικός διοικητής της ομάδας. Δάσκαλος από τα Δολιανά, έφεδρος αξιωματικός στο Αλβανικό μέτωπο. Σεμνός άνθρωπος. Πιο πίσω με πολιτικά και ο πολιτικός καθοδηγητής της ομάδας. Ήταν προφανές πως η αρμοδιότητά του ήταν ύποπτη. Αργότερα θα δούμε. Ας μη βγάλουμε αυθαίρετα συμπεράσματα από τώρα. Στήθηκε στη μέση της πλατείας και χορός. Ο καπετάνιος έσερνε το χορό « Ένας αητός καθότανε στον ήλιο και liaζότανε» και έξυνε τα νυχοποδαράκια του και τα λοιπά γνωστά.

Ο αητός ήταν ο χορός που αναδείκνυε τις χορευτικές

ικανότητες του χορευτή. Τα τσακίσματα, τα στριφογυρίσματα, τα χτυπήματα της παλάμης στο έδαφος και όλα τα συναφή, αποδίδονταν πράγματι στην εντέλεια από τον Καπετάνιο, δικαιολογημένα λοιπόν και τα χειροκροτήματα που επακολουθούσαν.

Όταν ύστερα από πολλά χρόνια παρακολουθούσε ο φίλος μας στην τηλεόραση μια χορευτική επίδειξη του δικτάτορα Παπαδόπουλου, ο οποίος υπό τους ήχους και πάλι του «αητού» επεδίδετο στα ίδια τσακίσματα και στριφογυρίσματα και χτυπήματα της παλάμης στο έδαφος — αλλά εδώ με τι φινέτσα και τι τακτ λες και η παλάμη χάρδευε το έδαφος — πώς θυμήθηκε έτσι σαν αστραπή το χορό του καπετάνιου στην Κόνιτσα. Μήπως αυτή η υποσυνείδητη παρομοίωση των δυο χορευτών είχε κάποια βαθύτερη σημασία;

Τέλειωσε και ο χορός. Όλα ωραία και καλά. Το απογευματάκι βγήκε η βρώμα.

Οι αντάρτες κάνουν συλλήψεις. Πιάνουν τους συνεργάτες των Ιταλών.

Πιάστηκαν κάποιοι για τους οποίους υπήρχε διάχυτη κάποια υποψία. Τίποτα όμως το σίγουρο. Να δούμε τι θα βγάλουν οι ανακρίσεις.

Μαζί πιάνουν και κάποιους που δεν είχαν καμιά σχέση με τους Ιταλούς.

— Από πού ρε παιδιά προδότης ο Γιώργης Π.;

Κάποιος ειδοποίησε το φίλο μας να αναλάβει την ανάκριση για ορισμένους από τους συλληφθέντες. Ευκαιρία

να επιδείξει κι ο φίλος μας τις νομικές του γνώσεις. Παίρνει την Ποινική Δικονομία και κατευθείαν στο κτίριο της παλαιάς Χωροφυλακής. Μέσα στο κτίριο εγκατεστημένος ο Καπετάνιος.

— Τι θέλεις συναγωνιστή;

— Το και το.

Κι αυτό το βιβλίο τι το κουβαλάς μαζί σου;

— Ξέρετε είμαι καινούργιος και δεν έχω πρακτική εξάσκηση...

Γέλασε ο Καπετάνιος.

— Άντε παιδάκι μου στο σπίτι σου με τα βιβλία σου. Εσύ μου φαίνεται δεν κατάλαβες πού βρίσκεσαι.

Αργότερα έμαθε ο φίλος μας πως τις ανακρίσεις τις είχε αναλάβει ο Χαρίσης, ο «Καπετάν Τρομάρας» λεγόμενος, που χρησιμοποιούσε σύγχρονες ανακριτικές μεθόδους, χωρίς να χρειάζεται τη βοήθεια της Ποινικής Δικονομίας.

Μόνο που οι γειτόνοι στο κτίριο της Χωροφυλακής έμειναν άπληνοι από κάποιους παράξενους γδούπους και ανθρώπινες κραυγές, που ακούγονταν όλη τη νύχτα.

Εν τω μεταξύ γύρισε στην Κόνιτσα κι ο γραμματέας του Ειρηνοδικείου, που τον είχαν συλλάβει οι Ιταλοί μαζί με τους Εαμίτες. Τόσκασε λέει από την καραμπινιερία στα Γιάννενα. Μυστήρια πράγματα. Μόνο αυτός κατόρθωσε να το σκάσει;

Τσακ τσακ, η πόρτα το άλλο πρωί.

— Έλα, σε θέλει ο Καπετάνιος να σου πει δυο λογάκια.

Πάρτον μέσα και το γραμματέα.

Σε λίγες μέρες όλοι οι συλληφθέντες αφέθηκαν ελεύθεροι. Παρά την εφαρμογή συγχρόνων ανακριτικών μεθόδων, δεν βγήκε τίποτα το ενοχοποιητικό. Τους έμεινε μόνο το ξύλο.

Ασφαλώς η σωφροσύνη της τοπικής ηγεσίας του ΕΑΜ έσωσε τον τόπο από άδικους σκοτωμούς πολιτικών αντιπάλων.

Το γραμματέα όμως δεν τον ξαναείδε στα μάτια του κανείς. Ασφαλώς τον είχε φάει το σκοτάδι.

Σε λίγες μέρες έφυγαν και οι αντάρτες.

Η ζωή στον τόπο οργανώνεται με καινούργιο τρόπο. Οι παλιές κρατικές αρχές καταργούνται ή μπαίνουν σε αγρανάπαυση. Τα πάντα λειτουργούν με επιτροπές. Τη νύχτα κυκλοφορεί περίπολος από πολίτες για την ασφάλεια.

Ο Χρήστος Παγουρτζής περηφανεύεται, πως όλη τη νύχτα τον τάραξε τον έπαρχο τον Σταύρου στο περπάτημα, καθώς τον είχε υπό τις διαταγές του στην περίπολο.

Συστήθηκε και καλλιτεχνική επιτροπή. Μέλη της επιτροπής ο φίλος μας κι ο Στάθης ο Κυριάκης από την Κέρκυρα, διευθυντής της Αγροτικής Τράπεζας τότε.

Στήθηκε μια σκηνή στο καινούργιο κτίριο του Ορφανοτροφείου. Συγκροτήθηκε και μια μικρή ορχήστρα. Πιάνο,

δυσ βιολιά, ένα βιολοντσέλο και μια κορνέτα. Αυτά υπήρχαν αυτά θα έπαιζαν. Μαθεύτηκαν και κάνα δυο μονόπρακτα και δόθηκε μια παράσταση. Ο κόσμος ευχαριστήθηκε.

Κάποια μέρα έπιασε βροχή. Η ταράτσα του κτιρίου δεν είχε υγρομόνωση. Πλημμύρισε η αίθουσα, μούσκεψαν τα σκηνικά. Διαλύθηκε το θέατρο. Οι μέρες όμως περνούσαν ευχάριστα. Είχαν μπει και στο καλοκαιράκι. Ένα πρωί επισκέφτηκε την Κόνιτσα κι ο Εμβέρ Χότζας, με μια αλβανική αντάρτικη ομάδα. Σημείο χαιρετισμού η υψωμένη γροθιά. Σκοπός η γνωριμία με την ηγεσία του ΕΑΜ.

Κάποτε όμως άρχισε να θολώνει ο ουρανός. Οι φήμες έλεγαν πως μέσω Γιουγκοσλαβίας και Αλβανίας κατεβαίνουν μεγάλες Γερμανικές δυνάμεις στην Ελλάδα γιατί επίκειται απόβαση των συμμάχων.

Ένα πρωί, στο δρόμο της Ερσέκας — μέσα στην Αλβανία — που φαινόταν από την Κόνιτσα με γυμνό μάτι, σηκώθηκε κουρνιαχτός. Ήταν φανερό πως κατέβαιναν μηχανοκίνητα. Τα πράγματα σκουραίνανε.

Τώρα τι γίνεται; Αν δεν έρθουν σήμερα αύριο τους έχουμε εδώ.

Κάποιοι στρατιωτικοί εγκέφαλοι είχαν τη φαινή ιδέα να φράξουν τον ανήφορο από το Μπουραζάνι στο Σανοβό με δυο κορμούς από δένδρα. Θάβλεπαν το εμπόδιο οι Γερμανοί θα φοβόνταν να προχωρήσουν προς τα πάνω και θάφευγαν.

Θεία απλότης!!!

Για ένοπλη αντίσταση βέβαια δεν γινόταν συζήτηση. Πέρασε η μέρα με αγωνία. Η νύχτα χειρότερα. Το άλλο πρωί χαράματα άρχισαν να χτυπούν οι καμπάνες από τις

εκκλησίες. Κοιτάζοντας προς τον κάσμο οι άνθρωποι τι να δουν; Καίγονταν τα απέναντι χωριά, καίγονταν και ο κάμπος. Είχε τελειώσει ο θέρος και οι θυμωνιές ήταν στυβαγμένες στ' αλώνια για αλώνισμα. Οι Γερμανοί ανέβηκαν από το Μπουραζάνι στο Σανοβό και από το Σανοβό στο Μάζυ. Απ' όπου περνούσαν έβαζαν φωτιά. Προχωρούν στον κάμπο. Φωτιά και εκεί στις θυμωνιές.

Τώρα τι γίνεται; Αποφασίζεται από την τοπική ηγεσία του ΕΑΜ να φύγουν όλοι οι νέοι να μείνουν οι γερόντοι στην πόλη και να ρισκάρουν μια υποδοχή των Γερμανών στην αγορά. Ανάμεσά τους κι ο κυρ - Γιώργης και ο ξάδελφος ο Αριστοκλής. Μπροστά η Ουρανία η Δόσαινα, με ένα σεντόνι άσπρο επάνω σ' ένα ξύλο. Σημείο Ειρήνης. Κοντά κι ο κυρ - Παύλος ο Κρέμος. Ταξιδεμένος από χρόνια στη Ευρώπη, μιλούσε άπταιστα τα ιταλικά και τα γερμανικά.

Οι Γερμανοί απ' απέναντι με τα αυτόματα στο χέρι. Οι γερόντοι με επικεφαλής την Ουρανία τη Δόσαινα τους πλησιάζουν. Ο κυρ - Παύλος τους διαβεβαιώνει πως ο λαός μας είναι φιλήσυχος. Μαλακώνουν οι Γερμαναράδες. Με μια φωτοβολίδα ειδοποιεί ο αρχηγός το τμήμα της ομάδας που είχε ήδη αρχίσει να καίει τα πρώτα σπίτια στην Κάτω Κόνιτσα, να σταματήσει το κάψιμο. Έξω απ' το μαγαζί του Λαμπρίδη, κάθονταν τώρα οι Γερμανοί αξιωματικοί. Οι Κονιτσιώτες στριμωγμένοι σε μια άκρη, ανάμεναν τις αποφάσεις των Γερμανών. Αυτοί συνεννοούνται με τον ασήρματο με την ανώτερη διοίκησή τους. Ο κόσμος φαίνεται νομοταγής. Τι να κάνουμε; Αποφασίζεται να ερευνηθούν τα τα σπίτια κι όπου βρεθεί όπλο να καίγεται. Στο σπίτι του Κωλέτση βρίσκουν κάτι φυσίγγια. Το καίνε. Το ίδιο και κάποιο άλλο εκεί κοντά. Τελικά η ομάδα σηκώνεται και φεύγει. Η Ουρανία η Δόσαινα με το σεντόνι, ο κυρ - Παύλος

με τα Γερμανικά, οι γερόντοι με την αυτοθυσία τους και η τοπική ηγεσία του ΕΑΜ με τη σωφροσύνη της έσωσαν την πόλη από την καταστροφή.

Ανοίγει κι ο Μενέλαος ο Λαμπρίδης τα ρολά από το μαγαζί του — μπροστά στο μαγαζί όπως είπαμε κάθονταν προ μιας ώρας οι Γερμανοί.

Τι να δει; Πίσω ακριβώς από τα ρολά του μαγαζιού ένα όπλο φιγουράριζε μπροστά - μπροστά. Κάποιος τόχε ξεχάσει επάνω στην αναμπουμπούλα της φυγής. Από μια τρίχα γλίτωσε κι ο κόσμος κι η πόλη.

Σε λίγες μέρες έρχεται άλλη ομάδα από Γερμανούς και εγκαθίσταται μόνιμα στην Κόνιτσα. Τώρα τα πράγματα δεν ήταν παίξε - γέλασε. Τους Ιταλούς κάπως τους καπακώνεις. Οι Γερμανοί δεν αστειεύονται. Έρχεται και η Χωροφυλακή Ξανά. Όλα τα στελέχη του ΕΑΜ φεύγουν από την Κόνιτσα. Ο φόβος φυλάει τα έρμα. Κάποιος πλησιάζει το φίλο μας.

— Δεν αναλαμβάνεις εσύ γραμματέας της Τοπικής Επιτροπής του ΕΑΜ που δεν εκδηλώθηκες όλο το διάστημα;

Τι να κάνει; Τον πήρε κι αυτόν το ποτάμι. Ο Κώστας, ο Ντάφλης κι ο Αχιλλέας ο Λύκας — ο ειρηνοδίκης — τα άλλα δυο στελέχη της Επιτροπής. Θα πεις τι έκαναν; Όλη τους η δραστηριότητα ήταν να στέλνουν καμιά πληροφορία στο Πεκλάρι. Σήμερα ήρθαν τόσοι Γερμανοί. Εγκατέστησαν φυλάκια εκεί και κει. Κάποια φορά ήρθαν σε επαφή με μερικούς αντιφασίστες Ιταλούς να φύγει όλη η μονάδα με τον οπλισμό της στο βουνό. Έδιωξαν τη μονάδα από την Κόνιτσα, ματαιώθηκε και η δουλειά.

Κάποια μέρα έρχεται ειδοποίηση απ' έξω πως πρέπει να πάει κάποιος της Τοπικής Επιτροπής στο Παλαιοσέλι, για σύσκεψη της περιφερειακής ή κάτι τέτοιο.

— Τι λες Αχιλλέα; Δεν πας εσύ να γνωριστείς μάλιστα και με τους μεγάλους εκεί πάνω; Όπως βλέπεις το ΕΑΜ αποτελεί κατάσταση σε λίγο θα είναι κράτος.

Μπράβο, λέει. Σηκώνεται κι ο Αχιλλέας και φεύγει για το Παλαιοσέλι. Αν τον είδατε εσείς τον Ξαναείδε κι ο φίλος μας.

Όταν ύστερα από χρόνια και χρόνια διάβασε το βιβλίο του Γκαρτζογιάννη, είδε τον Αχιλλέα να εμφανίζεται εκεί μέσα σαν «Κατής», που καταδίκασε την Ελένη Γκαρτζογιάννη σε θάνατο. Τι να πεις και τι να πιστέψεις;

Ένας άνθρωπος που δεν είχε σφάξει στη ζωή του ούτε κότα, καλοκάγαθος, οικογενειάρχης — είχε γίνει γαμπρός σε καλό σπίτι στην Κόνιτσα — ν' αποφασίζει έτσι αλογάριαστα το θάνατο μιας γυναικούλας; Τι συνετέλεσε ώστε αυτός ο άνθρωπος να αγριέψει τόσο πολύ; Τι να πούμε;

Εν τώ μεταξύ οι Γερμανοί με μεγάλες δυνάμεις έκαναν καλοκαιριάτικα μια γερή εξόρμηση προς τα χωριά της Λάκκας: Γκρισμπάνι, Παλαιοσέλι, Πάδες, Βρυσοχώρι και τράβηξαν νομίζω για Μέτσοβο. Συγκρούσεις με τους αντάρτες δεν έγιναν. Κάπου όμως εκεί προς τη Σουσνίτσα στήθηκαν κάποια παιδιά Κονιτσιωτόπουλα και άλλα με τα όπλα τους να βαρέσουν τους Γερμανούς. Αγώνας άνισος, προσπάθεια εκ των προτέρων καταδικασμένη. Αλλά και στις Θερμοπύλες κάτι τέτοιο δεν είχε γίνει;

Αποτέλεσμα: Νεκροί ο Χρήστος Γιούσιος κι άλλα παι-

διά. Ποιος όμως βρέθηκε Χρήστο Γιούσιο, όλα αυτά τα χρόνια να αναφέρει έστω και το όνομά σου; Να πει κάτι για τη θυσία σου; Για τον ηρωισμό σου; Τι να πούμε;

Οι Γερμανοί μπαίνοντας στα χωριά της Λάκκας έκαψαν τα πάντα. Είχε στείλει κι ο καημένος ο Ξάδελφος ο Αριστοκλής στο Βρυσσοχώρι τα πράγματά του για ασφάλεια. Τάκαψαν κι αυτά.

Εν τω μεταξύ οξύνονται οι αντιθέσεις των δυο οργανώσεων. Συγκρούσεις γίνονταν σε πολλές μεριές ανάμεσα σε αντάρτικες ομάδες του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ. Τη μια μέρα μονιάζανε. Την άλλη μέρα σκοτώνονταν μεταξύ τους. Καθαρά εμφύλιος πόλεμος. Ποιος έφταιγε; 'Αντε βγάλε άκρη. Μεταπολεμικά ο καθένας ρίχνει στον αντίπαλο την ευθύνη. Πάντως οι Εγγλέζοι έτριβαν τα χέρια τους. Το ίδιο και οι Γερμανοί. Ο καθένας για πάρτι του. Συνεργασία Εδεσιτών με τους Γερμανούς — όπως υποστήριζαν οι κουκουέδες — δεν αντιλήφθηκε ο φίλος μας. Συνεργασία ΕΔΕΣ με τη Χωροφυλακή πρέπει να υπήρχε. Πάντως ήταν τόσο μπερδεμένα τα πράγματα, που είναι δύσκολο να βγάλεις την αλήθεια, όσο και αν προσπαθήσεις, γι' αυτό και ταφήνεις αυτά σε άλλους πιο ειδικούς.

Μόνο τις προσωπικές του εμπειρίες δικαιούται να διατυπώσει ο φίλος μας.

Κάθε τόσο με κάποιο σαμποτάζ αγρίευαν οι Γερμανοί στην Κόνιτσα. Ήταν μέρες που ερήμωνε η αγορά. Τα μαγαζιά κλειστά. Ο κόσμος λούφαζε στα σπίτια του. Μια τέτοια μέρα κατέβηκε ο φίλος μας στην αγορά. Κλειστά τα πάντα. Ερημιά.

Σε κάποια στιγμή ακούει ανδρικούς βηματισμούς πί-

σω από τη γωνία του δρόμου. Τι γίνεται; Άντε τώρα να ξεπροβάλει καμιά Γερμανική περίπολος και κάτσε να τα ξεμπλέξεις. Σε λίγο προβάλλει απ' τη γωνιά ο Παναγιώτης ο Οικονομίδης με μια πελώρια μαγγούρα. Ένας από τους καλοκάγαθους τρελούς της Κόνιτσας. Ανίατη σχιζοφρένεια — του είπε αργότερα ο διευθυντής του Ψυχιατρείου στην Κέρκυρα, όπου πήγε να τον επισκεφθεί ο φίλος μας. Με τη μαγγούρα λοιπόν στο χέρι ο Παναγιώτης περπατούσε αμέριμνος και μονολογούσε μέσα στο σκοτάδι της σκέψης του:

— Γειά σου Παναγιώτη.

— Γειά σου και σένα.

Ταυτόχρονα απ' την απέναντι πλευρά ακούγονταν σαν ψαλμοί. Ερχόταν ο Μπαϊράμης — για τον οποίο μιλήσαμε πιο πάνω. Με τα ράσα του, τα γένια και τα μακριά του μαλλιά προχωρούσε κι αυτός αμέριμνος προς τους άλλους δυο, διαβάζοντας ή ψέλνοντας αποσπάσματα από το Κοράνιο που κρατούσε στα δυο του χέρια.

Τότε διαπίστωσε κι ο φίλος μας, πως μόνο τρελοί μπορούσαν να κυκλοφορούν τέτοιες ώρες στην αγορά.

— Τι λέτε παιδιά, δεν πάμε παρέα οι τρεις μας να τα πούμε; Προτείνει ο Παναγιώτης.

Αυτό και έγινε. Ξεκίνησαν λοιπόν κι οι τρεις τους και πράγματι, έκαναν μια θαυμάσια παρέα.

Κάποια άλλη φορά — διηγείται ο ξάδελφος ο Αριστοκλής, που τον ανάγκασαν οι Γερμανοί να αναλάβει τα καθήκοντα του προέδρου της Κοινότητας — ήταν μαζεμένοι

σε ένα καφενείο κάποιοι Γερμανοί αξιωματούχοι. Είχαν καλέσει τον Αριστοκλή — σαν πρόεδρο— και τον κυρ - Παύλο Κρέμο για διερμηνέα, για να δώσουν κάποιες διαταγές. Νέκρα και πάλι στην αγορά. Ο κυρ - Παύλος προσπαθούσε να πείσει τους Γερμανούς πως οι Κονιτσιώτες είναι άνθρωποι νομοταγείς και δεν είναι τρελοί να τα βάλουν με τις δυνάμεις κατοχής.

Οι Γερμανοί άκουγαν με καχυποψία.

Σε κάποια στιγμή εμφανίζεται ο Παναγιώτης απ' τη γωνία με τη μαγγούρα του μονολογώντας συνεχώς. Πλησιάζει την παρέα των Γερμανών με το φυσικότερο τρόπο κι άρχισε να τους λέει άρατα - πύρατα με ένα συνθύλευμα λέξεων γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά.

Τον κοιτάζουν οι Γερμανοί, κοιτάζονται μεταξύ τους και τελικά ρωτούν τον κυρ - Παύλο, περί τίνος πρόκειται. Αυτός τους διαβεβαίωσε ότι πρόκειται για ένα τρελό του τόπου.

Δεν πρόφτασε να τελειώσει η κουβέντα, νάσου κι εμφανίζεται απ' τη γωνία κι ο Μπαϊράμης. Αδιαφορώντας κι αυτός για τους πάντες, προχωρούσε προς τη θέση των Γερμανών απαγγέλοντας αποσπάσματα απ' το Κοράνιο. Μόλις πλησίασε, έκανε μια ευγενέστατη υπόκλιση και συνέχισε την απαγγελία. Και πάλι κοιτάγματα οι Γερμανοί και πάλι διευκρίνιση ο κυρ - Παύλος. Είναι ο άλλος τρελός του τόπου.

Δεν είχαν τελειώσει κι αυτές οι διευκρινήσεις, να κι εμφανίζεται πιο κάτω ένας πελωρίων διαστάσεων γέρος με άσπρα μαλλιά κι άσπρα γένια, με μια μαγγούρα στο χέρι κι ένα σακίδιο στην πλάτη. Αυτός τώρα ποιος είναι; 'Α-

γνωστος στον κυρ - Παύλο, άγνωστος και στον Αριστοκλή. Ρωτούν οι Γερμανοί. Ούτε τον είδαμε ποτέ μας.

Στέλνουν ένα φαντάρο και τον κουβαλάει μπροστά τους. Στις ερωτήσεις του κυρ - Παύλου, οι απαντήσεις του είναι σιθυλλικές. Η γλώσσα που χρησιμοποιεί μάλλον σανσκριτική.

Ρίσπαν... Ρίσπαν... αδέρφεν... μαντζάρεν. Δηλαδή άρατα πύρατα. Ήταν φανερό πως επρόκειτο για τρίτο τρελό.

Κάτι κουβεντιάζουν, μεταξύ τους, οι Γερμανοί. Ασφαλώς διερωτώνται μήπως έπεσαν σε τρελοκομείο. Σηκώνονται αγριεμένοι και φεύγουν.

Εν τω μεταξύ είχαμε μπει στο '44. Η φαγωμάρα των οργανώσεων συνεχίζονταν. Οι Εγγλέζοι είχαν καταλάβει πως με το ΕΑΜ δεν γίνεται χωριό. Σταμάτησαν τις ρίψεις προς το ΕΑΜ, αύξησαν τις ρίψεις στο ΕΔΕΣ. Η δύναμη της Χωροφυλακής είχε αυξηθεί στην Κόνιτσα. Το παλιό κράτος ξαναλειτούργουσε. Οι Εδεσίτες του τόπου σε πλήρη συνεργασία με τη Χωροφυλακή. Τώρα σε ποια συνεργασία βρίσκονταν η Χωροφυλακή με τους Γερμανούς και μέχρι πού έφτανε η συνεργασία τους, ήταν λίγο δύσκολο να το καταλάβει κανείς. Πάντως μέσα στην Κόνιτσα το ΕΑΜ βρίσκονταν σε διωγμό. Ο φίλος μας διέτρεχε ανά πάσα στιγμή τον κίνδυνο να συλληφθεί. Η υπόλοιπη ηγεσία εγκατεστημένη στα χωριά λαχανοφιλοσοφούσε.

Κάποια φορά με τη βοήθεια ενός καλοκάγαθου πρόσφυγα του Μελέτη Χατζημελετίου, που μιλούσε τα ρώσικα, συνεννοείται με μερικούς Ρώσους αιχμαλώτους, που είχαν ενταχθεί στο γερμανικό στρατό και τους προωθεί στους αντάρτες.

Κάποτε κυκλοφόρησε η φήμη πως κάπου στο Καρπενήσι ιδρύθηκε η ΠΕΕΑ. Κυβέρνηση του Βουνού, όπως την έλεγαν. Πρόεδρος ο Σβώλος. Μέλη της Κυβέρνησης ο Τσιριμώκος, ο Ασκούτης, ο καθηγητής ο Αγγελόπουλος, ο καθηγητής ο Κόκκαλης, όλοι αξιόλογοι άνθρωποι και πραγματικοί δημοκράτες. Μεταξύ τους και μερικοί κουκουέδες. Θα γίνουν και εκλογές για την ανάδειξη Βουλής. Οι βουλευτές — εθνοσύμβουλοι όπως τους έλεγαν — θα εκλέγονταν με ψηφοφορία, που θα διεξάγονταν μυστικά σ' όλη τη χώρα. Η εκλογή θα ήταν έμμεση. Κάθε πόλη και κάθε χωριό θα εξέλεγε εκλέκτορες ανάλογα με τον πληθυσμό του. Οι εκλέκτορες κάθε επαρχίας θα συνέρχονταν κάπου και θα εξέλεγαν τον εθνοσύμβουλο της επαρχίας. Εν τω μεταξύ είχαν βγει και κάτι μπροσούρες για τη λαϊκή δικαιοσύνη και τη λαϊκή αυτοδιοίκηση. Η διατύπωσή τους είχε γίνει μάλλον από τον Τσιριμώκο. Δεν θυμάμαι αν είχαν λάβει τη μορφή διατάγματος ή ήταν απλώς νομοσχέδια. Άρχισε και η σχετική προπαγάνδα στον κόσμο για τις εκλογές. Τώρα τι εκλογές; Της κακιάς ώρας. Πάντως θα αποτελέσουν μια επίφαση λαϊκής αποδοχής.

Είχε κι ο φίλος μας τότε πολιτικές φιλοδοξίες. Να εκλεγεί εθνοσύμβουλος και να βοηθήσει στην αναδημιουργία του τόπου με δημοκρατικές διαδικασίες.

Υποψήφιοι εκλέκτορες μέσα στην Κόνιτσα ο φίλος μας κι ο Κώστας ο Ντάφλης. Κι ο Χριστός πρώτος ευλόγησε τα γένια Του. Μια και δεν υπήρχε αντίπαλος οι δυο υποψήφιοι εξελέγησαν παμψηφεί: 99 και τόσο τις εκατό που λένε.

Μαζεύτηκαν στο Κεράσοβο — κεφαλοχώρι της επαρχίας Κονίτσης — όλοι οι εκλέκτορες για την εκλογή του Εθνοσύμβουλου. Παρών και εκπρόσωπος της Πανηπειρω-

τικής επιτροπής του ΕΑΜ. Αυτά τέλη Απριλίου του '44. Αύριο θα γίνει η εκλογή.

Ο φίλος μας ετοίμασε το λόγο του. Ήθελε να αναπτύξει τις απόψεις του. Συμφωνούσαν με τις απόψεις του ΕΑΜ, δε συμφωνούσαν με τις απόψεις του Κομμουνιστικού Κόμματος. Σοσιαλιστικός μετασχηματισμός αλλά και πολυφωνία. Μεγαλύτερη συμμετοχή του λαού στα κοινά για στερέωμα της δημοκρατίας, όχι όμως και καπέλωμα από ένα κόμμα. Πρώτιστο καθήκον το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, όχι όμως και εξαφάνιση της προσωπικότητας του ανθρώπου. Είχε διαβάσει κάπου — νομίζω στους «Μεγάλους Μύστες» του Συρέ — πως όταν ο Μαρξ ζούσε στο Λονδίνο και συμπλήρωνε το κεφάλαιο στον ίδιο δρόμο πιο κάτω κατοικούσε και ο Ερβέρτος Σπένσερ, αλλά δεν συναντήθηκαν ποτέ τους. Αν μπορούσαν — έλεγε ο συγγραφέας — να συναντηθούν οι δυο τους και να συγκεράσουν τις θεωρίες τους ώστε και το κοινωνικό σύνολο να εξυπηρετείται και ο προικισμένος από τη φύση άνθρωπος να μη χαθεί, η κοινωνία σήμερα θα είχε προχωρήσει πολύ καλύτερα.

Τους είπε λοιπόν ο φίλος μας — μαζί με άλλα και κάτι τέτοια. Λαχανοφιλοσοφία δηλαδή. Τι τάθελε να τα πει; Στου κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα.

Πάτος ο φίλος μας από τις εκλογές. Τάχανε τακτοποιήσει οι κουκουέδες από προηγούμενα. Έπρεπε να βγει εθνοσύμβουλος ο Βασίλης Σακελλαρίου από το Μάζυ της Κόνιτσας, πιστό στέλεχος του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Είχαν μυριστεί όμως πως θα μιλήσει κι ο εκπρόσωπος από την Κόνιτσα. Μη μας τα χαλάσει ετούτος την τελευταία στιγμή.

Τον έπιασαν ιδιαιτέρως προτού από την εκλογή.

— Εσένα συναγωνιστή σε προορίζουμε για λαϊκό Ε-
πίτροπο στο Αναθεωρητικό Δικαστήριο της Επαρχίας.

— Ευχαριστώ πολύ παιδιά για την τιμή. Αλλά εγώ
ό,τι έχω να πω θα το πω. Είναι θέμα αρχής.

Τάπε και ησύχασε. Πέντε ψήφους ο φίλος μας, 38 ψή-
φους ο Σακελλαρίου. Εκ των υστέρων απεδείχθη πως οι
πέντε ψήφοι του φίλου μας ήταν όλοι Εδεσίτες.

Το βραδάκι τον πιάνει κάποιος καλοθελητής.

— Φύγε γρήγορα γιατί κάτι άκουσα πως θα σε πιά-
σουν.

Τι να κάμουμε, οι πολιτικοί αγώνες θέλουν καιθυσίες.
Και δεν ήταν από την πάστα των ηρώων.

Την άλλη μέρα το πρωί είχε χιονίσει. Πρωτομαγιά-
τικο χιόνι.

Χιόνι, ξεχιόνι, πρέπει να φεύγουμε. Πού ξέρεις τι γί-
νεται; Στο δρόμο τον έπιασε και το δόντι. Πιο κάτω στη
Μόλιστα ήταν κάποιος αλμπάνης οδοντογιατρός. Του τό-
βγαλε με μια τανάλια. Ενέσεις και τέτοια ανήκαν τότε στο
χώρο της φαντασίας. Πήγε κι ο φίλος μας στην Κόνιτσα
και κάθησε στ' αυγά του.

Φαίνεται όμως πως είχαν θορυβηθεί κάπως οι κουκου-
έδες. Στην Πανηπειρωτική Επιτροπή έβγαζαν τότε μια ε-
φημερίδα. Τη διηύθυνε ο Νίκος Μπονιάκος — χρόνια φυ-
λακή με το Ζαχαριάδη στην Κέρκυρα. Μορφωμένος άνθρω-

πος, αυτοδίδαχτος στις φυλακές, με γλώσσες και τέτοια και συνεπής επαναστάτης, φανατισμένος όμως μέχρι το κόκαλο. Είχαν γνωριστεί κάποτε με το φίλο μας και υπήρχε ανάμεσά τους κάποια φιλία. Αργότερα έμαθε ο φίλος μας πως λεγόταν Νίκος Μπέκος, ναυτεργάτης από τον Πειραιά.

Τον παραλαμβάνει λοιπόν ο Νίκος το φίλο μας στην εφημερίδα του, κι αρχίζει το δούλεμα.

— Μάλιστα κύριε Σπένσερ και τέτοια.

Πώς μπορούσε να του απαντήσει;

Εν τω μεταξύ στο εξωτερικό έγινε το συνέδριο του Λιβάνου. Κλήθηκαν και οι Εαμίτες να πάρουν μέρος στην Εθνική Κυβέρνηση.

Μούπες, σούπα, πήγαινε, έλα. Τελικά μπήκαν μερικοί στην Κυβέρνηση του Παπανδρέου. Όλα γνωστά και χιλιοειπωμένα.

Διαλύθηκε και η ΠΕΕΑ. Πάνε περίπατο και οι Εθνοσύμβουλοι.

Γύρω στον Οκτώβριο του '44, τα μάζεψαν και οι Γερμανοί και ξεκουμπίστηκαν από την Κόνιτσα. Ξανάρθαν και οι αντάρτες του ΕΛΑΣ, ξαναγύρισε και η Ηγεσία. Εθνική Κυβέρνηση στην Αθήνα, πλήρης κυριαρχία του Κομμουνιστικού Κόμματος στην Κόνιτσα. Λαϊκά δικαστήρια, Λαϊκή δικαιοσύνη, επιτροπές για κάθε τομέα, Εθνική Αλληλεγγύη και τέτοια. Το ΕΑΜ αρχίζει σιγά - σιγά να εξαφανίζεται από το προσκήνιο. Εμφανίζεται πλέον η δράση του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Καινούργιοι άνθρωποι διευθύνουν. Τον πρώτο λόγο τόν έχουν πλέον οι παλιοί κομμουνιστές. Φυλακισμένοι της Κέρκυρας και της Ακροναυπλίας. Ψημένοι στον αγώνα. Αυτοί που πρωτοέφτιαξαν το ΕΑΜ σιγά - σιγά μπαίνουν στο περιθώριο. Κατορθώνουν να κρατιούνται στην ιεραρχία του Κόμματος όσοι ξέρουν την τέχνη της οσφυοκαμψίας προς τους παλιούς. Ο ξάδελφος ο Θωμάς — από τους πρώτους που μπήκαν στο ΕΑΜ — αναλαμβάνει τον τομέα της δακτυλογράφησης των εγγράφων. Το θέλησε βέβαια κι ο ίδιος αυτό το πόστο γιατί κατάλαβε πως δεν ήταν δικιά του δουλειά αυτά που γίνονταν.

Γραμματέας της Περιφερειακής αναλαμβάνει κάποιος Βασίλης Γκάνιος. Παλιός εξόριστος ή φυλακισμένος, φανατισμένος όμως μέχρι το κόκαλο. Άνθρωπος, όπως είπαμε, του ενός βιβλίου. Το μίσος του για κάθε αστό και κάθε επίτευγμα του αστικού καθεστώτος δεν είχε όρια. Σε κοίταζε και νόμιζες πως σε κοίταζε φίδι. Μιλούσε στην εκκλησία και νόμιζες πως βγάζει αφρούς από το στόμα του.

Το φίλο μας τον είχε βάλει στο μάτι. Είχε μάθει φαίνεται και τα συμβάντα του Κεράσοβου. Κάποιοι φίλοι μέσα από το κόμμα του τάλεγαν του φίλου μας.

— Να φυλάγεις από το Γκάνιο.

— Μα εγώ δεν κάνω τίποτα, ρε παιδιά. Κάθομαι στ' αυγά μου.

— Για το Γκάνιο δεν έχει σημασία ΤΙ ΚΑΝΕΙΣ και ΤΙ ΛΕΣ. Σημασία έχει ΤΙ ΣΚΕΦΤΕΣΑΙ. Προσπαθεί να διαβλέψει αν μέσα στη σκέψη σου υπάρχει αντίθεση στο καθεστώς. Εκεί είχαμε φθάσει.

Και στην Αθήνα κυβερνούσε η Εθνική Κυβέρνηση.

Ήρθε κι ο Δεκέμβριος, άρχισε και το μακελειό. Από τη Μακεδονία, κατέβηκε μια Μεραρχία του ΕΛΑΣ για ενίσχυση των ηπειρωτικών δυνάμεων. Σκοπός η εξουδετέρωση του ΕΔΕΣ.

Πήραν τα μάτια τους και οι Εδεσίτες και έφυγαν για την Κέρκυρα.

Ένα πρωί, τσακ - τσακ, η πόρτα.

- Ποιος είναι;
- Σε θέλει ο καπετάνιος να σου πει δυο λογάκια.
- Ελάτε, ρε παιδιά, τόσο καιρό σας περιμένω, βαρέθηκα πια.

Κατ' ευθείαν το φίλο μας στην Αναγνωστοπούλειο Σχολή. Τι να δεις εκεί; Είχαν μαζέψει καμιά τρακοσαριά, όλους άνδρες από την Κόνιτσα και από τα χωριά. Ανάμεσά τους και γέροντες. Όλοι υποτίθεται Εδεσίτες.

— Εσένα τι σε κουβαλήσανε εδώ, ρε παιδί μου. Δεν σε έχουμε γραμμένο στα χαρτιά μας, του έλεγαν κάποια στελέχη του ΕΔΕΣ.

— Δεν ξέρεις, Γιώργο μου, πως μαζί με τα ξερά καίγονται και τα χλωρά;

Τώρα να πούμε και του στραβού το δίκιο. Δεν τους έκαναν και τίποτα εκεί που τους είχαν μαζεμένους. Τρώγαν, πίναν και κουβέντιαζαν μέχρι το πρωί. Ο μακαρίτης ο Γιώργος ο Δόβας ήταν ανεξάντλητος στις ιστορίες.

Μόνο κάποια μέρα τον έπιασε το φίλο μας προσωπική

ανάγκη και ήθελε να βγει στο υπαίθριο.. αποχωρητήριο. Μέσα στο θάλαμο δεν υπήρχε βούτα. Φύλακας του θαλάμου ένας Τσάγγας ονόματι από τη Ζέρμα. Τον πλησιάζει ο φίλος μας. Δυο ψείρες πελώριες κυκλοφορούσαν άνετα στο λαιμό του. Ακόμα τις θυμάται ο φίλος μας.

— Το και το συναγωνιστή.

— Αν δε διατάξει ο καπετάνιος θα χ... επάνω σου.

Πάντως έρχονταν πολλοί φίλοι και συγγενείς να τους δουν τακτικά. Τους έφερναν και φαγητό.

Οι πληροφορίες από τους επισκέπτες έλεγαν πως δεν πάνε καλά τα πράγματα στην Αθήνα για τους αντάρτες. Τους στριμώνουν κάθε μέρα και πιο πολύ οι Εγγλέζοι.

Κάποια μέρα ήρθε να τον δει κι ο ξάδελφος ο Θωμάς.

— Γειά σου.. Γειά σου..

— Δε μου λες ξάδελφε — λέει ο Θωμάς — πώς τα κατάφερες εσύ κι έγινες ύποπτος τώρα στα τελευταία;

— Δε σε καταλαβαίνω Θωμά, τι θες να πεις;

— Να, ρε ξάδελφε, ήθελα να πω δηλαδή... Αν μπορούσε και κανένας άλλος να γινόταν λίγο ύποπτος, δε θα έβλαπτε και καθόλου. Λίγες μέρες αυτού μέσα θα μοιάζαν με την κολυμπήθρα του Σιλβάμ. Αφίεντέ σε αι αμαρτίαι... το θυμάσαι αυτό από το Ευαγγέλιο;

— Γιατί τι γίνεται;

— Τι θες να γίνει. Τέλειωσε αυτή η ιστορία. Από δω

και πέρα. Πρώτα να γλιτώσουμε το κεφάλι μας από τους άλλους και ύστερα αν γλιτώσουμε και τη θέση μας να κάνουμε και το σταυρό μας. Αλλά όπως το βλέπω, ξάδελφε, εμείς θα την πάθουμε σαν τους Ιακωβίνους στη Γαλλία. Και τα παιδιά μας και τα παιδιά των παιδιών μας θα φέρουν το στίγμα του Εαμίτη. Εσύ καλά τη γλίτωσες. Μπορεί να σου βγάλουν και σύνταξη ως δεινοπαθήσαντα επί κατοχής υπό των κομμουνιστών.

Δεν είχε και άδικο ο καημένος ο Θωμάς, που είχε μπλέξει κι αυτός — όπως τόσοι άλλοι — σε μια ιστορία που δεν ήταν δικιά του δουλειά. Είδε κι έπαθε μετά τα Δεκεμβριανά να ξεπλύνει από πάνω του το στίγμα του Εαμίτη.

Εν τω μεταξύ τους έβγαλαν όλους από την Αναγνωστοπούλειο Σχολή σώους και αβλαβείς. Ούτε μύτη δεν έσταξε. Αυτομάτως είχε πάρει κι ο φίλος μας το συγχωροχάρτι. Έλα όμως που δεν το εκμεταλλεύτηκε. Βλέποντας σε λίγο καιρό τους τραμπουκισμούς πότε από τους Εδεσίτες, πότε από την Εθνοφυλακή, πότε από τη Χωροφυλακή. Ξυδολαρμοί, εξευτελισμοί, φυλακίσεις και διώξεις των αντιπάλων για ανύπαρκτα εγκλήματα και ό,τι άλλο μπορεί να φαντασθεί ο νους του ανθρώπου, άρχισε να διαμαρτύρεται σαν άνθρωπος της κατάστασης πλέον.

Τι πράγματα είν' αυτά, ρε παιδιά. Δεν ντρέπεστε λίγο; Έτσι θα φτιάξουμε το κράτος;

Πες πες, απ' τα πολλά, άρχισαν και οι κρατούντες να καταλαβαίνουν πως δεν ήταν και τόσο δικός τους ο φίλος μας.

— Εσένα μάλλον σε έβαλαν μέσα οι κουκουέδες για να παρακολουθείς τους Εδεσίτες.

Μα ο φίλος μας δεν ξέφευγε από τις πολιτικές του πεποιθήσεις.

Κάποτε τον ειδοποίησαν από τα Γιάννενα, κάποιος φίλος, ο Λάκης ο Φρίγγας και κάποιοι άλλοι πρώην Εαμίτες μωαλωμένοι άνθρωποι.

— Κατέβα στα Γιάννενα γιατί έρχεται ο Σβώλος, μήπως μπορέσουμε και κάνουμε κάτι.

Έρθε κι ο σεβαστός καθηγητής. Τον προσφώνησε ο φίλος μας στον Ορφέα του Ευστρατιάδη. Μίλησε κι ο καθηγητής σε μεγάλο πλήθος κόσμου μέσα στον κινηματογράφο. Πήγαν και σε μια γιορτή της ΕΠΟΝ, έγινε και κάποια πρόχειρη επιτροπή για το σοσιαλιστικό κόμμα του Σβώλου και η υπόθεση έμεινε εκεί. Το κλίμα δεν ήταν καθόλου κατάλληλο για τη δημιουργία ενός σοσιαλιστικού κόμματος. Η υπόθεση είχε φτάσει ποιος θα φάει τον άλλο.

‘Η είσαι κομμουνιστής ή είσαι αντικομμουνιστής, μέση λύση δεν υπήρχε.

Γίνονται κι οι εκλογές — αποχή ο Σβώλος, αποχή κι ο φίλος μας. Γκάφα πρώτης γραμμής.

Οι κουκουέδες φαίνεται πως προετοιμάζονται για δυναμικές λύσεις. Εσύ κύριε καθηγητά, πού το πας; Αντί να επωφεληθείς από την αποχή των κουκουέδων και να μαζέψεις γύρω σου ό,τι είχε μείνει από το ΕΑΜ, αποφασίζεις την ανόητη αποχή παίζοντας το παιχνίδι της δεξιάς;

Γίνεται και το δημοψήφισμα. Τα γνωστά. Επιστρέφει κι ο «μάρτυρας» Βασιλιάς με όλο του το σόι.

Εν τω μεταξύ οι κουκουέδες ξαναπήραν τα βουνά.

Ό,τι είχε μείνει όρθιο από την κατοχή να το διαλύσουμε τώρα. Κι αρχίζει ο σκληρός, ο αδυσώπητος πόλεμος μεταξύ μας. Η πρώτη πρόβα GENERALE στη σύγκρουση των δυο μεγάλων. Οι μεν με το πλεονέκτημα της νομιμότητας εκτελούν για ψύλλου πήδημα.

Πιάνουν στα Γιάννενα τον Τάσο τον Παπαχρηστίδη, ένα λεβεντόπαιδο πλασμένο για έρωτα και για τραγούδι. Ουδέποτε είχε ανακατευτεί με το ΕΑΜ ή με τους κουκουέδες. Προγονός του Ηρακλή του Παπαχρηστίδη, από τα στελέχη του κατεστημένου.

Το αδίκημα του Τάσου: Είχε ερωτευθεί με τη Σοφία του Καπελάτου, χήρα κάποιου που τον είχαν σκοτώσει οι Γερμανοί στην κατοχή. Ίσως η Σοφία να ήταν ανακατεμένη με τους κουκουέδες. Στο στρατοδικείο κι ο Τάσος για συνεργός. Τον εκτέλεσαν και τον Τάσο, γιατί δεν θέλησε να ξεπέσει στα μάτια της ερωμένης του και να κάνει δήλωση μετανοίας.

Τα στρατοδικεία λειτουργούν συνεχώς. Ξεθάβουν νόμους του Μεταξά, φτιάχνουν και καινούργιους νόμους και ψηφίσματα και οι καταδίκες σε θάνατο δεν έχουν τελειωμό. Οι εκτελέσεις καθημερινό σχεδόν φαινόμενο.

Εν τω μεταξύ το κράτος χτίζει και τον καινούργιο Παρσενώνα στο Μακρονήσι. Και συγκεντρώνει εκεί τα στρατευμένα παιδιά του λαού — μαζί και τον αδελφό του φίλου μας — για να τα αναμορφώσει. Στέλνει το Δημήτρη Ιωαννίδη — λοχαγό τότε — για την πολιτική τους αναμόρφωση και τον Άγιο Πρεβέζη για την ηθική τους αναμόρφωση. Και τουλουμιάζουν τα παιδιά του κόσμου στο Ξύλο ώσπου να «αναμορφωθούν».

— Ξέρεις γιατί σε χτυπώ; Λέει ο Φώτης — κάποιο κά-

θαρμα από τους τραπούκους της δεξιάς — στον καθηγητή του Πανεπιστημίου Γιάννη Ιμβριώτη.

— Όχι, Φώτη, δεν ξέρω.

— Σε χτυπώ ρε, για να σε μορφώσω!!!

Διαβάζεις και τις άλλες περιγραφές του Δημήτρη Φωτιάδη (από το βιβλίο «Η άλλη Ελένη» του Βασίλη Καββαθά) και σου σηκώνεται η τρίχα.

Διαβάζεις και το βιβλίο του Νίκου Μάργαρη «Ιστορία της Μακρονήσου» και φρίττεις.

Και μένεις άφωνος μπροστά στη εφευρετικότητα των φασιστών να ανακαλύπτουν κάθε μέρα όλο και πιο μοντέρνους τρόπους βασανισμού και εξευτελισμού των παιδιών του κόσμου.

Μα και από την άλλη πλευρά του λόφου δεν υστερούν.

Διηγείται ο Θ. Κ. (απόστρατος ανθυπασπιστής της Χωροφυλακής, που παρακάλεσε να μην αναγραφεί το επώνυμό του Για όποιον όμως αμφιβάλλει για την αλήθεια των λεγομένων μου, δεν διστάζω να του δώσω πλήρη στοιχεία). «Εγώ γεννήθηκα και μεγάλωσα στο Νικολίτσι της Πρέβεζας. Το '45 ήμουν δεκάξι ετών. Τότε — το '45 — ήρθαν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ στο χωριό μου και έπιασαν τέσσερις χωριανούς μου, τους: Θεόδωρο Ζήση, Θεόδωρο Πανούση, Αριστείδη Βέκιο και Αποστόλη Ζήκο. Αφού τους βασάνισαν επί τέσσερις μέρες, τελικά τους σκότωσαν έξω από την εκκλησία της Αγίας Κυριακής στο χωριό μου. Τους είδα με τα ίδια μου τα μάτια.

Την ίδια περίπου εποχή μάθαμε πως οι αντάρτες έ-

πιασαν από τα χωριά της Λάκκας — Σουλίου — δίπλα στο χωριό μου — κάπου τριακόσιους άντρες, γυναίκες και παιδιά. Τους μάζεψαν στη θέση «Νταλαμάνη». Απ' αυτούς σκοτώσαν τους εκατόν εξήντα δυο και έρριξαν τα πτώματά τους στη διπλανή χαράδρα. Τα ονόματα των σκοτωμένων υπάρχουν σε επιτύμβια στήλη, που βρίσκεται ακόμα στη θέση «Νταλαμάνη». Τη στήλη την είδα με τα μάτια μου.

Αυτά.

— Είναι αλήθεια Θόδωρε, αυτά τα πράγματα; Τον ρωτάει ο φίλος μας.

— Αν δεν πιστεύεις πήγαινε μόνος σου εκεί να το μάθεις από πρώτο χέρι.

Σκέφτηκε ο φίλος μας να παρακαλέσει το δημοσιογράφο Βασίλη Καββαθά να πάει ο ίδιος εκεί για να ανακαλύψει την αλήθεια. Φοβήθηκε όμως μήπως επιστρέφοντας ο καλός δημοσιογράφος από το Νικολίτσι της Πρέβεζας θριαμβολογήσει και πάλι «Γυρίζω από το Νικολίτσι θριαμβευτής. Διαπίστωσα ότι τον — ας πούμε — Αριστεΐδη Βέκιο τον έλεγαν Θεμιστοκλή Βέκιο».

Εδώ πρέπει να αναφερθούμε σε κάποιο εδάφιο από το βιβλίο του «Η άλλη Ελένη» για να γίνουμε κατανοητοί.

Πήγε — λέει ο συμπαθής δημοσιογράφος — στην Κόνιτσα για να διαπιστώσει αν ο Αχιλλέας Λύκας ήταν ο Κατής που δίκασε την Ελένη Γκαρτζογιάννη και ο Χαρίσης Σδράκος ο εκτελεστής της. Το άκουσε ο Χαρίσης — στην κατοχή ελέγετο ΚΑΠΕΤΑΝ ΤΡΟΜΑΡΑΣ — και τον έπιασε ιερή αγανάκτηση!!!

— Κάτσε κάτω Αχιλλέα. Εδώ μας κατηγορούν για ένα έγκλημα κλπ. κλπ.

Πόσο σε ζηλεύω Βασίλη Καββαθά, που γεννήθηκες το 1944 και έτσι μπορείς να ζεις με ιδανικά. Αλλά βρε παιδί μου, δεν ρωτούσες και κανέναν άλλο εκεί επάνω που πήγες; Όχι για τίποτα άλλο. Απλώς να σε πληροφορήσουν για το «Ρεξόνα». Τέλος πάντων.

Τελικά ο Αχιλλέας Λύκας δηλώνει:

«Δεν δίκασα εγώ την Ελένη Γκαρτζογιάννη. Ο Γιώργος Αναγνωστάκης - Οικονόμου τη δίκασε. Μαζί με τον Γρηγόρη Παππά.

Και συνεχίζει ο συμπαθής δημοσιογράφος στη σελίδα 47 του βιβλίου του επάνω - επάνω:

«Γυρίζω από την Κόνιτσα θριαμβευτής».

Είναι προφανές ότι ο θρίαμβος συνίστατο στο ότι διαπίστωσε πως δεν ήταν ο Αχιλλέας Λύκας αλλά ο Γεώργιος Αναγνωστάκης - Οικονόμου, που δίκασε την Ελένη Γκαρτζογιάννη. Ωστε εκεί είναι το πρόβλημα κύριε Βασίλη Καββαθά:

Αυτά.

Βέβαια πιο κάτω στο αξιόλογο βιβλίο του καταγράφει ο συμπαθής δημοσιογράφος τα φοβερά μαρτύρια που υπέστησαν οι «Άλλες Ελένες» σε όλη την Ελλάδα από τους τραμπούκους της δεξιάς και σου σηκώνεται η τρίχα στο κεφάλι. Και παραθέτει αριθμούς εκτελέσεων από αποφάσεις στρατοδικείων και αριθμούς βασανισμών, βιασμών και

ό,τι μπορεί να φανταστεί ο νους του ανθρώπου. Και φρίττεις. Αλλά υπάρχει και η εκτέλεση της Ελένης Γκαρτζογιάννη, γιατί έστειλε τα παιδιά της στην Ηγουμενίτσα για να τα γλιτώσει από το χαλασμό γύρω της.

Και καμιά φορά ένα και μοναδικό έγκλημα — όταν κάποιος το εκμεταλλευτεί ανίερα — κάνει μεγαλύτερο κακό από χίλια άλλα εγκλήματα.

Κάποτε — λέει η ιστορία — στην εποχή του Ναπολέοντα μπήκαν οι Δραγώνοι στο Δουκάτο της Βάδης — στα σύνορα της Γαλλίας — συνέλαβαν τον Δούκα Ντ' Ανγκιέν, τον έφεραν στον πύργο του Βενσέν, τον δίκασαν νυχτιάτικα σε μια παρωδία δικαστηρίου και τα χαράματα τον τουφέκισαν. Συνταράχτηκε τότε ολόκληρη η Γαλλία και μαζί και ο Ναπολέοντας. Κι ας είχαν προηγήσει χιλιάδες εκτελέσεις στην περίοδο της Γαλλικής Επανάστασης. Τότε είναι που είπε κι ο Ταλεϋράνδρος «PIRE QU' UN CRIME UNE FAUTE».

Παρόμοιο σφάλμα ήταν και η εκτέλεση της Ελένης Γκαρτζογιάννη και πρέπει να έχουμε το θάρρος να το λέμε.

Εν τω μεταξύ μέσα στην Κόνιτσα, με τους ξυλοδαρμούς και τους εξευτελισμούς στην αρχή, με τις εξορίες, τις φυλακίσεις και τις εκτελέσεις αργότερα, πήραν τα μάτια τους και έφυγαν όλοι οι επώνυμοι Εαμίτες. Δεν έμειναν παρά ο ξάδελφος ο Θωμάς και ο φίλος μας με το συγχωροχάρτι του. Τάλεγαν μεταξύ τους πότε - πότε.

— Εσύ τι κάθεις ξάδελφε; Οι άλλοι ανέβηκαν ήδη στο βουνό, λέει κοροϊδευτικά ο φίλος μας.

Κι ο Θωμάς, αντί απαντήσεως, ρωτάει:

— Την ξέρει, ρε ξάδελφε, την ιστορία του Αλή;

— Δεν έτυχε.

— Άκουσε λοιπόν για να μαθαίνεις. Κάποτε στα βάθη της Μικράς Ασίας ζούσε κάποιος φιλήσυχος άνθρωπος ο Αλής. Δεν πείραζε κανέναν, δεν ήθελε να τον πειράξει κανένας. Το μόνο του ελάττωμα ήταν πως ήταν καχύποπτος για τα πάντα. Ό,τι και να του έλεγες, ό,τι και να του έκανες τόβλεπε από την πονηρή του πλευρά.

— Κάτι πάει να μου σκαρώσει αυτός.

Ούτε και στο τζαμί δεν έμπαινε να προσκυνήσει.

— Πού ξέρω εγώ τι μπορεί να μου συμβεί εκεί μέσα, έλεγε.

Από τα πολλά τον κατέφεραν τον Αλή να πάει κι αυτός στο τζαμί να προκυνήσει. Κατά τα θρησκευτικά έθιμα, έβγαλε τα τσαρούχια του έξω από το τζαμί και μπήκε και προσκύνησε. Όταν ξαναβγήκε του είχαν κλέψει τα τσαρούχια. Τότε εδήλωσε κι ο Αλής:

— Αν το ξαναδείτε τον Αλή στο τζαμί να τον χ..., έτσι και γω τώρα. Αν τον ξαναδείς τον Θωμά να ξανακατατεθεί εκεί που δεν τον σπέρνουν να τον χ...

Εν τω μεταξύ δυο βήματα πιο πάνω στο Γράμμο μαίνεται ο πόλεμος. Χιλιάδες οι νεκροί και οι τραυματίες. Ξημερώνοντας Χριστούγεννα το '47, ξυπνάει ο κόσμος έντρομος από κάποιο κανόνι που βροντάει κι αστράφτει. Το είχαν τοποθετήσει οι αντάρτες απέναντι από την Κόνιτσα, πιο πάνω από την Ηλιόρραχη, στο απέναντι βουναλάκι και

βαρούσαν κατ' ευθείαν στην αγορά. Απ' το ραδιόφωνο μαθαίνουν πως ο Ζαχαριάδης έφτιασε Κυβέρνηση των ανταρτών και σκοπεύει να καταλάβει την Κόνιτσα, για να την κάνει έδρα της Κυβέρνησής του.

Διοικητής των στρατιωτικών μονάδων που υπερασπιζόταν την πόλη ήταν ο ταξίαρχος Δόβας, γόνος παλιάς Κονιτσιώτικης οικογένειας.

Πρωί, πρωί πηγαίνει προς την Πλάκα να επιθεωρήσει τις θέσεις του στρατού. Μια νάρκη στο δρόμο, κάνει μαντάρα το τζιπ του. Βαριά τραυματισμένος ο ίδιος. Τη διοίκηση την αναλαμβάνει ο Μπαλαντάς.

Εν τω μεταξύ αρχίζει η επίθεση των ανταρτών και από τον Κάμπο και από την πίσω πλευρά του 'Αϊ Λιά. Αν πέσει ο 'Αϊ Λιάς, που δεσπόζει στην πόλη, η υπόθεση τελειώνει.

Η μάχη εκεί πάνω γίνεται σώμα με σώμα. Ανάμεσα στους αξιωματικούς του στρατού κι ο Μπαλόπουλος. Αληθινό παληκάρη. Τραυματίζεται επάνω τη μάχη. Πόσο λυπήθηκε ο φίλος μας όταν αργότερα τον είδε ανάμεσα στους πραξικοπηματίες του Παπαδόπουλου.

Οι αντάρτες προχωρούν από τον κάμπο στην Κάτω Κόνιτσα και φτάνουν μέχρι τον «Δέντρο». Μια αντάρτισσα λεβεντοκοπέλα σκοτώνεται μπροστό στον «Δέντρο» και κείτεται ξαπλωμένη εκεί.

Ο κόσμος ανεβαίνει προς τα επάνω. Ο φίλος μας κι ο Θωμάς ο ξάδελφος, μαζεύονται στο σπίτι του μεγάλου ξάδελφου του Αριστοκλή που βρίσκεται στο ψηλότερο μέρος της πόλης. Εκεί και άλλες οικογένειες συγγενείς και φίλοι με τα παιδιά τους. Πολλά μωρά στην κούνια.

Απόψε βαστάει δε βαστάει ο στρατός. Οι αντάρτες είχαν μπλοκάρει όλες τις διαβάσεις προς τα Γιάννενα και δεν μπορούν να έρθουν ενισχύσεις από κει.

Οι άνδρες μέσα στο σπίτι του Αριστοκλή αποφασίζουν να φύγουν και να κρυφτούν στο δάσος. Ο φίλος μας το θεωρεί βλακώδη ενέργεια γιατί από το δάσος δεν υπάρχει διέξοδος. Αν τους βρουν οι αντάρτες εκεί θα τους σφάξουν. Τους δηλώνει πως θα μείνει στο σπίτι. Αν έρθουν το πολύ - πολύ να τους ξαναπεί τίποτα για τον Σπένσερ και θα μαλακώσουν.

Ετοιμάζεται κι ο ξάδελφος ο Θωμάς να φύγει.

— Που πας εσύ ρε ξάδελφε; Παλιοί συναγωνιστές δεν είναι όλοι αυτοί; Θα τους θυμίσεις τους κοινούς αγώνες της κατοχής και θα μαλακώσουν.

Και ο Θωμάς:

— Δεν είσαι καλά κακομοίρη μου. Δεν ξέρεις πού βρίσκεσαι. Γι' αυτούς, όσοι δεν ανέβηκαν στο βουνό με το δεύτερο αντάρτικο είναι προδότες του αγώνα. Και συνέχισε τη φιλοσοφία του ο Θωμάς:

— Ξέρεις σαν τι μοιάζουμε ξάδελφε εμείς οι απλοί άνθρωποι σ' αυτή την κοσμοχαλασιά; Σαν τον Οδυσσέα με τους συντρόφους του που έπρεπε να περάσουν απ' τα στενά της Σκύλλας και της Χάρυβδης.

Πήγαιναν απ' τη μια μεριά τους άρπαζε η Σκύλλα, πήγαιναν απ' την άλλη τους ρουφούσε η Χάρυβδη.

Εγώ έκανα αγώνα κι αγώνα μέχρι σήμερα για να γλιτώσω από τη Σκύλλα. Θέλεις να το βρω τώρα από τη Χάρυβδη;

Αυτά είπε ο Θωμάς, πήρε το σακίδιό του και τράβηξε για το δάσος. Έμεινε ο φίλος μας με τις γυναίκες και τα μωρά.

Μέσα στο δωμάτιο μισοσκοτάδο και ησυχία. Πότε πότε κλαψουρίζει κάποιο μωρό. Απ' έξω πανδαιμόνιο με τους όλμους και τα πολυβόλα. Σε κάποια γωνιά του δωματίου, διακρίνει ο φίλος μας έναν άνδρα ψηλό, ξερακιανό, ξυπόλυτο με άσπρες μάλλινες κάλτσες. Ήταν ο δάσκαλος ο Κρυστάλλης. Τον θυμάται απ' την περίοδο της Εαμοκρατίας.

Είχαν πάει κάποια Κυριακή με τον ξάδελφο τον Αριστοκλή στην Ηλιόρραχη, απέναντι, να υπερασπισθούν κάποιους στο Λαϊκό Δικαστήριο. Αμοιβή από 10 οκάδες καλαμπόκι ο καθένας.

Μέσα στο σχολείο — όπου θα λειτουργούσε και το Λαϊκό Δικαστήριο — γινόταν εκείνη τη στιγμή μια σύσκεψη του ΕΑΜ ή του ΚΚΕ, δε θυμάται ακριβώς. Πρόεδρος της σύσκεψης ο δάσκαλος ο Κρυστάλλης. Η θέρμη με την οποία διηύθυνε τη σύσκεψη έδειχνε τον άνθρωπο που πιστεύει στον αγώνα και θυσιάζεται γι' αυτόν.

Τελείωσε η σύσκεψη. Έγινε το Λαϊκό Δικαστήριο. Πήραν κι οι συνήγοροι από 10 οκάδες καλαμπόκι. Όλα ωραία και καλά.

Πέρασε αρκετός καιρός. Ήρθε η απελευθέρωση. Κάποια μέρα ο στρατός είχε μια γιορτή στην Αναγνωστοπούλειο Σχολή.

Σηκώθηκαν πολλοί ομιλητές να υμνήσουν τα κατορθώματα του στρατού.

Ανάμεσα στους ομιλητές να κι ο δάσκαλος ο Κρυστάλλης. Με την τσιριχτή φωνή του εξαπέλυσε μύδρους κατά των κομμουνιστών. Τι δε τους είπε. Τέλος πάντων πέρασαν κι αυτά. Και να τώρα ο Κρυστάλλης στριμωγμένος στη γωνιά του δωματίου κουνούσε με το πόδι του την κούνια του μωρού της Ελένης, της γυναίκας του Θωμά, για να δικαιολογήσει και την παραμονή του στο σπίτι.

Το μάτι του όμως το είχε καρφωμένο στο φίλο μας. Κάτι πρέπει να σκεφτόταν. Σε μια στιγμή τον βλέπει να σηκώνεται ξυπόλυτος, όπως ήταν και έρχεται στη μεριά του φίλου μας στα νύχια των ποδιών του.

— Έρθα να πούμε και καμιά κουβέντα.

— Κάτσε δάσκαλε.

— Ξέρεις λοιπόν τι σκέφτομαι κύριε τάδε μου. Νομίζω πως δεν έχουν αδίκιο και οι αντάρτες με τον αγώνα τους... και συνέχισε σ' αυτό το βιολί.

Ο φίλος μας κατάλαβε το κόλπο.

Σου λέει ο Κρυστάλλης: Όλοι φεύγουν, αυτός μόνο μένει. Τρελός δε φαίνεται να είναι, άρα περιμένει από στιγμή σε στιγμή να μπουνε τα συντρόφια. Δεν είναι άσχημο να προλειάνουμε το έδαφος.

Ίσως ο πονηρός ο δάσκαλος δεν είχε πληροφορηθεί πως κάποτε στην κατοχή με τους Γερμανούς, τότε που όλος ο κόσμος λούφαζε στα σπίτια του, ο φίλος μας με τους δυο τρελούς της Κόνιτσας (τον Παναγιώτη και τον Μπαϊράμη) φέραν βόλτα στην αγορά και τα πήγαιναν μια χαρά.

Τελικά παραμονή Πρωτοχρονιάς, από κάπου έσπασε

τον κλοιό ο Λυγεράκης και μπήκε στην Κόνιτσα με ενισχύσεις. Σταμάτησε η επίθεση των ανταρτών κι ο Κρυστάλλης συνέχισε το Εθνοσωτήριο έργο του χωρίς να χρειαστεί τη βοήθεια του φίλου μας.

Και ο εμφύλιος πόλεμος συνεχιζόταν με την ίδια ένταση... Εκτελέσεις από δω, σφαγές από κει. Κι ο τόπος ρίμαζε και σπίτια ξεκληρίζονταν και γυναίκες μαυροφορούσαν.

Πέρασαν από τότε χρόνια και χρόνια.

Άρχισε με τον καιρό να μαλακώνει το μίσος. Να ξεχνιούνται και οι εκτελέσεις και οι φόνοι. Και τη στιγμή αυτή βγαίνουν στην τηλεόραση οι δυο πρωταγωνιστές. Από τη μια μεριά ο Στρατηγός Θεμιστοκλής Τσακαλώτος, κι απ' την άλλη ο Μάρκος Βαφειάδης.

— Γειά σου Μάρκο, γειά σου Θεμιστοκλή.

Ασπασμούς, αστεία και άλλα εμετικά. Σαν να ήταν ο ένας αρχηγός του Ολυμπιακού και ο άλλος αρχηγός του Παναθηναϊκού.

— Κάναμε λάθη Μάρκο.

— Ναι, Θεμιστοκλή μου, κάναμε πολλά λάθη.

Μα δε σκέφτηκαν αυτοί οι κύριοι. Όταν αποφάσισαν να παρουσιαστούν στην τηλεόραση πως θα ξύναν παλιές πληγές που πάνε σιγά - σιγά να επουλωθούν; Δεν λογάρισαν πως μαζί με τους άλλους θα τους έβλεπαν και κάποιες χαροκαμένες μανάδες που στα πρόσωπά τους θα νόμιζαν πως βλέπουν τους δολοφόνους των παιδιών τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ: ΥΨΙΣΤΗ ΑΡΕΤΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.

.....

Και περισσότερη τιμή τους πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος
κι οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.

(Απόσπασμα από το ποίημα «ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ»
του ΚΑΒΑΦΗ)

Αυτά κι αυτά σκεφτόταν ο φίλος μας καθισμένος στη
γωνιά του, όταν ένωσε ένα τράνταγμα στο χέρι του.

— Κύριε - κύριε, χανόμαστε, φώναζε τρομαγμένος ο
γείτονάς του.

Τι συμβαίνει κύριε Στραβοπόδη μου;

— Θα συγκρουστεί το λεωφορείο με το φορτηγό και
θα βρεθούμε στο γκρεμό.

Πράγματι το λεωφορείο κατέβαινε σα βολίδα τον κα-
τήφορο, ενώ ταυτόχρονα ανέβαινε απ' την άλλη μεριά ένα
μεγάλο φορτηγό. Ο δρόμος ήταν στενός και σύμφωνα με
τη λογική η σύγκρουση ήταν σίγουρη.

Μα ο φίλος μας κοιτάζοντας προς τα έξω είδε σε μια γωνιά του δρόμου κάποιο αναμμένο καντήλι, μπροστά σε μια εικόνα ενός βλοσυρού Αγίου «Ο Άγιος Παντελεήμων ο Θαυματουργός».

— Μη φοβάσαι κύριε Στραβοπόδη μου. Είναι κοντά μας ο Άγιος Παντελεήμων. Θα σώσει εσάς που σας έχει υπό την προστασία του, θα σωθούμε και μεις.

Πράγματι ο Αρίστιππος με κάποιες επιδέξιες μανούβρες κατόρθωσε τελικά να αποφύγει τη σύγκρουση και νάτο το λεωφορείο ξεπετάχτηκε σώο και αβλαβές και τραβάει το δρόμο του χαρούμενο.

— Αθάνατε Αρίστιππε, αχτύπητος ήσουν πάντοτε στους ελιγμούς. Και στη ζωή και στο θάνατο.

Τον κατήφορο τον διαδέχθηκε ένα ίσωμα δρόμου και το λεωφορείο τραβούσε στα μαλακά. Ο Αρίστιππος για να γιορτάσουν το γεγονός της σωτηρίας τους έβαλε και το ραδιόφωνο στο σιγανό. Βοηθούσε τον τραγουδιστή του ραδιοφώνου και η Παρασκευούλα από δίπλα. Τα χρόνια εκείνα στα ελαφρά τραγούδια κυριαρχούσε ο ρυθμός του ταγκό.

Αν εξαιρέσουμε τα τραγούδια του Αττίκ και του Χαϊρόπουλου, που είχαν και ποικιλία θεμάτων και ξεχωριστή γλύκα, τα υπόλοιπα ασχολούνταν ως επί το πλείστον με τα μάτια και τα μαλλιά κάποιας κοπέλας, αν δεν έδειχναν φονικές διαθέσεις. Μα ο ήχος αυτών των τραγουδιών ήταν σχεδόν όμοιος σε όλα. Αν δεν άκουγες τα λόγια μπορούσες να μπερδευτείς αν πρόκειται για τα γαλανά μάτια ή για τα πράσινα με τις μπλε βλεφαρίδες ή τα μαύρα. Και όχι άλλο τίποτα. Αλλά υπήρχε ο κίνδυνος στην προσπάθειά σου

να εκμυστηρευτείς τα αισθήματά σου σε κάποια μαυρομάτα να της μурμουρίζεις τον ήχο από το τραγούδι που αφορά τα γαλανά και να φας τότε την τσάντα στο κεφάλι.

Γιατί πραγματικά τότε οι νέοι της εποχής δεν μπορούσαν να εκφράσουν με ευχέρεια τα ερωτικά τους αισθήματα σαν να πάθαιναν γλωσσοδέτη.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις δυο ήταν οι λύσεις. Ή να της τραγουδήσεις το αντίστοιχο τραγούδι ή να αντιγράψεις από την Ερωτική Αλληλογραφία του Σαλίβερου το κατάλληλο ερωτικό γράμμα.

Μη κοιτάς τώρα που το ελαφρό τραγούδι πήρε πολυποίκιλες διαστάσεις και πολύ βάθος. Ακούς επί παραδείγματι: τ'είναι γάτα, είναι γάτα ο κοντός με τη γραβάτα», που κατά τη διάρκεια του τραγουδιού λέγεται και αντίστροφα.

Και το λεωφορείο τραβούσε το δρόμο του. Σε μια στροφή βλέπει ο φίλος μας μια ταμπέλα με την ένδειξη «Προς Ζάλογγο».

Πρέπει λοιπόν να βρισκόμαστε κοντά στην περιοχή του Σουλίου. Τι σκέψεις αλήθεια γεννούν αυτές οι λέξεις!!!

Βέβαια η συχνή χρήση αυτών των ονομάτων και κάποιες σχολικές γιορτές υποβάθμισαν τελικά τη σημασία τους και πολλές ευτράπελες ιστορίες έχουν ακουστεί.

Ήταν, λέει, κάποτε στην Κέρκυρα μια μαθήτρια, κοπέλα σαν τα κρύα τα νερά. Έπρεπε να δοθεί μια σχολική γιορτή «Ο χορός του Ζαλόγγου». Όλες οι μαθήτριες εί-

χαν βάλει τα γιορτινά τους. Η κοπέλα είχε ένα άσπρο φουστάνι ατσαλάκωτο που της πήγαινε τρέλα.

Χορεύοντας «έχει γειά καημένε κόσμε...», έπρεπε η κάθε μια να πέφτει στην υποτιθέμενη χαράδρα. Εκεί δούλεψε πλέον η καλαισθησία του Κορφιάτη και το λεπτό του χιούμορ.

Μια τέτοια κοπέλα, έστω και στα ψέματα, θα ήταν ιεροσυλία να πέσει στη χαράδρα και θα τσαλάκωνε και το ωραίο φουστάνι. Αρχίζουν λοιπόν από κάτω να φωνάζουν: Μη, Μη, Μη πέφτεις, μη πέφτεις. Έγινε της μουρλής.

Ο χορός του Ζαλόγγου, η θυσία του Σαμουήλ στο Κούγκι, η άλλη θυσία του Καψάλη στο Αρκάδι, ο ηρωισμός των παιδιών του Πολυτεχνείου το 1973, μαζί με τις Θερμοπύλες στα παλιά, αποτελούν τα αιώνια σύμβολα του Έθνους. Πάντα το πνεύμα της θυσίας για κάποια ιδέα συγκινούσε το φίλο μας. Πάντα τη θεωρούσε σαν ύψιστη αρετή των ανθρώπων.

Στον πόλεμο του '40 οι φαντάροι της 8ης μεραρχίας μαζί με έναν άξιο διοικητή τον Κατσιμήτρο, έδωσαν στο Καλπάκι ένα δείγμα, μέχρι πού μπορεί να φτάσει η αυτοθυσία του Ρωμιού όταν θιγεί το φιλότιμό του. Κι ας έρχονταν από τα καταφύγια της Μεγάλης Βρετανίας οι διαταγές από κάποιους μεγαλογαλονάδες:

«Συμπτυχθείτε στη δεύτερη γραμμή άμυνας», κάπου κοντά στην Άρτα.

Κι ο Χρήστος Γιούσιος κάπου εκεί στη Σουσνίτσα, που στάθηκε με το όπλο του να χτυπήσει τους Γερμανούς, ενώ ήξερε πως είναι αδύνατο να τους συγκρατήσει. Και βρίσκεται κάπου εκεί νεκρός και αγνοημένος από τους πάντες.

Κι αργότερα ο Νίκος Μπελλογιάννης στο Στρατοδικείο στην Αθήνα, που στάθηκε αγέροχος με το γαφύφαλο στο χέρι και μαστίγωνε με την απολογία του τους στρατοκράτες της Έδρας, ενώ ήξερε ποιο θάταν το αποτέλεσμα. Απαράμιλλο δείγμα ηρωισμού και αυτοθυσίας στην υπεράσπιση αυτών που πίστευε.

Τον πήραν νυχτιάτικα και τον έστησαν μπροστά στο εκτελεστικό απόσπασμα, θυμίζοντας μια άλλη παρόμοια εκτέλεση παλαιότερα στην Ισπανία: του Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, από τους φασίστες του Φράγκο. Εγκλήματα που θ' αποτελούν αιώνια στίγματα για την πολιτισμένη ανθρωπότητα.

Ας τ' αφήσουμε όμως κι αυτά γιατί το λεωφορείο ήδη κατέβηκε στη Μενίνα, προχώρησε προς τη Ριζιανη και πήρε τον τελευταίο κατήφορο που καταλήγει στο ίσωμα του δρόμου για την Ηγουμενίτσα. Και σε κάποια στροφή να και η θάλασσα στο βάθος γαληνεμένη δεχόταν τις τελευταίες ανταύγιες του ήλιου που πήγαινε να δύσει.

Προχωρώντας προς την Ηγουμενίτσα ακούστηκε η φωνή του Αρίστιππου.

— Την έχασες δάσκαλε τη «Μακρίνα», δυστυχώς δεν την προφτάσαμε. Το «δάσκαλε» απευθυνόταν στο φίλο μας.

Πράγματι η «Μακρίνα» είχε ξεκινήσει ήδη το ταξίδι της επιστροφής για την Κέρκυρα.

Το λεωφορείο είχε μπει πλέον στον παραλιακό δρόμο της Ηγουμενίτσας, που πλαισιωνόταν με μια δενδροστοιχία από πλατάνια, λεύκες και τέτοια. Ο δρόμος ήταν γραφικότερος και τραβούσε σε μήκος κάπου ένα χιλιόμετρο και

κατέληγε στο μικρό λιμανάκι της πόλης. Την εποχή εκείνη προτού να γίνει ο καινούργιος αυτοκινητόδρομος και προτού να δρομολογηθούν τα φέρρυ - μπόουτ στη γραμμή Ηγουμενίτσας - Κέρκυρας - Ιταλίας, η πόλη είχε μια παραδοσιακή γαλήνη. Από τη μια μεριά του παραλιακού δρόμου ήταν τα καφενεία ή τα ζαχαροπλαστεία του τόπου, κάποια ξενοδοχεία, υποκαταστήματα των Τραπεζών, πιο πέρα το Νομαρχιακό Μέγαρο. Απ' την άλλη μεριά — προς τη θάλασσα — άπλωναν οι καταστηματαρχες τα τραπέζια και τις καρέκλες τους και ήταν μια ξεχωριστή ευχαρίστηση ένας καφές ή ένα φρέσκο ψάρι σ' αυτά τα κέντρα.

Στο πίσω μέρος απ' τον παραλιακό δρόμο η πόλη είχε όλα τα στοιχεία της παλιάς επαρχιακής κωμόπολης.

Το λεωφορείο σταμάτησε στο πρακτορείο. Οι επιβάτες έβγαιναν από μέσα εξουθενωμένοι από την πολύωρη σαρδελοποίηση.

Χαιρέτισε ο φίλος μας τους συνεπιβάτες του, τον κύριο Παπαθεμιστοκλέους, τον κύριο Οικονόμου κλπ. Συνεχάρη τον Αρίστιππο, για την καταπληκτική του οδήγηση, πήρε τις βαλίτσες του και κατέληξε σε κάποιο μικρό ξενοδοχείο, που του είχαν συστήσει από τα Γιάννενα. Η αιωνία «ΕΛΛΑΣ». Οι ιδιοκτήτες του είναι πατριώτες σου, του είπαν.

— Ένα ατομικό δωμάτιο, παρακαλώ, με τουαλέτα.

— Δωμάτιο θα σου δώσω αλλά το αποχωρητήριο είναι κοινό για όλο τον όροφο.

— Ένα ντους, δεν μπορεί να κάνει κανείς;

— Το μπάνιο του ξενοδοχείου είναι στο ισόγειο, αλλά τόχουμε κλειδωμένο. Πες μου όταν είσαι έτοιμος να σου δώσω το κλειδί.

Γνωρίστηκε με τους ιδιοκτήτες, τρία αδέρφια.

— Κάπου σε ξέρω εσένα.

Και μεις σε ξέρουμε. Με τα πολλά βγήκε πως οι άνθρωποι κατάγονταν από την Οξιά της Κόνιτσας και είχαν έρθει πολλές φορές στο γραφείο του κυρ - Γιώργη.

— Και πώς βρεθήκατε εδώ βρε παιδιά;

— Άστα - βράστα.

— Είχαμε γίνει κλωτσοσκούφι στο χωριό, τα χρόνια του Εμφυλίου. Μπαίνουν οι αντάρτες. Ζυμώστε ψωμί για τα παιδιά, πλύντε τα ρούχα και τα ρέστα. Φεύγουν οι αντάρτες, έρχεται ο στρατός. Ετοιμάστε καταλύματα για το στρατό και ποιος συνεργάστηκε με τους συμμορίτες, ανακρίσεις και τέτοια. Ξανά οι αντάρτες — γιατί συνεργαστήκατε με τους φασίστες. Δώστου ο Ξυλοδαρμός. Από ποιους να φυλαχτείς; Πήραμε τα μάτια μας το '49 και βρεθήκαμε εδώ και ησυχάσαμε.

Ήταν η περίπτωση της Σκύλλας και της Χάρυβδης του Ξαδέλφου του Θωμά. Αποτέλεσμα ήταν να ερημώσουν τα χωριά της Κόνιτσας και σήμερα να βρίσκεις εκεί 5—6 γέροντες όλους κι όλους.

Ένα ζεστό ντους και ύστερα ένα φρέσκο ψάρι και μια παγωμένη μπύρα στο διπλανό υπαίθριο εστιατόριο με φόντο τη θάλασσα, αποτελούσαν μια πρώτης τάξεως ανακούφι-

ση. Σε κάποιο μισοσκόταδο του εστιατορίου διέκρινε ο φίλος μας και τον Αρίστιππο με την Παρασκευούλα. Ασφαλώς προσπαθούσε να της απαλύνει τον πόνο από το βαθύ πένθος.

Μ' αυτά και μ' αυτά τελείωσε ένα πολύωρο κουραστικό ταξίδι και μαζί του τελείωσε και το ταξίδι στο παρελθόν. Ένα ταξίδι σε χρόνια ευτυχισμένα και σε χρόνια σκληρά.

Από αύριο θα ταξιδεύουμε πια σε ήρεμα νερά.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11ο

ΤΑΞΙΔΙ ΣΕ ΗΡΕΜΑ ΝΕΡΑ

Το πρωινό της άλλης μέρας ήταν μια μαγεία. Η θάλασσα απέναντι από το παράθυρο του ξενοδοχείου απλωνόταν γαληνεμένη μέχρι εκεί που μπορούσε να φτάσει το μάτι. Μόνο ένα πρωινό μαϊστράλι της έδινε πότε πότε κάποιο ηδονικό λίκνισμα.

Με μια μικρή προσπάθεια μπορούσε το μάτι να διακρίνει στο βάθος μακριά την Κέρκυρα να ηδονίζεται ξαπλωμένη στο θαλάσσιο χώρο του Ιονίου. Η «Μακρίνα» είχε ήδη φτάσει από την Κέρκυρα και έρριξε άγκυρα δυο βήματα πιο κάτω από το ξενοδοχείο. Στις εννιά έπρεπε να ξαναφύγει. Γρήγορη ετοιμασία, χαιρετισμοί με τους ξενοδόχους και σε λίγο ο φίλος μας βρισκόταν ξαπλωμένος σε μια πάνινη πολυθρόνα στο κατάστρωμα της «Μακρίνας».

Το πλοιάριο ξεκίνησε και το μαϊστράλι με τη γλύκα του καιρού, έδινε αφορμή για αναπολήσεις. Τι ξέρει ο φίλος μας από την Κέρκυρα;

Ένα και μοναδικό ταξίδι είχε κάνει πριν από πολλά χρόνια — το '32 το Σεπτέμβριο — με τους γονείς του. Είχαν διορίσει τον κυρ - Γιώργη δικαστικό αντιπρόσωπο για τις εκλογές. Μαζί κι ο ξάδελφος ο Αριστοκλής και όλοι οι δικηγόροι, συμβολαιογράφοι κλπ., από τα Γιάννενα. Εκείνα τα χρόνια οι εκλογές αποτελούσαν πανηγύρι για τους νομικούς των Ιωαννίνων. Κατά κανόνα διορίζονταν δικαστι-

κοί αντιπρόσωποι στην Κέρκυρα, όπου η συγκοινωνία με αυτοκίνητο επεκτείνονταν και στο τελευταίο χωριουδάκι.

Για τους Κερκυραίους όμως νομικούς τα πράγματα δεν ήταν και τόσο ευχάριστα.

— Εσένα πού σε τοποθέτησαν;

— Στο Δίστρατο της Κόνιτσας.

Όταν έφτανε στην Κόνιτσα ο δικαστικός αντιπρόσωπος, συνειδητοποιούσε την πραγματικότητα. Δώδεκα ώρες με το μουλάρι σε καταικτόδρομο. Καθαρή Οδύσσεια.

Πάντως για το φίλο μας εκείνο το ταξίδι του '32 ήταν χαράς ευαγγέλιο.

Πήγαν στην Κέρκυρα μέσω Πρεβέζης. Τρία τέσσερα βαπόρια κάναν τότε τη συγκοινωνία Πειραιά - Πάτρα - Ζάκυνθο - Ιθάκη - Κεφαλλονιά - Λευκάδα - Πρέβεζα και κατέληγαν στην Κέρκυρα. Ανάμεσα στ' άλλα «Ο Τάσος» και «Η Πύλαρος». Ο συναγωνισμός ανάμεσα στις πλοιοκτήτριες εταιρίες ήταν μεγάλος. Στην «Πύλαρο» προσέφεραν και μακαρονάδα δωρεάν. Στην Κέρκυρα κατέλυσαν στο «Κωνσταντινούπολη», ένα μεγάλο παραλιακό ξενοδοχείο, μάλλον δευτέρας κατηγορίας.

Αμυδρά θυμόταν ο φίλος μας, τη μεγαλοπρέπεια του παλαιού φρουρίου, την απέραντη Σπιανάδα, το άγαλμα του Καποδίστρια στην κορυφή της Σπιανάδας, το δρόμο της Γαρίτσας. Το Κανόνι με το Ποντικονήσι, το Αχιλλείο στο Γαστούρι και το Δημοτικό Θέατρο στο κέντρο της πόλης, στην οδό Γεωργίου Θεοτόκη. Εκεί έδιναν παραστάσεις τακτικά θίασοι από την Ιταλία, που έπαιζαν κατά κανόνα ι-

ταλικές όπερες. Πότε - πότε έρχονται και κάποια οπερέτα από την Αθήνα.

Ο θυρωρός του Θεάτρου, ένας λαϊκός τύπος με έντονη την Κερκυραϊκή προφορά, που εντούτοις είχε έκδηλα τα σημεία του πολιτισμένου ανθρώπου, έδωσε στο φίλο μας κάποιες ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Αυτό το Θέατρο της οδού Γεωργίου Θεοτόκη χτίστηκε γύρω στο 1906, παρόμοιο με τα θέατρο των Ιταλικών πόλεων. Παλαιότερα λειτουργούσε το SAN GIACOMO, εκεί που στεγάζεται τώρα το Δημαρχείο της Κέρκυρας. Ονομαστά καλλιτεχνικά συγκροτήματα του Λυρικού Θεάτρου, ιδίως από την Ιταλία, έδωσαν εκεί περίφημες παραστάσεις. Στην Αναγνωστική Εταιρία της Κέρκυρας σώζονται 132 πρωτότυπα προγράμματα από όπερες που παίχτηκαν στο SAN GIACOMO από το 1823 μέχρι το 1885. Έτσι το Κερκυραϊκό κοινό, από τις ανώτερες τάξεις μέχρι τον τελευταίο εργάτη, είχε αποκτήσει μεγάλη μουσική παιδεία, ιδιαίτερα στο Ιταλικό Μπελ-κάντο. Η ένδειξη «APLAUDITO IN CORFU» αποτελούσε — τα χρόνια εκείνα πιστοποιητικό εισόδου του κάθε καλλιτέχνη στα μεγαλύτερα θέατρα της Ευρώπης.

Βέβαια όταν πολύ αργότερα ο φίλος μας — μόνιμα πια εγκατεστημένος στην Κέρκυρα — κουβέντιασε την ιστορία αυτή του «APLAUDITO IN CORFU» με τον πρόεδρο της Αναγνωστικής Εταιρίας κύριο Κώστα Μούχα — σοβαρό μελετητή της Κερκυραϊκής Ιστορίας και αξιόλογο μουσικολόγο — του είπε γελώντας ο πρόεδρος:

«Εμείς οι Κορφιάτες από τη μεγάλη αγάπη που έχουμε για τον τόπο μας, ζούμε και με κάποιες ψευδαισθήσεις. Πιστεύουμε δηλαδή πως η Κέρκυρα είναι ο ομφαλός της Γης. Επάνω στην ψευδαίσθηση αυτή πρέπει να τοποθετηθεί και η ιστορία του «APLAUDITO IN CORFU». Γιατί είναι

τουλάχιστον αστείο να φαντασθεί κανένας πως τον 19ο αιώνα που κάθε Ιταλική πόλη ήταν πρωτεύουσα ενός κρατιδίου και είχε το δικό της θέατρο, στο οποίο κάθε βράδυ παίζονταν Ιταλικές όπερες, περίμεναν τα χειροκροτήματα των Κερκυραίων για να αξιολογήσουν κάποιον καλλιτέχνη. Από όσα έχω διαβάσει σχημάτισα την πεποίθηση πως οι παραστάσεις του SAN GIACOMO υστερούσαν σε πάρα πολλά σημεία και μόνο στο καινούργιο — για τότε — θέατρο της οδού Γεωργίου Θεοτόκη, μπορεί να πει κανείς πως δόθηκαν αξιόλογες παραστάσεις».

Ανεξάρτητα όμως από τους ενδοιασμούς του κ. Μούχα — που λόγω της Ευρωπαϊκής του κουλτούρας θα ήθελε τις μουσικές εκδηλώσεις στην Κέρκυρα σε υψηλότερο επίπεδο από το Ιταλικό Μπελ - Κάντο — ένα πράγμα είναι σίγουρο. πως την εποχή που στην υπόλοιπη Ελλάδα κυριαρχούσε η Μάνα του Κίτσου και η Μαρία η Πενταγιώτισσα, στις ταβέρνες της Κέρκυρας, οι απλοί άνθρωποι του λαού κουτσοπίνοντας το κρασάκι τους τραγουδούσαν τα χορωδειακά από το «Ναμπούκο». Αυτά μάλιστα τα πρόφτασε κι ο φίλος μας τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής του στο νησί.

Αλλά δεν περιορίστηκε μόνο στη μουσική η Κερκυραϊκή κουλτούρα.

Παλαιότερα λειτούργησε ο Δραματικός Σύλλογος, που αποτέλεσε από το 1875 και δω καλλιτεχνικό σωματείο με πολύ αξιόλογη δράση. Στεγιάστηκε από το 1895 στον Καινούργιο Φοίνικα. Ανάμεσα στους σκοπούς του ήταν και η προαγωγή του Ελληνικού θεάτρου σαν αντιστάθμισμα και αντιπερισπασμό προς το Ιταλικό μελόδραμα και την Ιταλική επιρροή στον τόπο.

Από το Δραματικό Σύλλογο βγήκαν αξιόλογα ταλέντα

της εποχής, που δόξασαν το Ελληνικό Θέατρο. Ο Χρυσομάλλης, ο Λεπενιώτης, ο Νανούσης κλπ.

Δυστυχώς στις αρχές του αιώνα μας ο Δραματικός Σύλλογος με τις τόσες φιλοδοξίες του έπεσε σε μαρασμό και μόνο το καινούργιο — για τότε — Δημοτικό Θέατρο της οδού Γεωργίου Θεοτόκη, συνέχισε τη μουσική παράδοση του τόπου.

Τελικά το θέατρο αυτό καταστράφηκε από τους βομβαρδισμούς του '43.

Επί χρόνια έβλεπε ο φίλος μας — μόνιμα πια εγκατεστημένος στο νησί — τα ερείπια του παλαιού θεάτρου, διπλα στο γραφείο του, σαν να θρηνούσαν τα περασμένα μεγαλεία αυτού του τόπου, που τόσα και τόσα προσέφερε στον πνευματικό τομέα και σαν αντάλλαγμα έβλεπε — μέχρι τότε τουλάχιστον — την πλήρη εγκατάλειψη και αδιαφορία του κράτους.

Τελικά βρέθηκε κάποιος αρχιτέκτονας της μοντέρνας τεχνοτροπίας και δέχτηκε να φτιάσει τα σχέδια του καινούργιου θεάτρου δωρεάν. Άκουσαν οι Κερκυραίοι δωρεάν, ούτε που τα κοίταξαν τα σχέδια.

Και στη θέση του παλαιού θεάτρου — που τόσο το είχαν αγαπήσει οι Κερκυραίοι — εμφανίσθηκαν οι πολεμίστρες από την Έρημο της Σαχάρας.

Από όσους ρώτησε ο φίλος μας, δεν βρέθηκε ένας που να του άρεσε αυτό το κατασκευάσμα. Εσωτερικά όμως το θέατρο είναι αξιόλογο. Και μεγάλη σκηνή διαθέτει και ηχητικότητα έχει και ορατότητα από κάθε σημείο της αί-

θουσας έχει. Μόνο που κλιματισμό ακούμε και κλιματισμό δε νιώθουμε. Κι έτσι στις καλοκαιρινές εκδηλώσεις του Κερκυραϊκού Φεστιβάλ μπαίνεις στο θέατρο στεγνός και βγαίνεις μουσκίδι στον ιδρώτα.

Αλλά ας γυρίσουμε στο '32 που ο φίλος μας — παιδί τότε δεκατριών ετών — τριγυρνούσε άσκοπα τις γειτονιές της Κέρκυρας και έδωσε από τότε δείγματα αυξημένης ευφυΐας. Θυμάται πως ένα απόγευμα βρέθηκε κοντά στο άγαλμα του Καποδίστρια στην επάνω Πλατεία. Ένας γραφικός χωρικός ήταν καθισμένος στη γωνία και είχε μπροστά του δυο καλάθια, το ένα γεμάτο από φραγκόσυκα. Ο πελάτης καθόταν μπροστά. Καθάριζε ο χωρικός με μαεστρία το φραγκόσυκο από τις φλούδες του, έδινε τον καρπό στον πελάτη και πετούσε τις φλούδες στο άλλο καλάθι. Ο πελάτης το έτρωγε με μια μπουκιά. Και δέκα και είκοσι φραγκόσυκα έτρωγε ο καθένας.

Ο φίλος μας δεν είχε ξαναδει ούτε είχε φάει ποτέ του φραγκόσυκα. Όπως έβλεπε τους πελάτες να τα τρώνε με τόση βουλιμία, ήθελε κι αυτός να δοκιμάσει. Ήταν τόσο όμορφα στην εμφάνιση αυτά τα φρούτα. Έλα όμως που δίσταζε. Τι να κάνει;

— Μου δίνεις και μένα τρία φραγκόσυκα, αλλά να μου τα τυλίξεις σ' ένα χαρτί.

Τον κοίταξε ο χωρικός παραξενεμένος. Κανένα κουτό θα είναι σκέφτηκε. Τι σε νοιάζει;

Του τυλίγει τρία φραγκόσυκα στο χαρτί ακαθάριστα.

Τάβαλε ο φίλος μας στην τσέπη του. Το χαρτί ήταν μικρό. Τα φραγκόσυκα χύθηκαν στην τσέπη. Γέμισε η τσέ-

πη αγκάθια και επί ένα μήνα παιδευόταν ο φίλος μας να ξεκολλάει αγκάθια. Είναι αυτό που λένε πως η ευφυΐα αν υπάρχει στον άνθρωπο θα εκδηλωθεί από νωρίς. Τέλος πάντων.

Εκείνο που είχε κάνει εντύπωση στο φίλο μας τότε, ήταν η ευγένεια με την οποία διεξαγόταν ο πολιτικός αγώνας.

Μια δυο μέρες προτού από τις εκλογές, έβλεπες τους υποψήφιους βουλευτές να περνάνε από κάθε κατάστημα στην πιάτσα και να χαιρετούν τους καταστηματάρχες, ανεξάρτητα αν ήταν ή δεν ήταν του κόμματός τους. Ακόμα έχει στα μάτια του τη μορφή του Κογεβίνα — ενός κοντού-λη ευγενέστατου Κερκυραίου — που ήταν νομίζω υποψήφιος του κόμματος των Φιλελευθέρων το '32 — να περιφέρεται με ένα μπουκέτο λουλούδια στο χέρι από μαγαζί σε μαγαζί και να χαιρετάει τον κόσμο. Αλλά κι ο κάθε καταστηματάρχης να εύχεται στον υποψήφιο καλή επιτυχία. Πού να τα δεις αυτά απέναντί.

Αυτά σκεφτόταν ο φίλος μας ξαπλωμένος με νωχέλεια στην πάνινη πολυθρόνα του όταν είδε μπροστά του τον κυρ - Μιχάλη το Μωραϊτή. Βέρος Κερκυραίος ο κυρ - Μιχάλης, μεγαλωμένος στο Κανόνι, ήταν διευθυντής στο υποκατάστημα της Αγροτικής Τράπεζας στην Κόνιτσα.

- Γειά σου κυρ - Μιχάλη.
- Γειά σου, πώς από δω;
- Το και το.
- Μπράβο. Μπράβο, θα γίνουμε και πατριώτες.
- Και η γυναίκα σου;

— Μετατέθηκε κι αυτή στην Κέρκυρα.

— Και πού την τοποθέτησαν;

— Να σου πω δε θυμάμαι καλά. Σαν Πουλάδες, σαν Περουλάδες μου φαίνεται πως λέγεται.

— Τώρα εδώ με μπερδεύεις. Αν την τοποθέτησαν στους Πουλάδες θα είναι κάθε βράδυ στο σπίτι σας. Αν τη στείλαν στους Περουλάδες θα την ακούς μόνο από το τηλέφωνο.

Τελικά διαπιστώθηκε πως η επικοινωνία θα γινόταν δια τηλεφώνου.

Έπιασαν κουβέντα με τον κυρ - Μιχάλη, που ήταν ένας συμπαθέστατος άνθρωπος, πολιτισμένος και γλυκομίλητος. Τώρα τελευταία μας εγκατέλειψε κι αυτός, αφού πήδηξε τα 90 χρόνια.

— Δε μου λες κυρ - Μιχάλη, καμιά συμβουλή τώρα που έρχομαι στο χωριό σου. Να ξέρω τι να κάνω;

Ο κυρ - Μιχάλης σοβαρεύτηκε.

— Μη το γελάς. Εδώ που θα πας θα βρεθείς σε ένα καινούργιο περιβάλλον με τη δική του νοοτροπία και φυσικά πρέπει εσύ να προσαρμοστείς με τη νοοτροπία του τόπου.

— Άκουσε λοιπόν μερικούς βασικούς κανόνες.

Πρώτο και κύριο δεν πρέπει να αμφισβητήσεις ποτέ τη θαυματουργό δύναμη του Αγίου Σπυρίδωνα. Δε σηκώνει στο σημείο αυτό ούτε αμφισβήτηση ούτε ειρωνεία.

Άλλος κανόνας είναι να μην αμφισβητήσεις ποτέ την τελειότητα των Κερκυραϊκών προϊόντων.

Όταν ο Κερκυραίος χωρικός σου λέει «είναι ντόπιο», το πιστεύεις απόλυτα, έστω και αν δεν τρώγεται από την ξυνίλα το φρούτο του.

Το κυριότερο όμως απ' όλα είναι να μη θελήσεις να προσπελάσεις στην Κάστα των Αρχοντάδων του νησιού. Είναι μάταιος ο κόπος σου. Δεν έχει σημασία αν στο χωριό σου ήσουν και συ άρχοντας. Εδώ αν είσαι ξενομερίτης και δεν έχεις οικόσημο είσαι αποδιοπομπαίος.

— Μόνο αυτοί που έχουν οικόσημα είναι αρχοντάδες κυρ - Μιχάλη;

— Όχι ακριβώς. Οι περισσότεροι σήμερα ανήκουν σε αστικές οικογένειες της προηγούμενης όμως γενιάς. Να δεις πώς γίνεται περίπου.

Κάποιος αστός επιστήμονας ή έμπορος ξεφεύγει κάποια στιγμή από το μέτριο.

Γίνεται αξιόλογος έμπορος με πολλά λεφτά και γενική εκτίμηση ή αναδεικνύεται σε αξιόλογο επιστήμονα γιατρό, δικηγόρο, μηχανικό. Όλοι αυτοί χαίρουν γενικής εκτίμησης και από το λαό και από τους αρχοντάδες. Οι αρχοντάδες, για παράδειγμα, χρησιμοποιούν τον καλό δικηγόρο στις δουλειές τους. Ακούν τις συμβουλές του, τον εκτιμούν πολύ, αλλά αν ο πατέρας του ήταν χωριάτης, ή ασκούσε χειρονακτικό επάγγελμα, δε θα τον δεχτούν στην κάστα τους. Θα ζει στους κύκλους της «καλής κοινωνίας» κατ' ανοχήν. Τα παιδιά του όμως καλομεγαλωμένα, όπως θα είναι με τις ξένες γλώσσες, με σπουδές στο εξωτερικό, ό-

ταν διαμορφωθεί το αρχοντιλίκι της επόμενης γενιάς, είναι πλέον εκλεκτά μέλη των αρχοντάδων. Ξεχνιέται ο πρόγονος χωρικός.

— Δηλαδή, όπως μου τα λες κυρ - Μιχάλη, οι επιτυχημένοι αστοί πρέπει να ζουν όλη τους τη ζωή με το σύμπλεγμα της κατωτερότητας. Πώς το ανέχονται αυτό;

Γιατί δε λένε στους αρχοντάδες αυτά που είπε ο Βολταίος στον Ιππότη Ντε Ροάν - Σαμπό «JE COMMENCE MON NOM ET VOUS FINISSEZ LE VOTRE»;

— Πρώτα γιατί υπάρχει δυστοκία από Βολταίρους. Κάθε εκατό χρόνια γεννιέται και από ένας Βολταίρος.

— Τους αφήνουν όμως να το καταλάβουν μόνοι τους και όπως βλέπω σιγά - σιγά, με την πάροδο του χρόνου, με την ανάπτυξη του τουρισμού στον τόπο και την πιο συχνή επικοινωνία με την υπόλοιπη Ελλάδα, αρχίζουν και το καταλαβαίνουν και βάζουν νερό στο κρασί τους. Πρέπει να ξέρεις όμως πως η ζωντανή πραγματικότητα στην Κέρκυρα δεν είναι οι αρχοντάδες. Είναι η μεσαία τάξη των εμπόρων, των επιστημόνων, των αστών γενικά, που δε διαφέρει καθόλου από την υπόλοιπη Ελληνική κοινωνία. Σπουδάζουν στην Αθήνα, διασκεδάζουν στην Αθήνα, έχουν φιλικές, επαγγελματικές και κοινωνικές σχέσεις με όλους τους υπόλοιπους Έλληνες. Οι αρχοντάδες είναι μάλλον απομονωμένοι στον κύκλο τους. Οι επαφές τους είναι περισσότερο με την Ευρώπη. Σνομπάρουν κάθε Ελληνικό. Συνήθως συνεννοούνται μεταξύ τους σε ξένες γλώσσες. Γαλλικά, αγγλικά. Η Αθήνα γι' αυτούς είναι χωριό.

— Και πώς μπορείς να ξεχωρίσεις ένα άρχοντα από τους κοινούς ανθρώπους;

— Από τον αέρα που έχει. Ο άρχοντας μιας συγκεκριμένης εποχής ξέρει πώς θα κάψει, πώς θα σηκωθεί, πώς θα φάει. Ένας άρχοντας ποτέ του δεν θα σε προσβάλει μπροστά σου. Από πίσω βέβαια μπορεί να σου σέρνει όσα παίρνει η σκούπα. Το χειροφίλημα είναι βασική προϋπόθεση. Αλλά το κύριο προσόν ενός πραγματικού άρχοντα είναι η αξιοπρέπεια. Αυτό είναι αναμφισβήτητο. Μην του πεις όμως του άρχοντα να δουλέψει. Παλαιότερα επί Ενετοκρατίας βασική προϋπόθεση για να εγγραφεί κάποιος στο Λίμπρο ντ' όρο ήταν να μην ασκεί «χειρονακτική εργασία».

Οι άρχοντες το μετέτρεψαν σε «κάθε εργασία».

Όταν κάποτε ένας άρχοντας Κερκυραίος ο Π.Μ. διορίστηκε στην Τράπεζα να δουλέψει, ξεσηκώθηκε όλο το αρχοντοσύνη. «Τα μάθατε ο Π.Μ. αποφάσισε να γίνει δούλος».

— Γιατί άρχοντά μου — τον ρωτάς — δεν πιάνεις μια δουλειά; Κανένας δεν πέθανε από την εργασία.

— Το ξέρω — σου απαντάει — αλλά φοβούμαι μήπως είμαι εγώ το πρώτο θύμα.

— Αν σε καλέσει σε τραπέζι κάποιος άρχοντας μη φανταστείς ότι θα εντυπωσιάσεις την ομήγυρη με την πολυγνώσια σου. Εδώ τον πρώτο λόγο έχει το πώς θα φερθείς. Πώς θα κάψεις στην καρέκλα. Πώς θα πιάσεις το πηρούνι, το μαχαίρι και τα συναφή. Αν για παράδειγμα αφαιρεθείς και ακουμπήσεις έστω και τον έναν αγγώνα σου στο τραπέζι θαρχίσουν τα στραβοκοιτάγματα με υπονοούμενα. Αν στην ώρα του τυριού, αντί να πάρεις το τυρί και το τοποθετήσεις επάνω στο ψωμί, το φας απευθείας με το μαχαίρι, οι αρχικές υποψίες επιβεβαιώνονται πλήρως. Και

αν — ο μη γένοιτο — στο τέλος του φαγητού προσπαθήσεις με μια οδοντογλυφίδα να καθαρίσεις τα δόντια σου, βάζοντας μάλιστα με πολύ διακριτικότητα το άλλο χέρι μπροστά στο στόμα σου, ε, τότε δε σε γλιτώνει κανένας. Είσαι καταδικασμένος αμετακλήτως. Ούτε στους «κατ' ανοχήν» δεν είσαι πλέον δεκτός.

— Θα ήθελα κυρ - Μιχάλη, να σε ρωτήσω κάτι άλλο. Όπως ξέρεις ο πατέρας μου είναι Πελοποννήσιος. Αν ψάξω και βρω κάποιον πρόγονο οπλαρχηγό στην Ελληνική Επανάσταση και τον πλασάρω, έχω καμιά ελπίδα να προσπελάσω στους αρχοντάδες;

— Αυτό ούτε και να το σκεφτείς.

Τέτοιοι πρόγονοι, παιδί μου, ούτε που λαμβάνονται υπόψη. Το πολύ - πολύ να σε αρχίσουν στο δούλεμα και να σε ρωτούν γιατί δεν αφήνεις και συ ένα μουστάκι σαν τον Οδυσσέα Ανδρούτσο.

Αν κάποιος πρόγονός σου είχε κατεβεί από τη Μολδοβλαχία, Υψηλάντης, Καραντζάς, Μαυροκορδάτος κλπ., τότε μάλιστα θα γινόσουν δεκτός αμέσως στην κάστα. Ή αν έχεις τίτλο από την Ευρώπη. Γαλλία - Ιταλία κλπ.

— Δηλαδή, όπως μου τα λες, η μόνη λύση είναι να ψάξω για κάποιο οικόσημο στη Γαλλία ή στην Ιταλία.

Έμαθα τώρα τελευταία πως τα πουλάνε και σε ευκαιρία εκεί έξω.

— Κανόνισε όπως νομίζεις. Αλλά όπως σε βλέπω εσύ μάλλον δεν πρόκειται να μπεις ποτέ στην κάστα των Αρχοντάδων.

— Γιατί κυρ - Μιχάλη με ρίχνεις έτσι;

— Πρώτα γιατί οι ιδέες σου είναι ύποπτες. Δε σε βλέπω ακραιφνή, εθνικόφρονα και δεύτερο γιατί όπως σε θυμάμαι από την Κόνιτσα έτρωγες το τυρί απευθείας με το μαχαίρι.

Εδώ για να αρθούν τυχόν παρεξηγήσεις από φίλους αρχοντάδες, πρέπει να υπενθυμήσουμε, πως η συζήτηση με τον κυρ - Μιχάλη γινόταν το 1953, όταν η Κέρκυρα ήταν μάλλον απομονωμένη από την υπόλοιπη Ελλάδα.

Έκτοτε πέρασαν χρόνια και χρόνια.

Ο τουρισμός που αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό στον τόπο και η σύνδεση με το φέρι - μπόουτ, έφεραν τεράστια μεταβολή και στην οικονομική ζωή του τόπου και στη νοοτροπία των κατοίκων. Πολλοί αρχοντάδες εγκατέλειψαν τις παλιές προκαταλήψεις και ρίχτηκαν με τα μούτρα στη δουλειά. Δημιούργησαν ξενοδοχειακές και άλλες επιχειρήσεις, έβγαλαν λεφτά πολλά, εξελίχτηκαν με μια λέξη σε δημιουργικά στοιχεία της Κερκυραϊκής Κοινωνίας. Μα ταυτόχρονα με τον τουρισμό, δημιουργήθηκαν και πολλοί άλλοι, που προέρχονταν από τις λαϊκές τάξεις. Αυτοί έχοντας μέσα τους τη νοοτροπία του νεόπλουτου θέλησαν να ανεβούν κοινωνικά, να προβληθούν με βάση την οικονομική τους ευρωστία. Ανακατεύτηκαν λοιπόν με τους αρχοντάδες, πήραν τις συνήθειές τους και η υπόθεση έγινε κουλουβάχατα.

Έφτασε κάποια στιγμή που δεν μπορούσες να ξεχωρίσεις ποιοι είναι οι πραγματικοί αρχοντάδες και ποιοι οι ψεύτικοι. Ισοπεδώθηκαν οι πάντες. Με μια λέξη το αρχοντίλκι έχασε την αίγλη του. Βέβαια οι παλιοί αρχοντάδες α-

να γνωρίζονται μεταξύ τους και πρέπει να παρουσιαστεί κάποια ευκαιρία, ένας γάμος κλπ., για να μαζευτούν μόνοι τους και να θυμηθούν τα περασμένα μεγαλεία.

Πάντως του φίλου μας του είχε μπει η ιδέα από τότε για την αγορά ενός οικόσημου.

Κάποτε άκουσε για κάποιο οικόσημο στη Γαλλία, που ήταν μοναδική ευκαιρία. Και ήταν καταπληκτικό. Κατευθείαν από τον Ευγένιο της Σαβοΐας. Δυστυχώς δεν το πρόφτασε. Το άρπαξε ο γιός του φίλου του του Πολύβιου από τον Άϊ Προκόπη. Και εδώ που τα λέμε, δεν του βγήκε σε κακό. Οι δεξιώσεις του καινούργιου άρχοντα γράφονταν πλέον και στις Αθηναϊκές εφημερίδες.

Αλλά ας μη προχωρούμε παρακάτω σ' αυτά τα θέματα. Ας αφήσουμε και κάτι για το επόμενο βιβλίο μας, που ελπίζουμε να το στήσουμε, αν βοηθήσει ο Άγιος Σπυρίδωνας και αν δε μας δείρουν οι φίλοι εξ αριστεράς χειρός, για όσα τους σέρνουμε πιο πάνω.

Ο κυρ - Μιχάλης όμως δεν εννοούσε να σταματήσει τις συμβουλές.

— Αν θέλεις να μη ξεχάσεις τον τόπο σου να μην πιεις νερό από το Καρδάκι.

— Τι είναι αυτό πάλι;

— Είναι μια πηγή πίσω από το Μον Ρεπό.

Δε διάβασες το «ΚΑΡΔΑΚΙ» του Μαβίλη;

« Έτσι κάποιος Θεός τόχει ορίσει
κι όποιος Ξένος εκεί το χείλι βρέχει
στα γονικά του πλιά δε θα γυρίσει».

Εν τω μεταξύ η «Μακρίνα» πλησίαζε στο νησί. Το παλιό φρούριο δέσποζε μπροστά με επιβλητικότητα. Δεξιά το νησί του Βίδου, απλωνόταν καταπράσινο.

Το μεγάφωνο της «Μακρίνας» άρχισε να εκπέμπει τραγούδια σε ρυθμό Ιταλικής Κοντσονέτας. Νομίζεις πως βρίσκεται σε Ιταλικό λιμάνι. Άρχισε και η αποβίβαση.

— Γειά σου κυρ - Μιχάλη μου. Χάρηκα πολύ που σε είδα και σ' ευχαριστώ για τις τόσες πολύτιμες συμβουλές σου. Τρέχω τώρα αμέσως να ανάψω ένα κερί στον Άγιο Σπυρίδωνα. Δεν ξέρεις τι γίνεται!

Μπορεί να κάνει και για μένα το θαύμα του και να βγάλουμε καμιά δεκάρα για να ζήσουμε. Αργότερα ψάχνουμε και για οικόσημο.

— Η ιδέα σου δεν είναι άσχημη — λέει ο κυρ - Μιχάλης, κατεβαίνοντας από το πλοίο.

Πρόσεξε μονάχα μη σου πέσει καμιά καντήλα στο κεφάλι.

Τ Ε Λ Ο Σ



Επιμόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

.....
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΕΤΟΥΛΗ
ΟΔΟΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ 26
ΤΗΛ. 8234696
.....

ΕΚΔΟΣΕΙΣ:
Π. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ
Νοταρά 20, τηλ. 82.31.174, Αθήνα

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα